

Úvod

Zamýšlím-li se nad zvoleným tématem své diplomové práce s názvem Historický vývoj a současná úprava přídavků na děti v ČR, nemohu se nezmínit o jeho jisté neatraktivnosti, neboť v oblasti právní dle mého přesvědčení platí axiom, kdy kontroverzní, kontroverzně upravený či populárnější předmět společenských vztahů je vděčnějším námětem pro mnohé odborníky i laiky, kteří tak mohou projevat své explicitní i implicitní názory, názory a přístupy k dané problematice a jejichž pluralita exemplárně odráží jednu z nejdůležitějších hodnot demokratické společnosti – svobodu projevu, aniž by bylo nutno předpokládat vznik autoritativně vytvořené či deklarované doktríny, dogmatu, a jež má velmi pozitivní vliv na svobodu vědeckého bádání, tak jak je de lege lata vyjádřeno v člancích č. 15 a 17 ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, znovu vyhlášené usnesením Předsednictva ČNR pod č. 2/1993 Sb. o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky (LZPS) v korelaci s čl. 3 a 112 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Přes shora uvedené však lze konstatovat, že právě tento relativní „nedostatek“ může být i výhodou, pakliže se mnou zvoleným předmětem diplomové práce stane do jisté míry avantgardní a publikuje informace do této chvíle neznámé, pozapomenuté či zkeslené, poukáže na historické souvislosti dodnes netušené či dosud brané jako samozřejmé. Proto přede mnou leží výzva, které se pokusím zhostit se ctí a upřímnou snahou o co nejkompexnější analýzu a syntézu tohoto tématu. Vzhledem k nedostatku literatury zabývající se předmětem této práce, jsem nucen citovat z oficiálních zdrojů pozitivního práva, kterým je zejména Říšský zákoník, Sbírka zákonů a nařízení Československé republiky, Úřední list Československé republiky, Sbírka zákonů Československé socialistické republiky, Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky a Sbírka zákonů České republiky; využit byl i s ohledem na množství novel Automatický systém právnických informací (ASPI). Rovněž pouhé přepisování, byť omezeného rozsahu, v současnosti platných právních předpisů upravujících přídávky na děti, by nesplnilo preskribované penzum rozsahu diplomové práce, proto se zaměřím i

na podrobnější historicko-právní vývoj a rozbor, který signifikantně poukáže na společensko-politický přístup k přídávám na děti a potencionálnímu čtenáři umožní zamyslet se nad rozvojem ochrany a pomoci dětem a rodině obecně v sociální oblasti našeho státu. Věřím, že se čtenáři dostane hodnotného poučení, inspirace a informací, jež pomohou překlenout onu v úvodu tohoto prologu zmíněnou neatraktivnost ve výběru zajímavějšího tématu pro diplomovou práci studenta Právnické fakulty. V průběhu shromažďování informací jsem zjistil, že je nutné psát i o tzv. „výchovném“, které bylo jednak vzorem pro přídávky a jednak s nimi bylo do roku 1995 paralelní. Objekt a obsah práv a povinností mělo obdobný jako přídávky. Pro komplexnější obraz státní péče o nezaopatřené děti jsou v příloze č. 5 této práce popsány i další dávky určené dětem, které jsem v normativních pramenech objevil.

Přídávky na děti jsou jednou z forem péče o rodinu a pomoc. Např. dle části VII. Úmluvy o minimální normě sociálního zabezpečení (č. 102) MOP¹ jsou státy povinny zajistit chráněným osobám poskytování rodinných dávek podle dalších článků této části. Přídávky na děti by tedy odpovídaly oněm rodinným dávkám, jež jsou rubrikou této části Úmluvy. Eva Mitchell uvádí²: *“Přestože rodinné dávky nejsou všemocné, jsou důležitým zdrojem příjmů zejména pro rodiny v raném věku dítěte. Představují nejen okamžitou pomoc pro sociálně slabé domácnosti a pojistku pro případ trvalé či dočasné ztráty pracovních příjmů, ale vyjadřují také zájem státu o rodinu. Existence rodinných dávek je dnes o to důležitější, že funkce, které kdysi tradičně plnila rodina, převzaly do značné míry formální organizace, potažmo stát. Rodinné dávky umožňují především eliminaci existující a potenciální chudoby, výchovu dětí mezi členy společnosti, a konečně umožňují redistribuce podle pohlaví a podporu osobní nezávislosti členů rodiny, zejména žen. (cit. Sirovátka, T. a kol.). Ve stárnoucích společnostech nabývají rodinné dávky zvláštního významu: vlády mnohdy jejich poskytováním skrytě či otevřeně sledují propopulační cíle³, byť se nikde neprokázalo, že efekty rodinných dávek by byly samy o sobě v tomto ohledu příliš významné“.*

---

¹ Srovnej příslušné partie této práce o Mezinárodní organizaci práce a o této úmluvě.

² In: MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v ČR v evropském kontextu : Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky*. Praha : Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010.. Str. 20. Autorka uvádí, že vycházela ze své vlastní diplomové práce z roku 2004.

³ „Zvláště Francie, Belgie a Lucembursko přiznávají vysoké dávky na druhé a především na třetí dítě (Sirovátka, T. a kol.)“. Tamtéž, s. 20. Citace poznámky pod čarou č. 19

Položí-li se běžnému respondentu otázka, aby co nejstručněji charakterizoval přídavky na děti, nejspíše odpoví, že je platí stát, dostávají je potřebné děti, resp. rodiny s nízkými příjmy a že jsou běžnou agendou orgánu sociální péče a že se poskytují již mnoho let. Určitě by měl být schopen říci, ve kterém nejbližší vzdáleném místě jeho bydliště o ně může požádat. Potud by se většina mohla shodnout s dotazovaným. Co by ale jistě mohlo činit potíže i vzdělanějším? Kdybychom se pokusili soustředit na odpověď stran odpovědi, že jsou poskytovány mnoho let. Jakožto třicátník bych odvětil, že minimálně již od počátku let devadesátých. Starší by mohli přidat i nějaké to desetiletí navíc. Abychom však pouze nehádali, rozhodl jsem se před samotnou deskripcí nástinu vývoje anticipovaného v označení této kapitoly, položit tuto otázku třem náhodně vybraným respondentům tří různých věkových kategorií, a to ve věku adolescenta, středního věku a seniora. Otázka zněla: „Jak dlouho podle Vašeho názoru již stát poskytuje přídavky na děti?“. Výsledek byl následující:

- Miloslav Novák, 69 let, poživatel starobního důchodu, České Budějovice, odpověděl: „někdy po druhé sv. válce“
- Stanislav Karásek, 48 let, živnostník, Praha, odpověděl: „to netuším, snad 40 let?“
- Žaneta Hrdá, 20 let, nezaměstnaná, Vratětin, odpověděla: „patnáct let“.

Jak vidět, co generace (její představitel), to rozdílné časové určení, která jistě koreluje s osobními zkušenostmi dotazovaných, kteří v dětství byli, či mohli být příjemci těchto dávek. Rovněž se nelze vyhnout zmínce o další peněžní dávce poskytované dnes v rámci sociálního zabezpečení rodin, kterou je rodičovský příspěvek. Proč se nevyhýbat? Protože často rodičovský příspěvek lidem splývá s přídavky na děti, ačkoli má obsahově odlišnou roli a i adresáti jsou striktně vzato odlišní; a v neposlední řadě i doba trvání nároku na dávku je násobně kratší. Zatímco u přídavku na děti je adresátem (příjemcem) dítě zastoupené svým zákonným rodičem, nebo osobou, jež má takové dítě v přímém zaopatření (obecně), tak u rodičovského příspěvku je příjemcem rodič sám; zatímco u přídavku na dítě hraje roli zajištění výživy dítěti, u rodičovského příspěvku se substituuje ztráta časové schopnosti výdělečného potenciálu rodiče a s tím související ztráty jeho příjmu refundovaného oním příspěvkem. A jak nahlízejí na

přídavky na děti odborníci? Tak např. Kvíčalová a Kalina⁴: „*Smyslem přídavků na děti je pomoc rodinám s nezaopatřenými dětmi a ulehčit jim tak péči o ně. Přídavky na děti jsou nevýznamnější formou této pomoci*“. Obdobně i Veselý⁵: „*Přídavky patří do péče o rodinu a do širšího rámce státu sociálního, který dbá, aby byl rodině v rámci tzv. třetí generace lidských práv usnadněn přiměřený sociální status*“. Rovněž Mitchell⁶ vidí v přídavku na dítě péči o rodinu: „*jako základní, dlouhodobou dávku poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá kryt náklady spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí*“. A v neposlední řadě i Tomeš⁷: „*Účelem přídavků na děti je přispět rodině k úhradě zvýšených nákladů spojených s výchovou dítěte a omezit tak snižování životní úrovně rodin s dětmi ve srovnání s rodinami bezdětnými*“. Proto lze shrnout, že přídavky na děti jsou skutečně obecně chápány jako forma pomoci rodinám s péčí a výživou dětí.

Základními sociálními událostmi stran přídavků na děti je narození živého dítěte, nezaopatřenost dítěte, dosažení určitého věku (případně smrt), nedostatečné příjmy v rodině (dítěte, žije-li samo a je zletilé). U přídavků na děti se uplatňuje princip zabezpečovací, což je opakem do roku 1995 dřívějšího uplatňovaného pojistného principu (TRÖSTER, Petr aj. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha : C.H. Beck, 2010. S 85-93. ISBN 978-80-7400-322-6). Protože ústředním pojmem této práce bude především přídavek na dítě či obsahově obdobná dávka, definujme si jej pro tento účel jako institucionálně delimitovaný opěťující se peněžitý obnos, který se redistribuuje z veřejných fondů na základě předem stanovených kvantitativních a kvalitativních kritérií fyzickým osobám tato kritéria splňujícím a jež má sloužit na zabezpečení a podporu úhrad na výživu, potřeb a výchovu dítěte determinovaného věkem či svým sociálním statutem. Kde se v této diplomové práci používá nebo z textu vyplývá pojem „dávka“ či homonymum, rozumí se tím přídavek na dítě jako výše popsaná denominace. Kde se v této diplomové práci

---

⁴ KVÍČALOVÁ, Vlasta; KALINA, Karel. *Dávky v mateřství a přídavky na děti*. Praha : Práce, 1981. ISBN 24-026-81

⁵ VESELÝ, Jiří. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha : Vysoká škola aplikovaného práva, 2009. S. 13. ISBN 978-80-86775-23-4.

⁶ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v ČR v evropském kontextu : Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky*. Praha : Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. S. 22.

⁷ TOMEŠ, Igor aj. *Právo sociálního zabezpečení : Teorie a mezinárodní srovnání*. 2. vyd. Praha : Všehrd, 1995. S. 147. ISBN 80-85305-33-X.

používá sousloví „přidavky na děti“ nebo slovo „výchovné“, rozumí se tím vždy dávka splňující výše uvedenou determinaci, nejsou-li uváděny výslovně.

Práce je rozdělena na tři části, které jsou obsahově samostatné a navzájem nepropojené. Významy všech akronymních zkratk je uveden v Seznamu zkratk na konci práce. Poznámky a v nich uvedené odkazy jsou vedeny vždy pod čarou na konci textu a označeny s aritmetickou posloupností. Popis historického vývoje se primárně vztahuje na území se státní svrchovaností současné ČR. Předpisy, které jsou uváděny v souvislosti s územím Slovenska, odráží historický vývoj entity Československa. Práce neuvádí tehdejší úpravu říšskoněmeckou platnou pro oblasti Hlučínska dle zák. č. 76/1920 Sb. z. a n., o inkorporaci Hlučínska a vládních nařízeních k jeho provedení, neboť asimilace a unifikace práva⁸ proběhla velmi rychle, dalších území připojených k ČSR po první světové válce (srov. v části první příslušné poznámky pod čarou), dále říšskoněmecké předpisy a předpisy Německou říší inkorporované z právních řádů států jí připojených, okupovaných platných v hranicích současné ČR od 1. 10. (resp. od 30. 9.) 1938 do 30/1945 Sb. do 4. 5. 1945 (v intencích nařízení vlády č. 31/1945 Sb., jímž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů o obnovení právního pořádku a výjimek dle příslušných ustanovení ústavního dekretu presidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku vyhlášeného na území ČSR vyhláškou ministerstva vnitra dne 27. července 1945, a předpisů vydaných na jeho základě).

---

⁸ Pojmy unifikace a asimilace právních předpisů jsou podány in GÁBRIŠ, Tomáš. *Unifikačné snahy v prvej ČSR a medzivojnovoj Európe*. In SOUKUP, Ladislav aj (ed.). *Právněhistorické studie č. 39*. Praha : Carolinum, 2007, s. 193-204. ISBN 978-80-246-1366-6.

Asimilace je vymezena jako rozšíření platného právního řádu z jednoho území (hlavního) na územní přírůstky. Unifikace je složitější v tom, že se snaží zavést jednotný (hlavní) právní řád pro území, kde dosud platí pluralita právních řádů.

1 HISTORICKÁ GENEZE A EXEGEZE PŘÍDAVKŮ

1.1 Historický vývoj přídavek na děti na území tehdejšího Československa do roku 1945

1.1.1 Vývoj do roku 1918

Tak, jak postupem doby státní entity na sebe delegovali a recipovali větší a větší rozsah centrální a společenské péče o správu věcí na daném teritoriu všem občanům a domestikům obecná, tak jak postupem doby se rozšiřoval zástup městského proletariátu⁹ reprezentovaného masou dělnictva a pomocných sil vázaných na často překotnou a nekoncepční industrializaci a extenzi tzv. jádrových oblastí, které vznikaly ve společensky významných urbanistických centrech s dobrou dopravní obslužností, místními bohatými zdroji nerostných surovin v 18. a 19. století, začaly se objevovat negativní společenské jevy v podobě bezprizorních dětí, sirotků, objektivní nemožnost rodičů poskytovat optimální a dostatečnou výživu, ošacení svým potomkům a placení jejich vzdělávání, nebylo jejich množství možné přímo úměrně vyrovnávat chudinskými ústavami, obecní péčí o chudinu, stipendii na studium, apod. Ruku v ruce s tímto neutěšeným stavem šla i hrozba pro soudobé instituce vládnutí v podobě násilných sociálních výbuchů nespokojenosti a zoufalství takto postižené části populace a stávaly se tak vážnými politickými tématy s možnostmi potenciálních společenskopolitických revolucí. Neboť pokud průměrný obyvatel tehdejší doby neměl adekvátní příjem, ať již v peněžní či naturální podobě, stěží mohl zajišťovat životní standard komplementární s evolučním rozvojem vědy a techniky v oblasti sociální a zdravotní hygieny. Toto vše bylo podtrženo i nerovnoměrnou přirozenou porodností společensky stratifikovaných rozdílných vrstev soudobé společnosti, i s ohledem na specifikum zemědělských

---

⁹ Slovo proletariát se v 19. stol. začal používat pro masu špatně placených pracovníků (dělníků) v průmyslu. Heslo je odvozeno od starořímského *proletarius*, kterým se označoval občan na nejnižším stupni společenského žebříčku (postavení). Příslušníci *proletarii* byly nemajetní, původně i osvobození od daní a vojenské služby, jejich hlavní význam (přínos) pro starověkou Římskou říši spočíval v jejich četných potomcích (proles). In: *Handlexikon.*, Berlin, Frankfurt, Wien : Verlag Ullstein, 1964. S. 717. Heslo „Proletariat“. Termin *proles* měl v latině vícero významů: 1. děcko, 2. potomstvo, 3. mládež. Rovněž ve významu vzrůstající, přirůstající. In: PETSCHENIG, Michael. *Der Kleine Stowasser : Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch.* Wien : b.n., 1956. S. 398-399. Odtud odvozenina „vzrůst proletariátu“ jakožto masa nemajetných špatně placených osob s nízkým společenským statutem. In *Nové Universum.* 1. vydání. Praha : Euromedia Group, 2003. S. 875. ISBN 80-242-1069-X. Slovem proletariát popisuje osoby nemajetné, živící se prací svých rukou; souvisí i s proletarizací, čímž označuje sestup z tzv. střední třídy či vrstvy na úroveň dělnické třídy.

venkovských oblastí. Jestliže úmrtnost novorozenců a dětí do 5-ti let věku byla z dnešního měřítko mimořádně vysoká, musíme vzít za skutečnost, že zejména vysoká porodnost nízko příjmových vrstev společnosti byla zdrojem celkového nárůstu obyvatel, která v podmínkách dnešních vyspělých státech nemá obdoby a vymyká se běžným zvyklostem a zkušenostem současníků. Jako příklad necht' nám poslouží obecná statistika před- a císařského Německa¹⁰, neboť zde byl flagrantní nárůst proletariátu v tradičních průmyslově-výrobních centrech příznačný a rovněž sloužilo jako paradigma ve stěžejním díle Karla Marxe a Bedřicha Engelse (oba pocházeli z území dnešního Německa) Komunistický manifest vydaném v revolučním roce 1948.

Byť se sociální podmínky z důvodů výše nastíněných rizik postupně zlepšovaly, především na straně příslušníků proletariátu, nelze přehlédnout, že v institucionalizaci obecné řádné dávky mající za cíl pokrýt náklady rodiny na výživu svých dětí, zůstávalo zákonodárství pro Země Koruny české Království a Zemí na říšské radě zastoupených (R-U)¹¹ indolentní. Individuálně¹² byla hmotná péče o děti řešena formou různých nadací, spolků, v rámci úpravy domovského práva dle zákona č. 105/1863 Říšského zákoníku (dále jen „Ř.z.“), který rovněž upravoval povinnost obcí stran chudinské péče¹³, dále zákonů 18/1862 Ř.z., českého obecního zřízení ze dne 16. dubna 1864, čís. 7 zákoníku zemského (dále jen „z.z.“), moravského obecního zřízení ze dne 15. března

---

¹⁰ BRAUN, Franz; Ziefeld, A. Hillen. *Deutschlands Schicksalswende 1913-1933*. Dresden : Verlag von Ehlermann, 1934. S. 39. Jestliže v roce 1882 představovali osoby živící se zemědělstvím celkem 42 procent z celkového počtu obyvatelstva cca 48 miliónů a osoby pracující v průmyslu a těžbě ner.sur. představovaly cca 35 proc., pak v roce 1907 se poměr obrátil ve prospěch průmyslu a těžby v poměru 28,6 ku 42,8 proc. z celkových cca 63 mil. obyv.

Ibid: srovnávací tabulka přírůstu obyvatelstva nejrozvinutějších zemí Anglie, Francie, Německo: okolo roku 1630 měly všechny země přibližně stejný počet obyv.: mezi 11 – 15 mil obyv. O téměř 300 let později Anglie 45 mil. obyv, Francie 39,6 mil. obyv a Německo 65 mil. obyv. Objektivně je nutno zmínit skutečnost, že každá ze srovnávaných zemí prošla různými teritoriálními změnami, především jejich přírůstky hrály v nárůstu počtu obyvatelstva velký vliv.

¹¹ MÜLLER, Wilibald. *Neuer Volksadvokat*. Band I. Wien und Teschen : Verlag der k. u. k. Hofbuchhandlung Karl Prochaska, 1898. S. 1. Citace názvu ze základního státního zákona ze dne 21. 12. 1867.

¹² Obecná povinnost výživy a výchovy byla již dána obecným zákoníkem občanským vyhlášeným pod číslem 946/1811 Sbírkou zákonů politických, který ve svých ustanoveních o rodině činil rodiče povinnými starat se o život a zdraví svých manželských dětí, poskytovat jim slušné živobytí (rovněž byla stanovena pravidla pro výchovu a výživu dětí nemanželských, dětí rozvedených rodičů, dětí za nemajetnosti otce. Např. in VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní : příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na Radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní Zemí Koruny české*. Díl třetí, Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009

¹³ Např. chudinský zákon z 3. prosince 1868, č. 59 z. z. pro Čechy.

1864, čís. 4 z.z. a 17/1863 z.z., slezské obecní zřízení¹⁴. Černý¹⁵ k tomu uvádí, že „vznik přídavků na děti se datuje od poloviny 19. století, nebyla to však soustava přídavků na děti v dnešním smyslu. Vyvinuly se z výpomoci, která sloužila jako doplněk ke mzdě a kterou začali vyplácet svým zaměstnancům některé velké průmyslové závody“.

U některých kategorií osob placených státem, veřejnými ústavy a podniky stánými však existovala institucionalizovaná podpora dětem, jež byly „zústaveny“ svými otci¹⁶ (státními zaměstnanci). Tuto úpravu později převzalo i Československo (viz dále). Budiž dále vzpomenut zákonný článek XXI/1901 o zaopatření dětí starších sedmi let odkázaných na obecnou podporu^{17 18}. Jen pro úplnost lze doplnit, že pravidelné dávky přispívající na výživu dětí mohly být ujednány v rámci soukromého pojištění, pokud to stanovy jednotlivých pojišťovacích ústavů umožňovaly. To se týkalo především výchovavacího příspěvku dle zák. č. 1/1907 Sb., o pensijním pojištění zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných ve znění upraveném císařským nařízením ze dne 25. června 1914, č. 138 ř. z. a zák. č. 89/1920 Sb. z. a n.¹⁹.

---

¹⁴ Výjimkou byla institucionalizace tzv. výchovného, někdy soudobými právními normami nazývaného „vychovavací příspěvek“ (srov. dále).

¹⁵ ČERNÝ, Milan. *Zhodnotenie systému prídavkov na deti a výchovného k dôchodkom a návrh na ich úpravu : Expertíza E 904 802 44*. Bratislava : Výzkumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1988. Str. 1.

¹⁶ VESELÝ, František Xaver. *Všeobecný slovník právní : příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na Radě říšské zastoupených, se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní Zemí Koruny české. Díl třetí*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. Na str. 101, 102 a 105 pod bodem IX. jsou uváděny příspěvky na výchování... „které se vyplácely vdově, mající alespoň čtyři nezaopatřené děti, a které náležel vdovský důchod. Tento zvláštní příspěvek vychovavací byl příspěvkem stálým, vypláceným buď ročně nebo denně. Příspěvek sloužil k doplnění potřeb rodinných a poskytoval se do 20. roku života u syna a do 18. roku života u dcer. Dětem vdov, které měly nárok pouze na penzi (výslužné), náleželo výchovné do 14. resp. 12. roku života dítěte. Výplata příspěvků se zastavila při úmrtí dítěte nebo jeho zaopatřením. Byla stanovena maximální výše všech příspěvků, které se na děti poskytovaly a které nesměly být vyšší než 1/2 otcova celkového příjmu a společně s vdovským důchodem či pensí nesměly převyšit 3/4 příjmů zústavitele. Výchovné se poskytovalo dle předpisů upravujících jednotlivé kategorie osob placených se státních prostředky (udělat poznámku: císařské nařízení o pensí státních úředníků č. 157/1864 Ř. z., ve znění 74/1896 Ř. z. jež např. v § 8 stanovil, že výše příspěvku vychovavacího nesmí činit více než 300 zlatých rakouských korun ročně na jedno dítě, dále, zák. č. 158/1875 Ř. z., o zaopatření osob vojenských a prováděcí vl. nař. č. 2/1875 Ř. z., zák. č. 41/1887 Ř. z., o zaopatření vdov a sirotků po vojenských osobách, zák. č. 47/1870 Ř. z. o výslužném učitelstvu“ (viz dále u výchovné popisované na str.9).

¹⁷ Vydaný pro země tzv. Zalitavska, což bylo označení pro území tehdejšího Uherského království, jehož název se odvozoval od geografického oddělení dědičných zemí habsburské monarchie a Uherského království hraniční řekou Litavou, ke kterému náleželo území dnešního Slovenska

¹⁸ Případně péči o děti (mládež) poskytovanou v rámci zák. článku VIII/1901, o státních dětských domovech.

¹⁹ Kromě příplatku vychovavacího a vychovavacího příspěvku upraveného dle zák. č. 1/1907 Ř. z., o pensijním pojišťování zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných, to mohly být i jiné dávky. Tento zákon byl zrušen a nahrazen zák. č. 26/1929 Sb. z. a n. (srov. dále).

1.1.2. Vývoj od roku 1918 až do roku 1926

Zákonem Národního výboru československého, o zřízení samostatného státu československého č. 11/1918 Sb. z. a n.^{20 21 22}, byla formálně právně vyhlášena nová státní entita Československo. Podle čl. 2 recepční normy zůstaly veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení R-U prozatím v platnosti. Protože byla v rámci mimořádných hospodářských poměrů způsobených válkou všeobecná nouze a ceny základních statků byly mimořádně vysoká, byť byly vydány a vydávány předpisy regulující redistribuce takových statků včetně úředně stanovených cen, přistoupila nová československá vláda k vydávání předpisů o mimořádných dávkách²³, které měly zmírnit zoufalou situaci miliónů civilistů na území ČSR.. Obdobným předpisem reagující na válečné poměry byl i zákon č. 3/1920 Sb. z. a n.^{24 25} o zvýšení odpočivných požitků státních zaměstnanců vystoupivších do výslužby před 1. 9. 1919 a zaopatřovacích požitcích pozůstalých po těchto zaměstnancích a po takovýchto zaměstnancích zemřelých v činé službě před 1. 9. 1919, jakož i o některých výhodách přechodné povahy pro penzisty vůbec a pro aktivní zaměstnance (změněn a nahrazen zák. č. 99/1921 Sb. z. a n.²⁶, který zavedl ve svém § 2 pro státní zaměstnance ve

---

²⁰ Dle ust. § 1 zák. č. 1/1918 Sb. z. a n., jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení, se zákony a nařízení vyhlášují platně ve "Sbírce zákonů a nařízení státu československého".

²¹ Rovněž nazývaný „recepční norma“.

²² Dle oddílu IV Části III. tzv. Smlouvy trianonské vyhlášené pod č. 102/1922 Sb. z. a n. připadlo Československu autonomní území Rusínů na jih od Karpat označované jako Podkarpatská Rus, dle čl. 83 tzv. Smlouvy versailleské vyhlášené pod č. 217/1921 Sb. z. a n. připadlo ČSR Hlučínsko na severovýchodě Moravy, Dle smlouvy tzv. Saint Germainské vyhlášené pod číslem 507/1921 Sb. z. a n. oblast tzv. Vitorazka na Jihu Čech, Valticka na jihu Moravy a několik kilometrů čtverečních u Bratislavy (Devín). Konečně podle rozhodnutí konference velvyslanců vyhlášeného pod č. 20/1925 Sb. z. a n. část území Těšínského knížectví, Oravy a Spišska (sever Moravy a sever Slovenska).

²³ Vydávaných formou vládních nařízení podle zmocňovacího zákona o mimořádné moci nařizovací z důvodů mimořádných válkou vyvolaných poměrů v oboru hospodářském č. 307/1917 Ř. z., označovaných jako drahotní přídavek. Např. vl. nař. č. 333/1918 Ř. z. a č. 334/1918 Ř. z., č. 348/1919 Sb. z. a n., o poskytnutí drahotních přídaveků státním zřizencům ve výslužbě, vdovám a sirotkům po státních zřizencích i osobám požívajících darů z milosti, které prodloužilo platnost nař. č. 334/1918 Ř. z. a vl. nař. č. 349/1919 Sb. z. a n., o poskytnutí drahotních přídaveků státním zřizencům, kterým se prodloužila platnost nař. vl. č. 333/1918 Ř. z.

²⁴ Zákon zrušil a nahradil obdobnou úpravu v zák. č. 260/1919 Sb. z. a n.

²⁵ Zákonu předcházela zák. č. 2/1920 Sb. z. a n., o změně některých ustanovení, upravujících pensijní nároky a vstup do výslužby jakož i o některých výhodách pro státní zaměstnance, jež mimo zvýšení zaopatřovacích požitků (vychovávacího příspěvku) zmocnil vládu, aby nařízením rozšířila úpravu předpisů platných v historických zemích českých, zemi moravské a zemi slezské i na Slovensko a zákonem č. 60/1920 Sb. z. n. i na Podkarpatskou Rus.

²⁶ Tato abrogační a derogační novela byla vládními nařízeními č. 247 a 248/1922 Sb. z. a n. rozšířena i pro oprávněné osoby na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

výslužbě od 1. 1. 1920 do 31. 12. 1921 *zvláštní příplatky pro nezaopatřené děti*²⁷. Kvůli poměrům poválečných (vysoké ceny, pozůstalí po obětech války²⁸, obecný nedostatek) byly vydány i předpisy o drahotních příspěvcích a přídavicích, jež náležely i dětem osiřelým²⁹. Obdobná úprava vzhledem k převratovým poměrům byla i po druhé světové válce a kvůli růstu cen i jednorázové přídavky na děti v letech 1989 až 1994 (srov. dále).

Přijetím zákona Národním shromážděním č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, byla při splnění právním předpisem předvídaných podmínek upravena možnost oprávněné osoby žádat o *zvláštní přídavek na dítě* k nemocenské dávce dle ust. § 105 odst. 1 písm. f; závažnou podmínkou, která tuto možnost relativizovala, byla anticipace této možnosti stanovami příslušné nemocenské pojišťovny schválenými Ústřední sociální pojišťovnou, která svojí sankcí stanovám umožnila pojišťovnám, které to v rámci podnikatelského plánu zavedly, navýšit nemocenské dávky o tento přídavek, jež mohl být maximálně ve výši 10 % ze středního denního výdělku s tím, že jejich souhrn nesměl převyšovat tři čtvrtiny středního denního výdělku³⁰. Obsahově obdobný dětskému přídavku, kterak byl vymezen v prologu odpovídalo spíše ust. § 111 odst. 1 předmětného zákona, jež opravňovalo invalidního důchodce po splnění podmínek daných výše zákonem, aby si

---

²⁷ Vládním nař. č. 298/1921 Sb. z. a n. byl tento zákon proveden a rozšířen i pro nezaopatřené děti osob na odpočinku na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Jinak byl zákon proveden vl. nař. č. 234/1921 Sb. z. a n., které stanovilo i max. výši výchovného.

²⁸ Např. dle § 10 zák. č. 142/1920 Sb. z. a n., o požitcích válečných poškozců, ve znění zák. č. 39/1922 Sb. z. a n., příslušel invalidovi příplatek 10% k základnímu důchodu za každé nezaopatřené dítě do 16 let, pokud invalida pečoval o jeho výživu. Jde-li o dítě, které pro chorobu duševní nebo tělesnou nebylo schopno se žít, příslušel tento příplatek i přes 16. rok, nejdéle však do 21 let. (Srovnej rovněž poznámku pod čarou č. 52).

²⁹ Např. zák. č. 541/1919 Sb. z. a n., jímž se upravují poměry státních zaměstnanců jakož i zaměstnanců v podnicích a fondech státem spravovaných, který v č. IX. upravoval drahotní přídavky pro rodiny s dětmi, které se vyplácely čtvrtletně; novela č. 214/1920 Sb. z. a n. prodloužila výplatu těchto přídavek, novela 446/1920 Sb. rovněž, novela č. 625/1920 Sb. z. a n. změnila frekvenci výplat na měsíční a prodloužila jeho platnost do 31. 12. 1921. Před uplynutím této doby byl vydán nový zákon č. 495/1921 Sb. z. a n., kterým se upravují výhody poskytnuté státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměrů, jež ponechával v účinnosti, případně doplnil ty požitky, poskytované dle z. č. 541/1919 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a to na dobu od 1. 1. 1922 do 31. 12. 1922. Dále např. zák. č. 186/1920 Sb. z. a n., o úpravě služebních požitků čl. četnictva, který zaváděl drahotní přídavek odvislý od počtu dětí oprávněné osoby. Zákon byl zrušen a nahr. zák. č. 153/1923 Sb. z. a n., zák. č. 195/1920 Sb. z. a n. o úpravě služebních požitků čl. vojska v dílu IV. upravoval drahotní příplatky nezaopatřeným dětem, dále zák. č. 52/1919 Sb. z. a n., jímž se poskytují drahotní přídavky aktivním a pensionovaným učitelům veřejných, obecných a měšťanských škol, jakož i vdovám a sirotkům po těchto učitelích na dobu od 1. ledna 1919 do konce června 1919.

³⁰ Toto normativní ustanovení ovšem spíše připomíná dnešní dávku nazývanou „ošetřovné“ dle zák. č. 182/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

zažádal o *příplatek na dítě*, jež společně s dalšími příplatky a přídávky nesměl být nižší než 840 Kč³¹ ročně. Rovněž ust. § 113 odst. 5 umožňovalo jak invalidnímu, tak starobnímu důchodci požádat o příplatek na dítě, pokud pečoval o dítě mladší osmnácti let, jež činil v roce 1945 1200 Kč ročně³². Rovněž zákon č. 148/1925 Sb., o pojištění osob samostatně hospodařících pro případ invalidity a stáří, znal *příplatky na děti* k důchodu invalidnímu a starobnímu, jestliže osoba požívající důchodu invalidního nebo starobního pečovala o dítě nebo děti mladší sedmnácti let, zvýšil se její důchod o příplatek, jenž činil za každé dítě jednu desetinu důchodu. To platilo i pro osiřelá vnoučata, jestliže byla výživou odkázána převážně na takového důchodce.

Vedle výše uvedených dávek však i dále platily předpisy o výchovném (a příspěvku vychovávacím), jež se vedle přídávků na děti udrželo až do roku 1995 (srov. příslušné partie). Nově byly vychovávací příspěvky rozšířeny o úpravu zákona č. 153/1923 Sb. z. a n., kterým se upravují některé služební poměry četnictva a některé četnické požitky, zejména odpočivné a zaopatřovací požitky, který v rubrice B v §§ 55 a 56 zavedl *příspěvky na výchování*, náležející dětem po zesnulých gážistech, které jim byly vypláceny v max. výši 1 200 Kč ročně na jedno dítě a současně ve výši 1/5 vdovského důchodu, nebo součet příspěvků na více dětí nesmí překročit výši stanovenou zákonem³³, dále byla nově legislativně upravena obdobná úprava zákonem č. 76/1922 Sb. z. a n., o vojenských požitcích zaopatřovacích³⁴ ³⁵, jež přiznávala dětem manželským nebo pozdějším sňatkem legitimovaným, nemanželským a adoptovaným po zemřelých gážistech (čekatelích), jakož i schovancům náleží příspěvek ve výši 1 200 Kč ročně na výchování ve výši 1/5 vdovského důchodu pro každé z nich. Rovněž § 16

---

³¹ Označení čsl. měny Kč bylo poprvé upraveno § 5 zákona č. 187/1919 Sb., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n. (§ 5 zněl: „*Měnová jednotka pro oblast Československého státu označuje se jako koruna československá, ve zkratce Kč*“).

³² Úprava tohoto paragrafu byla poté převzata ust. § 68 zák. č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, které převzalo i terminologii dalších zákonů upravující příspěvek zvaný „výchovné či vychovávací příspěvek“ a jež náleželo ve výši rodinných přídávků podle zákona č. 154/1945 Sb., o rodinných přídávcích některých osob pojištěných pro případ nemoci, ve znění zákonů jej měnících a doplňujících, nahrazený v roce 1949 zák. č. 90 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Výchovné k vdovskému důchodu však činilo nejméně 300 Kčs měsíčně na každé dítě do jeho šestnáctého roku věku, o které bylo vdovcem/vdovou pečováno; pro starší jen za podmínek stanovených pro výplatu sirotčího důchodu.

³³ Zákon byl zrušen zák. č. 103/1926 Sb., vyjma čl. IX.

³⁴ Zákon zrušil úpravu v z. č. 195/1920 Sb. z. a n., který zrušil úpravu císařského zákona č. 158/1875 Ř. z.

³⁵ Zákon byl společně se z. č. 153/1923 Sb. z. a n. včetně jejich novel zrušen zák. č. 33/1957 Sb., o sociálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sil (viz příslušné partie).

ve spojení s § 1 odst. 1 bodu 3. zák. č. 242/1923 Sb. z. a n., o pojištění u báňských bratrských pokladen, který znal možnost určit stanovami příslušných pojišťoven, že u poživatelů invalidního či starobního důchodu (zákon hovoří o důchodových provisích) lze zvýšit o příplatek vychovávací, jestliže oprávněná osoba má v péči dítě do 16. věku života, avšak nesmí celková výši těchto příplatků činit více než 50 % základní částky důchodu. Další vychovávací příspěvek ke starobním a invalidním důchodům byl upraven v ust. §§ 22 až 24 zák. č. 26/1929 Sb. z. a n., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách³⁶.

Další z přepisů upravujících příspěvky na výchovu dětí byl v § 24 zák. PNS č. 443/1919 Sb. z. a n., jímž upravují se služební poměry úředníků při obcích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku³⁷. Úředníková penze měla, měl-li nezaopatřené děti, rovnat výši platu vdovskému čítajíc v něj vychovávací příspěvek. Obdobná úprava byla i v zákoně PNS č. 444/1919 Sb. z. a n., jímž mění se některá ustanovení zákona ze dne 3. října 1907, čís. 63 z. z., pro Čechy o služebních poměrech okresních úředníků v Čechách. Další vychovávací příspěvek byl upraven zák. PNS č. 16/1920 Sb. z. a n., jímž upravují se služební poměry trvale ustanovených zřízenců při obcích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v § 18, podle kterého mělo každému manželskému descendentu zřízence, který měl právo na výslužné, nebo již byl ve výslužbě, příslušet po smrti otcově příspěvek na výchovu pokud nedovršil 20. rok věku svého, avšak odpadl, nastalo-li dříve jeho zaopatření. V případech důvodů zvláštního zřetele hodných mohl obecní výbor povolit příspěvky výchovného do 24 roků. V obcích přes 5000 obyvatel náležel dítěti příspěvek vychovávací do dokonání 24. roku, navštěvoval-li vysoké školy. Dle § 20 při úmrtí matky či při zastavení vdovského platu jejím novým sňatkem, byl příspěvek zvýšen, maximálně však o padesát procent příspěvku přiznaného v prvotní výši. Důležité bylo ustanovení § 23, který povinně nařizoval obecním zřízencům, aby přispívali do penzijního či obecního fondu 3 % příspěvku ze svého ročního platu. Nešlo tedy primárně o úhradu z veřejných prostředků bez spoluúčasti příjemců. Zřízencem měl být ten, koho obec za zřízence ustanovila pro služby obecní a pro podniky obecní s určením jakou měli mít kvalifikaci či zvláštní způsobilost. Obdobná úprava výchovného

---

³⁶ Zákon včetně jeho novel byl zrušen zák. č. 99/1948 Sb., o národním pojištění

³⁷ Tento zákon doplnil zemský zákon platný v Čechách z roku 1908 č. 35 s tím, že jeho účinnost asimiloval na území Moravy a Slezska.

byla pro zřizovatele okresní a cestáře v zák. č. 17/1920 Sb. z. a n., jímž upravují se služební poměry trvale ustanovených zřizovatelů a cestářů okresních zastupitelstev v Čechách a okresních silničních výborů na Moravě a ve Slezsku. Oba předpisy byly zrušeny zák. č. 66/1950 Sb.

Zákonem, kterým se poprvé legislativně vymezily *přídavky na děti* včetně jejich denominace a který byl předlohou pro pozdější samostatnou úpravu této materie, jejíž podstata do dnešních dnů zůstala zachována (tj. institucionalizace, nárokovost, výplata ze státních prostředků...), se stal zákon č. 394/1922 Sb. z. a n., o služebních, odpočivných a zaopatřovacích požitcích civilních i vojenských státních zaměstnanců a zaměstnanců v podnicích, ústavech a fondech státních a státem spravovaných., jež ve svém § 4 dílu I. všem aktivním státním zaměstnancům civilním i vojenským, v § 1 jmenovaným, kteří byli ve státní službě již před 1. lednem 1923, počínajíc 1. lednem 1923 přiznával přídavky na děti³⁸, a to:

- státním zaměstnancům s požitky 1. stupně XI. až včetně 3. stupně VIII. hodnostní třídy, ročně 1200 Kč,
- státním zaměstnancům s požitky 4. stupně VIII. až včetně 2. stupně III. hodnostní třídy, ročně 1500 Kč,
- čekatelům na místa úřednická, podúředníkům, zřizovatelům, gážístům mimo hodnostní třídy, definitivním četníkům a četníkům na zkoušku, ročně 900 Kč,

na každé nezaopatřené dítě, však pouze do nejvyššího počtu šesti dětí u ženatých. Rovněž ovdovělým státním zaměstnancům příslušel zmíněný přídavek počínajíc

---

³⁸ KVÍČALOVÁ, Vlasta; KALINA, Karel. *Dávky v mateřství a přídavky na děti*. Praha : Práce, 1981. S. 110. ISBN 24-026-81. Autoři ve své práci uvádějí v poznámce pod čarou č. 1 „že za první republiky se přídavky na děti neposkytovaly, jen státním zaměstnancům a některým dalším nepočetným skupinám zaměstnanců zaručovaly jejich platové soustavy výchovné jako součást platu, zpravidla však **nejvýše na dvě děti**“. To je v rozporu jak s textem zák. č. 394/1922 Sb. z. a n., tak i zák. č. 103/1926 Sb. z. a n. (viz dále). Obdobně in: ČERNÝ, Milan. *Zhodnotenie systému prídavkov na deti a výchovného k dôchodkom a návrh na ich úpravu : Expertíza E 904 802 44*. Bratislava : Výzkumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1988. Str. 1. „V ČSR, v období do roku 1939, přídavky na děti poskytoval jedině stát a svazky územní samosprávy, a to vybraným skupinám zaměstnanců v tzv. vyšších službách. Příspěvek na výchovné (nepřesně pozn. autora dipl. práce) se poskytoval **jen při narození druhého dítěte, na třetí a další děti se už neposkytoval**.“ Černý měl na mysli zákon č. 26/1929 Sb. z. a n., o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách, který ve svém § 22 upravoval vychovávací příspěvek, nikoli přídavky na děti, aniž by bral v potaz skutečnost, že existovaly i vychovávací příspěvky, které jsou popsány výše v této diplomové práci a rovněž fakt, že tzv. vyššími službami se rozuměly např. práce novinářů, úředníků ve svobodných povoláních, cestujících, jednatelů apod.

druhým dítětem. Tyto přídavky na děti však nenáleželi osobám, jež nastoupili aktivní službu státních zaměstnanců, civilních i vojenských, po 31. prosinci 1922 (§ 7 zákona). V dílu II. zákona byly uvedeny další kategorie osob, jimž se přiznávaly přídavky na děti, a to v § 10 státním zaměstnancům, jejichž služební požitky upravil zákon a jimž dle §§ 4 a 5 tohoto zákona příslušely přídavky na děti, po jejich odchodu na odpočinek. Pozůstalým po těchto zaměstnancích, zemřelých buď v činné službě nebo na odpočinku, se rovněž přiznávaly přídavky na děti. Jejich výše byla obsáhle odstupňována a uvádět zde podrobné údaje by bylo redundantní.

1.1.3 Vývoj od roku 1926 až do roku 1945

Předchozí zákon byl kromě některých ust. dílu II. upravujícího přídatky na děti pro poživitele státních penzí derogován zákonem č. 103/1926 Sb. z. a n., o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců (platový zákon)³⁹. Zákon se vztahoval na státní pragmatikální úředníky a zřizence ve státních úřadech⁴⁰, v ústavech, fondech a podnicích státních a státem spravovaných na soudce a konceptní pragmatikální úředníky státních zastupitelstev, vrchních státních zastupitelstev a generální prokuratury (soudci), na státní osoby učitelské, a to: 1. profesory vysokých škol, 2. státní profesory středních škol a učitelských ústavů a státní profesory a státní učitele umělecko-průmyslových škol, hudebních konservatoří, obchodních, průmyslových, zemědělských a ostatních odborných škol (státní profesori a učitelé) a 3. vysokoškolské asistenty a konstruktéry, asistenty a dílovedoucí na umělecko-průmyslových, průmyslových, zemědělských a jiných odborných školách, a na vojenské a četnické gázisty. Zákon nově zavedl *výchovné* jakožto jednu ze složek, ze kterých se skládal služební plat osob služebně činných⁴¹, definované a vymezené v jednotlivých ustanoveních zák. pro jednotlivé kategorie úředníků a zaměstnanců, na které se zákon vztahoval, ve spojení s § 144 zákona vymezujícího pojem nezaopatřené dítě, které příslušelo oprávněným osobám výše uvedených na nezaopatřené dítě do osmnáctého roku věku, resp. max. dvacátého čtvrtého roku věku, studovalo-li dítě na vysoké škole a s řádným prospěchem, a to ve výši 1 800 Kč ročně, měl-li úředník ve své péči jedno dítě a 3 000 Kč při dvou a více dětech v péči⁴². Tato úprava platila až do své abrogace zákonem č. 66/1950 Sb. Dále se v ust. § 192 § přiznávalo zaměstnancům, kteří při převodu obdrží služné 33.600 Kč nebo služné nižší, na třetí až šesté nezaopatřené dítě

³⁹ Zákon zůstal až do roku 1950 vedle zákona č. 104/1926 Sb. z. a n. (a od roku 1945 vedle obecného zákona o rodinných přídatcích zaměstnanců) jediným pozitivně právním předpisem, který upravoval přídatky na děti s tím rozdílem, že přídatky na děti se poskytovaly pouze osobám uvedených v § 192 (po přechodnou dobu) při převodu z předchozích platových předpisů, tzn., na děti, které se narodily přede dnem účinnosti zákona, tyto přídatky nebyly vypláceny. Je ovšem třeba zdůraznit, že dále platil díl II. zák. č. 394/1922 Sb. z. a n., kterým se upravovaly přídatky na děti osobám na odpočinku. Pro tyto osoby se tedy přídatky poskytovaly na děti narozené do dne účinnosti zák. č. 394/1922 Sb. z. a n.

⁴⁰ Zák. č. 15/1914 Ř. z. (služební pragmatika).

⁴¹ Zákon ve svém ust. § 214 stanovil, že na předpisy upravující odpočivné a zaopatřovací platy (pense) stanovené v tomto paragrafu, a které jinak upravovaly výchovné pro vdovy na jejich nezaopatřené děti, se derogující ustanovení zákona nevztahuje, tudíž se dále toto výchovné vdovám poskytovalo podle dosavadních tam uvedených předpisů včetně přídatků na děti dle dílu II. zák. č. 394/1922 Sb. z. a n.

⁴² KVÍČALOVÁ, Vlasta; KALINA, Karel. *Dávky v mateřství a přídatky na děti*. Praha : Práce, 1981. S. 110. ISBN 24-026-81

přídavek na dítě po 900 Kč ročně. Tento přídavek náležel za podmínek stanovených pro přiznání výchovného v § 144 na děti narozené do dne účinnosti zákona. Dosáhl-li zaměstnanec služného převyšujícího částku 33.600 Kč, snížily se tyto přídavky na děti poměrně až do úplného zániku při výši platu, ke kterému přídavky již nenáležely. Obdobná úprava výchovného byla i v ust. § 9 zákona 104/1926 Sb., o úpravě platových a služebních poměrů učitelstva obecných a občanských škol (učitelský zákon)^{43 44}, ve znění pozdějších předpisů, kde byla shodná výše příspěvku. § 24 zákona vymezoval pojem nezaopatřeného dítěte. Rovněž tento zákon ve svém § 39 zavedl přídavky na děti při převezech do nových platů z derogovaných předpisů. Tento přídavek byl určen na třetí až šesté dítě a náležel ve výši 900 Kč ročně na jedno dítě⁴⁵ a to takovému, které se narodilo do dne účinnosti zákona, tudíž mělo obdobný dočasný charakter, jako § 192 platového zákona. Zákon rušil všechny předpisy, jež byly s touto novou úpravou v rozporu⁴⁶.

Přídavky na děti byly dále na území Československé republiky rozšířeny i na jiné kategorie osob v době tzv. Slovenského štátu⁴⁷, který existoval na zbylém území⁴⁸ slovenské části bývalého Československa, zákonem č. 217/1941 Sl. z., o přídavcích na děti robotníků a v předpisech vydaných k jeho provedení (vládna nariadenia č. 227/1941 a 159/1942 Sl. z.). Zákon zřídil Fond rodinných přídavků⁴⁹ a jeho účelem bylo zajistit tehdejší vládnoucí politické reprezentaci popularitu mezi Slováky. Přídavky

---

⁴³ Rovněž abrogován zák. č. 66/1950 Sb, který zároveň ve svém § 15 delegoval nároky kategorií osob uváděných v tomto odstavci na rodinné přídavky na zákon o rodinných přídavcích č. 90/1949 Sb. (viz příslušné partie). To znamená, že výchovné bylo bez náhrady zrušeno.

⁴⁴ Jinak výchovné bylo rovněž převzato ze služební pragmatiky učitelů (zák. č. 319/1917 Ř. z., o služebním poměru učitelstva státního.

⁴⁵ Srovnej poznámku pod čarou č. 38 této diplomové práce.

⁴⁶ Především tzv. učitelskou pragmatiku č. 319/1917 Ř. z., z. č. 274/1919 Sb. z. a n., jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a občanských (měšťanských), ve znění zák. č. 251/1922 Sb. z. a n. a zák. č. 306/1924 Sb. z. a n., kterým se přechodně upravují právní svazky učitelstva na veřejných školách obecných a občanských.

⁴⁷ Slovenský štát byl ustaven ústavním zákonem č. 1/1939 Sl. z., o samostatnom Slovenskom štáte

⁴⁸ Slovenské části Československa byly odstoupeny Maďarskému království a Polské republice na základě rozhodčího výroku ze dne 2.11.1938 usneseného ve Vídni smíšeným rozhodčím soudem zřízeného dle čl 50, resp. čl 239 mírové smlouvy trianonské s Maďarskem vyhlášené ve Sb. z. a n., č. 102/1922, resp. Úmluvy o úpravě otázek vyplývajících ze stanovení hranic s Maďarskem vyhlášené pod č. 8/1931 Sb.z. a n., a jejíž výsledek byl obsažen ve vyhlášeném. nařízení vlády č. 43/1939 Sb. z. a n., kterým se provádí úmluva mezi Česko-Slovenskou republikou a královstvím Maďarským o úpravě otázek státního občanství a opce. Stran území odstoupené Polsku viz poznámka pod čarou č. 21.

⁴⁹ Fond byl převzat, resp. zachován i zák. č. 154/1945 Sb. (Srov. dále).

byly poskytovány vždy jednou ročně v rozmezí 120 až 480 Ks⁵⁰ v závislosti na počtu dětí pracujícího žadatele. Tento zákon byl zrušen zákonem č. 145/1945 Sb., o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci⁵¹.

Jako mimořádnou úpravu v pomoci státu s výživou nezaopatřených dětí je nutno chápat jednak ust. § 14 o příplatku na dítě o něž pečuje invalida jakožto válečný poškozenec ve výši 10 % z invalidního důchodu⁵² na každé nezaopatřené dítě až do osmnáctého, resp. jedenadvacátého věku dítěte dle vládního nařízení č. 247/1943 Sb., o zaopatření válečných poškozenců (nařízení o zaopatření Protektorátem), jež bylo zrušeno a nahrazeno obdobnou úpravou zákonem č. 164/1946 Sb. (viz níže), jednak vládním nařízením 441/1941 Sb. z. a n. o zvláštních přídavcích početným rodinám, kde žadatelem byl zaměstnancem, nesměl být Židem, protektorátní státní příslušnosti resp. německý státní příslušník s bydlištěm na území Protektorátu (nikoliv říšským státním příslušníkům)⁵³, jeho měsíční příjem musel být nižší než 2 000 K⁵⁴ měsíčně či 2 400 K ročně, dále musel mít tři a více dětí. Příspěvek činil 100 K za každé třetí a každé další dítě. Příspěvky se vyplácely měsíčně pozadu, muselo se o ně žádat, byl nepřenositelný, nepodléhal exekuci a nemohl sloužit k zajištění jiných závazků. Tato úprava se vztahovala i na osoby, které podle svých hospodářských a sociálních poměrů měli podobné postavení jako zaměstnanci. Rovněž mohl být příspěvek přiznán i zaměstnancům s vyšším příjmem než výše uváděným, s tím rozdílem, že se vyplácel

---

⁵⁰ Koruna slovenská byla zavedena zák. č. 45/1939 Sl. z., o slovenskej mene. (Od 1. 11. 1945 se na území Československa stala zákonnou měnovou jednotkou „Kčs“: § 1 dekretu presidenta republiky č. 91/1945 Sb. 91/1945 Sb., o obnovení československé měny).

⁵¹ Pojištěnci dle zák. č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, dle vl. nař. č. 365/1941 Sb. z. a n., o nemocenském pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách a vl. nař. č. 70/1943 Sb. z. a n., o pojištění u bratrských pokladen.

⁵² Srovnej poznámku pod čarou č. 28.

⁵³ Dle tzv. norimberského zákona z 15.9.1935 o státním občanství byly němečtí státní příslušníci ti, kteří pokrevně přináleželi k německému národu a stáli pod ochranou Německé říše. Tito však neměli žádná politická práva, nesměli volit a zastávat veřejné úřady. Oproti tomu říšský občan byl vymezen jako státní příslušník německé či rovnocenné krve, který prokázal svým konáním, že chce a může věrně sloužit německému národu a říši a požívali plných politických a občanských práv včetně těch, které němečtí státní příslušníci nemohli požívat a vykonávat. In ZAVACKÁ, Katarína. *Vnimanie ústavného zabezpečenia rovnosti občana pred zákonom v československu v prvej polovici 20. storočia*. In SOUKUP, Ladislav aj (ed.). *Právněhistorické studie č. 39*. Praha : Carolinum, 2007. S. 261-271. ISBN 978-80-246-1366-6.

V poznámce k této problematice č. 65 jsou uvedeni dva autoři – slovenský i český - z kterých autorka čerpala.

⁵⁴ Dle ust. § 1 vl. nař. č. 16/1939 Sb., kterým se mění označení měnové jednotky ve zkratce a některá ustanovení o Národní bance Česko-Slovenské se od 2. 2. 1939 Koruna česko-slovenská ve zkratce bude napříště označovat "K".(Od 1. 11. 1945 se na území Československa stala zákonnou měnovou jednotkou „Kčs“: § 1 dekretu presidenta republiky č. 91/1945 Sb. 91/1945 Sb., o obnovení československé měny).

pouze rozdíl, jež by činil součet příspěvků a částka přesahující stanovenou hranici. Na příspěvek nebyl právní nárok, přiznával se na základě diskrece příslušného politického úřadu. Nařízení bylo novelizováno nařízením vlády č. 88/1944 Sb. které zohlednilo skutečnost, že mnoho příslušníků protektorátu či německých státních příslušníků s bydlištěm na území Protektorátu se nacházelo v důsledku plnění povinných pracovních, služebních a obdobných povinností mimo jeho území. Nařízení včetně novely bylo zrušeno zák. č. 242/1949 Sb. (viz níže). Obdobnými předpisy jako bylo nař. vlády č. 247/1943 Sb. platné ve Slovenském státě byly zákony č. 80 a 160/1943 Sl. z., o opatřeních po nepřátelských bojových činech a náhradě škod těmito činy způsobených a o doplnění právních předpisů o civilní protiletectvé ochraně, rovněž drogované zák. č. 164/1946 Sb.

Lze konstatovat, že výše popsaný vývoj měl tyto společné prvky:

- Odvislost poskytování přídavků na dítě existenci služebního poměru státního zaměstnance, resp. existenci takovýchto osob pensionovaných, nepočítaje v to přídávky na děti za trvání Slovenského štátu.
- Existence vychovávacího příspěvku a výchovného upraveného různými předpisy a náležejícího přímo zákonným předpisem, nebo poskytovaného dle zákonem předvídaných podmínek, případně jeho vázanost na pozůstalostní dávky.
- Věkové omezení dítěte.

1.2 Vývoj od roku 1945 do roku 1968

1.2.1 Vývoj do roku 1949

V osvobozeném Československu po roce 1945 se začal uplatňovat radikální revoluční kurs nejen v politickém a společenském životě, nýbrž především v oblasti hospodářské, který vycházel z Košického vládního programu⁵⁵ a přirozeně se nevyhnul i oblasti sociální, která hrála i s ohledem na počet komunistických a sociálnědemokratických členů vlády a poslanců závažnou roli. Ve snaze vymezit se především proti předválečné republice (se smutnými zkušenostmi z dob hospodářské deprese v třicátých letech), byla obecně přijímána teze, že se pracujícím masám musí dostat ze strany státu potřebné ochrany a podpory, čehož se mělo dosáhnout četnými právními normami jednak novelizujícími právo platné na území Československa dle ústavního dekretu⁵⁶ prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Ú.v.č.⁵⁷, , jednak vydávání zcela nových či abrogujících. Sociální situace v bezprostředních týdnech a měsících po skončení vojenských bojových operací byla krajně napjatá a revoluční orgány státní moci se snažily primárně zajistit zásobování obyvatelstva, což bylo dále komplikováno a ztěžováno přijatými faktickými a právními restrikcemi vůči obyvatelstvu německé národnosti především na znovu přičleněném území Čech, Moravy a Slezska⁵⁸ (podobně i vůči příslušníkům národnosti maďarské), proto i

---

⁵⁵ Košický vládní program byl vyhlášen 5. 4. 1945. Jedna z jeho šestnácti kapitol se týkala i změn v sociální struktuře. Např. in: MENCL, Vojtěch; HÁJEK, Miloš; OTÁHAL, Milan; KADLECOVÁ, Erika. *Křížovatky 20. století : Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha : Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. S. 183 -186. Text zpracován Otáhalem.

⁵⁶ Sankcionovaného vládou dle § 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 23. června 1945, č. 22 Sb. z. a n., o vyhlášení právních předpisů, vydaných mimo území republiky Československé a vyhlášeného zveřejněním vyhlášky ministra vnitra č. 30/1945 Sb. z. a n. ze dne 27. července 1945 o platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky, o obnovení právního pořádku

⁵⁷ Dekret prezidenta republiky č. 4/1940 Úř.věst.čsl., jímž se upravuje veřejné vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení Československé vlády. § 1: „*K veřejnému vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení československé vlády až do obnovení pravidelného ústavního života v Československé republice jest určen vedle Sbírky zákonů a nařízení (zák. č. 139/1919 a č. 500/1921) Úřední věstník československý*“

⁵⁸ Např. ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, kterým byly obecně zbaveny státního občanství osoby německé a maďarské národnosti, dále např. dekret prezidenta republiky 71/1945 Sb., o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství a především dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, jež zmiňují v souvislosti s konfiskací majetkových práv – práv na peněžité plnění vyplývajících z předpisů o přídavecích na děti, výchovném, a výchovavacích příspěvcích apod. platných a účinných ke dni platnosti tohoto dekretu na území Československa. Byť se jednalo o formální konfiskaci, neboť aplikace vůči oprávněným žadatelům včetně německé a maďarské národnosti téměř od osvobozovacích bojů v průběhu měsíce dubna a května

opatření na zlepšení tíživé sociální situace širokých společenských vrstev byla veřejností pozitivně kvitována a nemalou částí i dychtivě očekávána.

Proto Prozatímní národní shromáždění přijalo dne 13. prosince 1945 zákon č. 154/1945 Sb. z. a n., o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci⁵⁹, novelizovaný zákonem č. 58/1947 Sb., jež se stal vpravdě faktickým obecným předpisem ingerujícího státu, berouc za svůj celospolečenský zřetel význam zdravého vývoje nových generací dětí, socializace společnosti, stimulace zvýšení porodnosti pro zacelení výrazného úbytku obyvatel v důsledku lidských ztrát v ČSR způsobených válkou a poválečnou ablegací a transferem cizozemských osob, a který významně rozšířil okruh příjemců této dávky. Důležitá však byla skutečnost, že tyto přídavky se poskytovaly na základě pojišťovacího principu (viz poznámka pod čarou č. 51). Samotná úprava zavedla legislativní zkratku „rodinné přídavky“, které se svým obsahem a okruhem adresátů shoduje s dnešní legislativní zkratkou „dětské přídavky“ dle současného zákona o státní sociální podpoře. Dle ust. § 2 odst. 1 se přídavky poskytovaly obecně na dítě do dovršení osmnáctého roku věku, zvláštní věková hranice byla do dovršení dvacátého čtvrtého roku věku dítěte, která platila pro nezaopatřené dítě, jež se buď připravovalo na budoucí výkon povolání, nebo studovalo, či bylo zdravotně či mentálně nezpůsobilé svými vlastními silami obstarávat si výživu samo. Výše přídavku byla stanovena ve výši 150 Kčs za každé nezaopatřené dítě a byla vázána na minimální dobu dvaceti pěti dní pojištění proti nemoci za kalendářní měsíc včetně úpravy pro poskytování alikvotní části v případě menší doby pojištění za kal. měsíc⁶⁰. V ust. § 7 vidíme i dnes platnou úpravu nutnosti o tento požádat na předepsaném tiskopise adresátem přídavků, odlišný však byl orgán (instituce), jež žádosti vyřizoval a přídavky vyplácel. Byly jím totiž nositelé nemocenského pojištění⁶¹,

---

vzhledem k „implozi“ politických úřadů a vzniku revolučních Národních výborů v převratové době, ustala.

⁵⁹ Např.: KVÍČALOVÁ, Vlasta; ZEMANOVÁ, Jana. *Společenská péče o rodinu a děti*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha : Práce, 1978. S. 115. ISBN 24-044-78.

⁶⁰ Pro juristy není jisté bez zajímavosti, že ust. § 4 zakládalo neodůvodněnou a i v tehdejší době ústavněprávně rozpornou nerovnost (hlava šestá ústavního zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní Československé republiky, rovněž platné mírové smlouvy podepsané po roce 1919 ČSR ve Versailles, Trianonu a Saint Germain zavazující ČSR k ochraně menšin a zákazu jejich diskriminace) v okruhu adresátů přídavků, protože osoby národnosti německé či maďarské, jež byly zbaveny čsl. státního občanství neměly nárok na příspěvek na své dítě, byť povinnosti platit pojistné dle zák. 221/1924 Sb. z. a n., ve znění pozdějších předpisů alikvotně zbaveny nebyly.

⁶¹ Kterými se myslí jednotlivé pojišťovny, případně svazky pojišťoven či oktrojované univerzální národní pojišťovací ústavy.

což vyplývalo ze zákona č. 221/1924 Sb., ve znění pozd. předp.; kvůli nákladům na správu této agendy byl však zaměstnavatelům zvýšen příplatek o 4 % k pojistnému placeného za své zaměstnance (§ 10). Tento příspěvek se odváděl na účet nově zřízeného Fondu rodičovských přídavků při ministerstvu ochrany práce a sociální péče a na tento účet se rovněž odváděly peněžní prostředky určené pro výplatu rodinných přídavků nositeli pojistného, jež je těmto po vyplacení oprávněným osobám refundoval. Jak vidno, úprava se ještě nesla ve znamení soukromoprávního poměru (byť povinně pojistného) mezi pojištěncem a pojistitelem a veřejnoprávní vztah mezi státem a soukromým subjektem spočíval pouze v dotacích do Fondu pro případ, že by příspěvky na úhradu administrace příjmů žadostí a jejich výplat, byly nedostatečné, a samozřejmě kontroly a dozoru. Novela č. 58/1947 Sb. byla významná v tom, že novelizovaný zákon taxativně stanovil v ust. § 4 výši přídavků v závislosti na počet nezaopatřených dětí, a to od jednoho do deseti, přičemž výše příspěvku byla stanovena výrazně progresivně (zde byl exemplární příklad tzv. propopulační politiky⁶², kdy se vyššími částkami měly pozitivně motivovat široké vrstvy pracujících k vyšší porodnosti) – od 150 Kč na jedno dítě do 3600 Kčs na deset dětí s tím, že o každé další dítě se celková částka zvyšovala o 500 Kč. Tento náročný požadavek na likviditu státní pokladny byl kompenzován ust. § 6, dle kterého se přídavky měly vyplácet čtvrtletně pozadu (zde ústup od jednoměsíční periody vyplácení. Zákon se nevztahoval na kategorie zaměstnanců, kteří spadali pod úpravu zák. 103/1926 Sb. z. a n., platový zákon, a kteří měli nárok na tzv. výchovné na nezaopatřené děti a přídavky na děti dle ust. § 192 zák. a dílu II. zák. č. 394/1922 Sb. z. a n. Tato úprava byla svým zaměřením a extenzí skupin příjemců projevem výrazného vzestupu role státu v hmotné péči o rodiny s nezaopatřenými dětmi. Prováděcími předpisy byly dvě vyhlášky: č. 626/1945 a 699/1947 Ú. I⁶³.

Zákonem č. 159/1945 Sb. z. a n., o zvláštním přídavku státním a některým jiným veřejným zaměstnancům, jakož i poživatelům státních odpočivných (zaopatřovacích) platů od 1. prosince 1945 náležela na každé dítě, na které příslušelo výchovné, státního zaměstnance částka *zvláštního ročního přídavku* ve výši 1 800 Kč. Kdo byl státní zaměstnanec vyplývalo z § § 4; těmi se rozuměly zaměstnanci státu, státních nebo

---

⁶² Srovnej např. poznámku pod čarou č. 3 této diplomové práce. In: MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v ČR v evropském kontextu : Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky*. Praha : Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010.

⁶³ Dekret presidenta republiky č. 66/1945 Sb., o Úředním listě republiky Československé.

státem spravovaných ústavů, podniků, fondů a zařízení, jejichž platové poměry jsou upraveny platovými zákony nebo předpisy podle nich vydanými (tj např. zák. 103/1926 Sb. z. a n.⁶⁴), dále na učitele, kterých se týkal učitelský zák. č.104/1926 Sb. z. a n., pro profesory diecézních teologických učilišť (§ 211 zák. č. 103/1926 Sb. z. a n.), dále na poživatele státních odpočivných (zaopatřovacích) platů, vdovských penzí a sirotčích penzí, jejichž poživatelé byly vypláceni z prostředků státních nebo z prostředků ústavů, podniků a fondů státních nebo státem spravovaných, i na osoby dle zákona č. 76/1922 Sb. z. a n., o vojenských požitcích zaopatřovacích (zrušený zák. č. 33/1957 Sb.). Dle § 5 ustanovení tohoto zákona platilo obdobně pro zaměstnance zemí, okresů a obcí, jejichž platy byly upraveny podle obdoby platů zaměstnanců státních, jakož i pro poživatele odpočivných (zaopatřovacích) platů vyplácených z prostředků těchto korporací⁶⁵. I u tohoto předpisu došlo v roce 1947 novelou č. 69/1947 Sb. z. a n. ke zvýšení a taxativně určenému počtu dětí a částek - při jednom dítěti výše definovaným zaměstnancům zůstal zvláštní příplatek k výchovnému ve výši 1 800 Kčs ročně zachován, od dvou dětí do sedmi dětí bylo progresivně zvýšeno až na 25 200 Kčs ročně, s tím, že o každé další dítě se zvyšoval zvláštní příspěvek o 6 000 Kčs.

---

⁶⁴ Srov. příslušné partie předchozích podkapitol o výchovném a vychovávacích příspěvcích.

⁶⁵ Srovnej příslušnou podkapitolu u předpisů č. 444(1919 Sb. z. a n., 16 a 17/1920 Sb. z. a n.

1.2.2 Vývoj od roku 1949 do roku 1956

Zákon č. 154/1945 Sb. z. a n., ve znění novely č. 58/1947 Sb. z. a n., platil čtyři roky. Nová revoluce po roce 1948 společně s vydáním nové Ústavy Československé republiky úst. zák. č. 150/1948 Sb. z. a n., sice v § 29 odst. 2 hospodářských práv kapitoly první deklaroval práva děti a mládeže na zajištění svého plného tělesného a duševního rozvoje, přičemž tato práva mají být zajištěny zákony o národním pojištění, jakož i veřejnou zdravotní a sociální péčí, ovšem v intencích revoluce se v následujících letech postupně prohlubovala etatizace, překotná socializace a putativní nivelizace společnosti a jejich složek. Hlásání diktatury proletariátu pučistickou Komunistickou stranou Československa⁶⁶ a levé platformy v čsl. sociální demokracii⁶⁷ (později první zmíněnou zcela pohlcenou), se projevilo i v abrogačních zákonodárných iniciativách, z níž vzešel nový zákon č. 90/1949 Sb.⁶⁸, o rodinných přídavcích. Zákon derogoval zák. 154/1945 Sb. z. a n. i jeho novelu č. 58/1947 Sb. z. a n., i když jeho úpravu v podstatě převzal. Měl pouhých 24 paragrafů. Zásada, že okruh oprávněných osob žádat o rodinný příspěvek vychází primárně z jejich pojištění pro případ nemoci, byla zachována, ale došlo k rozšíření, respektive k výslovnému zařazení dalších osob, a to především osob činných v armádě, a dále osob, které studovaly na řádném učilišti (ust. § 1). Zákon se dle ust. § 21 nevztahoval na státní a jiné veřejné zaměstnance, jimž

---

⁶⁶ Tak například již v roce 1924 prohlásil ve svém projevu Bohumír Šmeral na ustavujícím sjezdu Komunistické strany Československa, že „vzhledem k velikosti problémů nestačí parlamentarismus, jen diktatura proletariátu je východiskem k novému životu!“ In Ústav dějin KSČ (red.). *Založení komunistické strany Československa: Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ v letech 1917-1924*. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1954. 12.566/53/SV1. Chápání diktatury proletariátu... (ibid)...“*Lid bude pracovat, uvědomělá jeho část bude pracovat, a druhá část bude buďto s sebou stržena, anebo dělnickou vládou k plnění povinností donucena. Ale napřed musí býti stát v rukou pracujících lidí, vlády dělníků a rolníků. Ten, kdo pracuje, musí vědět, že pracuje ne pro příživníky a lichváře, nýbrž sám pro sebe, pro své děti, pro svou třídu. To je soustava, která umožní plánovité využití práce ve prospěch celku, která zachrání společnost z anarchie a rozvratu, až parlamentarismus projeví svou neschopnost řešit obrovské problémy této epochy, to je smysl a obsah diktatury proletariátu!*“

⁶⁷ Dne 12.9.1947 komunistický tisk zvláštním vydáním a generální tajemník KSČ Slánský v mimořádném projevu oznámili, že právě byla uzavřena dohoda mezi KSČ a Čs.sociální demokracií o naprosté spolupráci a společném postupu. Tato dohoda, uzavřená za komunisty Gottwaldem, slánským a Kopeckým, za soc.dem. Fierlingrem, Vilímem a Tomešem, zajišťovala komunistům v parlamentě většinu čtyř hlasů. Tato dohoda mezi komunisty a soc.dem. byla ovšem uzavřena bez souhlasu předsednictva a poslaneckého klubu sociální demokracie... (cit) in POVOLNÝ, Mojmir. *Prameny k dějinám III. odboje : Přehledy a dokumenty k čsl. politice v letech 1948 – 1949*. Olomouc : b.n., 1995.

⁶⁸ Zákon č. 214/1948 Sb. stanovil v § 1, že zákony se vydávají ve Sbírce zákonů republiky Československé, jejíž zkratka je "Sb.". Zákon zrušil dekret presidenta republiky ze dne 23. června 1945, č. 19 Sb., o Sbírce zákonů a nařízení republiky Československé a ustanovení §§ 1 až 5 nařízení Slovenské národní rady ze dne 29. listopadu 1946, č. 116 Sb. n. SNR, o vyhlásování právních předpisů.

náleželo výchovné⁶⁹ a na příslušníky ozbrojených sborů⁷⁰. Patrná změna byla v délce doby, po které se přídavky na nezaopatřené dítě poskytovaly – z předchozí úpravou stanovených 18, resp. 24 let dítěte došlo ke snížení na 16 let a zvýšení na 25 let v případě, že se dítě soustavně připravovalo na výkon budoucího povolání, či řádně studovalo (§ 3). Zákon opět taxativně stanovil v ust. § 4 výši přídaveků ; tato úprava byla naprosto identická s úpravu zavedenou již novelou 58/1947 Sb. předchozího zákona (srov. výše). Opět byl zachován Fond rodinných příspěvků (§ 14), rovněž žádost o přídavky, způsob a výše participace zaměstnavatelů na nákladech vyplácení byla identická. Jedinou výraznou změnou, ovšem pro příjemce fakticky nepřilíš rozhodnou, byla skutečnost, že přídavky byly vypláceny okresní národní pojišťovnou⁷¹ příslušnou dle zákona o národním pojištění č. 99/1948 Sb. z. a n. Novum zákona spočívalo v explicitním uzákonění sankcí za jednání jsoucí v rozporu s jeho literou (§ 18). Tato úprava přestupků však byla nepřímo derogována zák. č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní v rámci tzv. právníké dvouletky⁷², který již v ust. § 78 formuloval skutkovou podstatu velmi široce a neurčitě. Do doby první novely zák. č. 90/1949 Sb. zákonem č. 242/1949 Sb. byly vydány tři prováděcí právní předpisy Ministerstvem sociální péče vyhlášených v Úředním listu (vyhlášky č. 628, 629, 867/1949 Ú. l.).

---

⁶⁹ Tím byli míněni veřejní zaměstnanci vymezení zák. č. 103/1926 Sb. z. a n., o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců (např. soudci, státní zástupci, vojenské osoby, profesori vysokých škol..), kterým náleželo výchovné a přídavky na děti, na učitele dle zákona č. 104/1926 Sb. z. a n., o úpravě platových a služebních poměrů učitelstva obecných a občanských škol (Učitelství zákon), kterým náleželo výchovné a přídavky na děti a dále na osoby svazků územní samosprávy a předpisů vydaných dle předchozích předpisů, a to až do jejich zrušení zák. číslo 66/1950 Sb., (který se pak vztahoval na všechny státní zaměstnance vyjma příslušníků ozbrojených sborů z povolání a soudců z povolání a prokurátorů), na soudce, prokurátory a soudcovské čekatele se posléze vztahoval zákon 67/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon, (oba předpisy zrušeny zákoníkem práce č. 65/1965 Sb.)). Rovněž se poskytovalo výchovné dle ust. platového předpisu pro příslušníky ozbrojených sborů č. 200/1949 Sb., který zachoval výchovné a které bylo posléze převzato zák. č. 88/1952 Sb. o materiálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sborů. Tento předpis zrušil úpravu platových poměrů pro vojenské osoby dle zák. č. 103/1926 Sb. z. a n.

⁷⁰ Pro tyto osoby platil zák. č. 103/1926 Sb. z. a n. do doby vydání platového zákona pro příslušníky ozbrojených sborů č. 200/1949 Sb. (srovnej dále).

⁷¹ Předmětný zákon znárodnil a zrušil pojišťovny oprávněné uzavírat smlouvy o pojištění pro případ nemoci, úrazu, invalidity a stáří, a jejich jmění a pojistné kmeny sloučily do veřejného ústavu nazvaného Ústřední národní pojišťovna tvořeného pobočkami okresních národních pojišťoven, jež nebyly samostatnými právníckými osobami.

⁷² Právníkou dvouletkou je nazýváno období v letech 1949 – 1950, kdy došlo ke kodifikaci všech základních odvětví práva. Pro pochopení daného problému je ale třeba vrátit se o pár let zpět do období roku 1945. PRAVO.WZ: (již nedostupný) [cit. 11. 4. 2011]. Dostupný z WWW <pravo.wz.cz/ces/data/pravnicka_dvouletka.doc.>. Byl použit internetový vyhledávač SEZNAM.CZ [cit. 11. 4. 2011]. Dostupný z WWW : <seznam.cz>

Zákon č. 242/1949 Sb. jímž se upravují některé sociální dávky, novelizoval následující zákony, o kterých již byla řeč, a zvýšil i částky těmito zákony stanovené. Jednalo se o novely zákonů č. 90/1949 Sb. a č. 159/1945 Sb. z. a n., ve znění zák. č. 69/1947 Sb., č. 164/1946 Sb. Článkem IV. byla zákonem zavedena úprava obdobná úpravě ve vládním nařízení č. 441/1941 Sb. z. a n. (viz výše). § 1 umožnil osobám, které neměly nárok na výchovné, rodinný příspěvek ani jiný podobný příspěvek a jsou potřebné, žádat u okresního národního výboru (s jeho diskrecí) poskytnout ze státních prostředků na druhé a každé další nezaopatřené dítě *zvláštní příspěvek*; bylo však dle žadatelových poměrů možné jej poskytnout též teprve až na třetí, po případě teprve až na další dítě. Zvláštní příspěvek činil u druhého nejvýše 80 Kčs a u každého dalšího dítěte až 140 Kčs měsíčně. Příspěvek nešlo příspěvek postoupit, zastavit, ani postihnout exekucními či zajišťovacími úkony. Ustanovením § 5 rovněž zavedl přestupky (nešlo-li o čin trestný dle trestního zákona, a tresty za ně. Paragrafem sedmým se zrušilo vládního nařízení č. 441/1941 Sb. z. a n., ve znění vl. nař. 87/1944 Sb. z. a n., o zvláštních přídavných počtených rodinám.

Další novela zák. č. 90/1949 Sb., provedená čl. II, který zrušil Fond rodičovských přídavek a všechna práva a závazky Fondu přešly na Ústřední národní pojišťovnu, zřízenou zák. č. 99/1948 Sb. z. a n. byla novelou nepřímou č. 269/1949 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o národním pojištění. Vyplácení dávek okresními národními pojišťovnami dle zákona zůstalo zachováno^{73 74}.

---

⁷³ Opět je třeba připomenout zákon č. 66/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech státních zaměstnanců, který měl velmi obecnou zrušovací klauzuli, co vše se deroguje: Tak např. to byly zák. č. 103/1926 Sb. z. a n. (platový zákon), ve znění pozdějších předpisů a prováděcí předpisy o odměňování specifických kategorií státních zaměstnanců, který (které) upravoval(y) výchovné a přídávky na děti, dále zák. č. 104/1926 Sb. z. a n., ve znění pozdějších předpisů (platový zákon učitelů), zák. č. 394/1922 Sb. z. a n. (již nebylo možné „penzistům“ vyplácet rodinné přídávky, neboť jim příslušely důchody a výchovné dle zák. č. 99/1948 Sb. z. a n.), apod. Ust. § 15 o sociálních dávkách přiznával státním zaměstnancům přídavek na děti, a to ve výši a za podmínek stanovených předpisy platnými pro ostatní pracující (čímž se myslely rodinné přídávky dle zák. č. 90/1949 Sb., ve znění pozd. předpisů. Podrobnosti určovaly platové řady vydané nařízeními vlády: např.: 68 až 70/1950 Sb. Vláda mohla povolovat jiné sociální dávky, zejména pro zaměstnance postižené neštěstím a pro pozůstalé po zaměstnancích, a vydávat směrnice o poskytování těchto dávek. Již dříve byl vydán platový předpis pro příslušníky ozbrojených sborů č. 200/1949 Sb., který zachoval výchovné a které bylo posléze převzato zák. č. 88/1952 Sb. o materiálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sborů. Tento předpis zrušil úpravu platových poměrů pro vojenské osoby dle zák. č. 103/1926 Sb. z. a n.

⁷⁴ Pro soudce a prokurátory platil zák. č. 67/1950 Sb. rovněž s odkazem na rodinné přídávky dle zák. č. 90/1949 Sb.

Změna, která byla širší, než jen týkající se oboru rodinných přídatků, přišla se zákonem č. 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění, který přenesl působnost ve věcech rodinných přídatků z Ústřední národní pojišťovny na Ústřední radu odborů (dále jen „ÚRO“) s tím, že do doby rozdělení jejího majetku a vydání prováděcích předpisů ÚRO zmocněné zákonem, budou platit dosavadní předpisy. Zmocnění bylo učiněno zadost vydáním vyhlášky Ústřední rady odborů č. 136/1952 Ú. l., o provádění nemocenského pojištění a o poskytování rodinných přídatků v závodech, která v souladu se zákonnou proklamací o hospodaření a dohledu ze strany zaměstnanců v oboru správy nemocenského pojištění a rodičovských příspěvků, měla jejich poskytování provádět zástupci pracujících, a aby dávky byly vypláceny v souladu se zájmy výroby a pracujících a se zásadou odměny podle zásluhy a aby jejich provádění bylo zjednodušeno a zhospodárněno.přenosem nemocenského pojištění do závodů a na odborové svazy, přičemž správy závodů budou obstarávat administrativní úkoly spojené s prováděním nemocenského pojištění, přebudují se dávkové soustavu nemocenského pojištění, upraví se opravné řízení ve věcech dávkových tak, aby o opravných prostředcích rozhodovali sami pracující, dále ve svém § 5 vyhláška stanovila, že se rodinné přídatky poskytují pracujícímu v jeho závodě. Co se rozumělo závodem určoval § 2, mezi které se počítaly i úřady, zařízení státní správy, apod. Ačkoli z podaného plyne, že se to týkalo téměř všech „závodů“, § 23 vyhlášky alibisticky deklaroval, že platí jen pro závody, do kterých bylo provádění pojištění přeneseno z rozhodnutí Ústřední rady odborů, tudíž nebyla-li provedena delimitace, docházelo k entropii, kdy ÚRO postupoval podle dosavadních předpisů vydaných v oboru přídatků, tj. dle zák. č. 90/1949 Sb., č. 66/1950 Sb., (164/1946 Sb. z. a n., o péči o vojenské a válečné poškozence a oběti války) a předpisů, směrnic a pokynů vydaných k jejich provedení, což vyjádřil nejen § 5 zákona o řízení Ústřední národní pojišťovny a jejich organizačních složek (okresních nár. pojišťoven) ÚRO, nýbrž i § 10 zákona o ponechání dosavadních předpisů v platnosti, nestanoví-li tento zákon nebo předpisy podle něho vydané nestanoví jinak. Kromě této změny přinesl výše uvedený zákon č. 102/1951 Sb. derogaci ust. zák. č. 99/1948 o nár. pojištění, neboť dávka určená na výživu a zaopatření dětí zvaná výchovné poskytované k důchodům byla pro samostatně hospodařící a výtěžné osoby a členy Jednotných zemědělských družstev nově

upravena vl. nař. č. 46/1952 Sb.⁷⁵, o úpravě národního důchodového pojištění členů jednotných zemědělských družstev, osob samostatně výdělečně činných a spolupracujících členů rodin, čímž došlo k dalšímu znehlednění již tak komplikované problematiky poskytování dávek obdobného charakteru, jakým byly rodinné přídavky dle zák. č. 90/1949 Sb. VI. nař. bylo zrušeno jiným nař. vlády č. 56/1956 Sb., o nemocenském a důchodovém pojištění členů jednotných zemědělských družstev a o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících, vydaného dle zmocnění zák. č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení (viz dále).

Další nepřímou novelou zákona o rodičovských přídavcích byl článek III. nařízení vlády č. 42/1953 Sb.^{76 77}, o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování, jež v souladu se zmocňovacím ust. § 42 odst. 1 zákona č. 241/1948 Sb., zákon o pětiletém plánu, mělo sílu zákona, a kterým se nahradilo ustanovení § 4 o výši rodinných přídavků zákona 90/1949 Sb. a tyto zvýšil na 70 Kčs na jedno dítě až na 630 Kčs na páté dítě; částky se dále zvyšovaly o 160 Kčs měsíčně na každé další nezaopatřené dítě. Zvýšení se nevztahovalo na zaměstnance, kteří byli držiteli půdy nad 0,5 ha (v pastvinářských oblastech nad 2 ha), nebo kteří jako rodinní příslušníci žijí ve společné domácnosti s takovými držiteli půdy; pro určení výše rodinných přídavků (přídavků na děti) těmto osobám, platily nadále dosavadní předpisy (tzn. zák. č. 90/1949 Sb. a předpisy vydané Fondem rodinných přídavků zrušeného čl. II zákona 269/1949 Sb., Ústřední národní pojišťovnou a posléze ÚRO v intencích zák. 102/1951 Sb.). Lze dále zmínit, že se dávky poskytovaly nikoliv čtvrtletně zpětně, nýbrž se frekvence zvýšila na jednoměsíční interval.

---

⁷⁵ Došlo tak k dnes v demokratické společnosti (a ústavní dělbě moci) nemožnému zrušení zákona jakožto silnějšího právního předpisu moci zákonodárné nařizovacím abstraktním právním aktem moci výkonné, byť dle zmocňovací klausule § 13 ve spojení s § 10 zák. č. 102/1951 Sb.

⁷⁶ Dle § 8 a 9 nařízení se zvyšovalo i výchovné ke starobním, invalidním, vdoveckým důchodům a důchodům družek vyplácené ze zák. č. 99/1948 Sb., o národním pojištění.

⁷⁷ Toto vládní nařízení následovalo po zákonu č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě, kterým se denominovala hodnota československé koruny a stanovil se obecný kurs nově emitované koruny ke staré koruně v poměru 1:5, proto došlo skutečně k nominálnímu zvýšení rodinných přídavků na děti čl. III novely č. 42/1953 Sb.

Poslední, tentokráte novelou přímou, byla vyhláška č. 100/1953 Sb.⁷⁸, kterou se uveřejňuje opatření Ústřední rady odborů o organizaci a provádění nemocenského pojištění zaměstnanců vydaného na základě zmocnění § 4 odst. 2 zák. 102/1951 Sb., které pro věci spojené s rodinnými přídavky zavedly postup pro uplatňování nároků na výplatu přídavků v řízení ve věcech dávkových v ust. §§ 38 až 44. O přiznání dávek rozhodovala komise národního pojištění nebo dílenská komise národního pojištění. Proti rozhodnutí této mohla podat oprávněná osoba opravný prostředek k závodní radě. Jiné orgány rozhodující o přiznání dávek byly stanoveny u malých závodů v §§ 48 až 58. Zde o nárocích rozhodovala dávková komise zřízená při krajské odborové radě. O odvolání proti rozhodnutí dávkové komise krajské odborové rady rozhodovalo předsednictvo krajské odborové rady, jehož rozhodnutí bylo konečné. Opravný prostředek proti tomuto rozhodnutí bylo možno podat u soudu, který byl oprávněn rozhodovat dle zákona č. 142/1950 Sb., o občanském řízení soudním; to platilo i o opravném prostředku proti rozhodnutí závodní rady. Zároveň byla zrušena Ústřední národní pojišťovna a její organizační složky, což bylo předvídáno zák. č. 102/1951 Sb. Nesmíme zapomínat na komplementární předpis v podobě vyhlášky Ústřední rady odborů č. 136/1952 Ú. 1.⁷⁹, o provádění nemocenského pojištění a o poskytování rodinných přídavků v závodech, již se orgány provádějící řízení v dávkách rovněž řídily. Opatření ÚRO bylo novelizováno vyhláškou předsedy vlády č. 65/1955 Sb., kterou se uveřejňuje opatření Ústřední rady odborů o změnách v organizaci a provádění nemocenského pojištění zaměstnanců, kterou došlo ke změně v orgánech poskytujících a přijímajících žádosti o uplatňování a výplaty nároků z rodinných přídavků převzetím agendy u závodů odborovými svazy (část druhá novelizovaného opatření) a u zaměstnanců malých závodů odborovými svazy zaměstnanců v zemědělství a v místním hospodářství (část třetí).

Kromě rodičovských příspěvků byly poskytovány na děti i dávka obsahově a účelem obdobná; totiž výchovné, jež bylo poskytováno zák. č. 99/1948 Sb., o národním

---

⁷⁸ Zrušená společně s její novelou č. 65/1955 Sb. vyhl. č. 91/1958 Sb., o organizaci a provádění nemocenského pojištění zaměstnanců dle zák. č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců. Zmocnění dané zákonem č. 102/1951 Sb. flagrantně ukazuje tehdejší právní anomii stran hierarchizace právních předpisů a tradičního dělení státní moci na zákonodárnou-výkonnou-soudní, neboť exekutivní orgán (ÚRO) mohl vydat podzákoný abstraktní akt, který byl nadán derogační silou vyšší právní normy – zákona, jež je produktem legislativní moci. Bohužel to nebyl ojedinělý příklad.

⁷⁹ Zrušené společně s její novelou rovněž vyhl. č. 91/1958 Sb., o organizaci a provádění nemocenského pojištění zaměstnanců dle zák. č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců.

pojištění, poživatelům důchodů⁸⁰, dále poskytované zák. č. 76/1922 Sb. z. a n. a 153/1923 Sb. z. a n. Sb.⁸¹, o důchodovém zaopatření příslušníků ozbrojených sil, výchovné dle zákona č. 200/1949 Sb.⁸², o platových poměrech příslušníků ozbrojených sborů, později zrušeného a nahr. zák. č. 88/1952 Sb., dle kterého se výchovné platilo až do roku 1992 (v § 24 bylo stanoveno, že na výchovné na nezaopatřené děti se vztahovaly §§ 3 a 4 zák. 90/1949), a výchovné dle zák. č. 103/1926 Sb. z. a n., 104/1926 Sb. z. a n. až do jejich zrušení zák. č. 66/1950 Sb. a 67/1950 Sb. (srovnej příslušné poznámky pod čarou k těmto dvěma naposledy zmíněným zákonům).

Zhodnotíme-li zákon o rodičovských přídavcích, bylo jeho kladem, že se postupně stal asimilujícím obecným předpisem pro poskytování dávek na děti, ať již byly předpisy označeny jako přídavky na děti, či služné, nebo jeho delegované použití na úpravu výchovného; zejména po přijetí zákona č. 99/1948 Sb. z. o n., o národním pojištění, § 15 zákona č. 66/1950 Sb., platový řád, § 26 odst. 1 zákona č. 67/1950 Sb., soudcovský zákon, § 24 zák. č. 200/1949 Sb., platový řád příslušníků ozbrojených sil, atd). Za nevýhodu lze považovat časté změny v organizaci a provádění ustanovení tohoto zákona. Rovněž se rodinné přídavky neposkytovaly osobám samostatně výdělečně činným vymezených v § 4 zákona o národním pojištění⁸³. Zákon a prováděcí předpisy⁸⁴ platily přibližně sedm let a byly zrušeny zákonem č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a předpisy jej provádějící.

---

⁸⁰ § 68 upravoval výchovné, které se poskytovalo k důchodům uvedených v § 60, jestliže o které důchodce pečoval o nezaopatřené dítě. Na dítě, které má nárok na důchod sirotčí podle § 67, nárok na výchovné nepříslušel. Výchovné náleželo ve výši rodinných přídavků podle zákona 1945, č. 154 Sb., resp. č. 90/1949 Sb. o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci, ve znění zákonů jej měnících a doplňujících. Výchovné k vdovskému důchodu činilo však nejméně 300 Kčs měsíčně na každé dítě. Mělo-li by nárok na výchovné na totéž dítě několik osob, náleželo jen té z nich, která má dítě v přímém zaopatření. Po dovršení 16. roku věku dítěte se vyplácelo až do 25. roku věku dítěte za podmínek stanovených § 67, odst. 7.

⁸¹ Posledně uváděné zákony byly zrušeny a nahrazeny zák. č. 33/1957 Sb. (srovnej dále).

⁸² Zákon byl zrušen a nahrazen (i výchovné) zák. č. 88/1952 Sb., o materiálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sborů.

⁸³ Pro tyto osoby tedy nebyly zohledněny jejich nároky stran přídavků a příplatků na děti k plnění vyplývající ze soukromoprávních smluv uzavřených dle zák. č. 221/1924 Sb. z. a n., 148/1925 Sb. z. a n. a 26/1929 Sb. z. a n., avšak měly nárok na výchovné dle vyhl. ÚRO č. 46/1952 Ú. l.

⁸⁴ Vyhlášky č. 628, 629, 867/1949 Ú. l., vyhl. č. 136/1952 Ú. l., vyhl. č. 46/1952 Ú. l. a další vyhlášky a jiné prováděcí předpisy vydané dle zmocnění § 10 a § 13 zák. č. 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění.

1.2.3 Období od roku 1956 do roku 1968

1.2.3.1 Období od roku 1956 do roku 1964

Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců⁸⁵ zrušil zák. č. 90/1949 Sb., o rodinných přídavcích, ve znění pozdějších předpisů, avšak zároveň jeho úpravu rodinných přídavků recipoval. Především explicitně zdůraznil, že se rodinné přídavky staly dávkou nemocenského pojištění označené rubrikou „rodinné přídavky“, čímž bylo podtrženo kontinuum systému poskytování dávek rodinám s nezaopatřenými dětmi založeného v Československu od roku 1945 pojistného modelu⁸⁶. Rodinné přídavky byly upraveny v §§ 30 až 39. Nárok na ně měli dle ust. § 2 zaměstnanci, domácí dělníci⁸⁷, a ty osoby, které byly upraveny s ohledem na specifickou svoji zaměstnání prováděcími přihláškami (např. studenti VŠ, hasiči, záchranáři..), vědeckí aspiranti uznání příslušnou vrcholnou organizací, pokud šlo o činnost, kterou nevykonávaly v zaměstnaneckém pracovním poměru a jiní pracovníci, o kterých to stanovila Ústřední rada odborů a státní úřad sociálního zabezpečení společnou vyhláškou v úředním listě; pokud měly v osobní péči nezaopatřené dítě. Na přídavky neměli nárok členové Jednotných zemědělských družstev, jestliže nebyli

---

⁸⁵ Tímto předpisem došlo opět k „dekodifikaci“ obecných předpisů v oblasti pojištění potenciální sociální události spojené s nemocí, úrazem a zajištění příjmů ve stáří a v případě invalidity a z nich plynoucích důsledků, jako je ztráta příjmu zaměstnance, ztráta prostředků na výživu osob na něj odkázaných zavedených apod, jak to souhrnně upravoval zák. o nár. pojištění č. 99/1948 Sb. z. a n. Neboť kromě výše uvedeného předpisu byl přijat i zbrusu nový zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, jež důchodové a sociální zabezpečení jednotlivých kategorií osob osamostatnil z již zmíněného zák. o nár. pojištění. Oba předpisy se však nestaly obecnými asimilujícími předpisy všech kategorií osob vykonávající závislou činnost, nýbrž se vztahovaly v podstatě jen na osoby se zaměstnaneckým poměrem a zvláštní kategorie jakými byly např. umělci, architekti apod. Úprava pro početnou kategorii příslušníků ozbrojených sil z povolání, dále na soukromě hospodařící osoby, jednotlivě hospodařící rolníky a na družstevní rolníky byla samostatná, což bylo zdůrazněno vydáním zvláštních vyhlášek v úředním listu, kterými ÚRO odchýlně upravovalo nároky z nemocenského a důchodového pojištění různých kategorií osob (např. umělci, advokáti, architekti (srovnej derogační klauzuli vyhl. č. 102/1964 Sb. vydané k zák. o sociálním zabezpečení č. 101/1964 Sb. – celkem jde o 43 předpisů různé právní síly).

⁸⁶ TOMEŠ, Igor aj. *Právo sociálního zabezpečení : Teorie a mezinárodní srovnání*. 2. vyd. Praha : Všechn, 1995. ISBN 80-85305-33-X. Tomeš na straně 147 popisuje dva modely – model pojištění a model univerzální.

⁸⁷ Předmětné ustanovení ještě zahrnovalo žáky učilišť státních pracovních záloh, učně, ale na ty se primárně vztahovala ust. zák. o nemocenském pojištění. Pro všechny tyto osoby zákon zavedl legislativní zkratku „zaměstnanci“. Zaměstnancem zákon dále rozuměl toho, kdo byl činný pro socialistický sektor v poměru, který měl obsah zaměstnaneckého pracovního poměru, avšak nebyl takto označen nebo neměl všechny náležitosti předepsané pro vznik zaměstnaneckého pracovního poměru. Zaměstnanecký poměr vznikl obecně dle ust. §§ 1151 až 1164 o služební smlouvě obecného zákoníku občanského č. 946/1811 Sb. zákonův politických, kterážto ustanovení byla zrušena až zbrusu novým kodexem pracovního práva č. 65/1965 Sb., zákoník práce.

v zaměstnaneckém poměru k družstvu⁸⁸, dále samostatně hospodařící osoby a jednotlivě hospodařící rolníci⁸⁹, spisovatelé, hudební skladatelé, výtvarní umělci, architekti, vědečtí badatelé, výkonní umělci a artiste⁹⁰. Přídatky rovněž nedostávali, neboť byly vyloučeni z působnosti tohoto zákona, příslušníci ozbrojených sborů z povolání, cizí státní příslušníci, kteří byly činní v ČSR pro zaměstnavatele, kteří požívají diplomatických výsad a imunit a zaměstnanci, kteří byly činní v ČSR pouze přechodně, a to pro zaměstnavatele, kteří neměli trvale v tuzemsku bydliště nebo závod a pracovníci, vykonávali-li příležitostné zaměstnání. Vymezení nezaopatřovaného dítěte upravoval § 31. Byly jimi jednak vlastní i osvojené děti zaměstnance nebo jeho manžela, a to do skončení povinné školní docházky (oproti předchozí úpravě došlo k snížení z šestnácti let věku dítěte); za stejných podmínek se považovali za nezaopatřené děti oboustranně osiřelí vnuci nebo oboustranně osiřelí sourozenci zaměstnance nebo jeho manžela, jestliže byli v jejich přímém zaopatření. Po skončení povinné školní docházky, nejdéle však do 25. roku věku, se tyto děti považovaly za nezaopatřené tehdy, jestliže neměly vlastní příjem vyšší než 120 Kčs měsíčně a jestliže se soustavně připravovaly předepsaným výcvikem nebo studiem na budoucí povolání nebo byly pro nemoc nebo pro tělesnou či duševní vadu trvale neschopny k práci.). Dle ust. § 32 se rodičovské přídatky neposkytovaly dětem, kterým náleželo výchovné nebo sirotčí důchod podle předpisů o důchodovém zabezpečení zaměstnanců nebo o materiálním zabezpečení a důchodovém zaopatření příslušníků ozbrojených sborů⁹¹, po případě podle jiných obdobných předpisů dále na děti, které měly bezplatné plné internátní

---

⁸⁸ Přídatky na děti náleželi členům JZD teprve až od roku 1962, kdy byl přijat zákon č. 32/1962 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků, který je upravoval v §§ 23 až 29. (Srov.) ČERNÝ, Milan. *Zhodnotenie systému prídavkov na deti a výchovného k dôchodkom a návrh na ich úpravu : Expertíza E 904 802 44*. Bratislava : Výzkumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1988. Str. 4. Novelou č. 56/1964 Sb. byly přídatky na děti přiznány i členům tzv. družstev s vyšším způsobem hospodaření.

⁸⁹ Vládní nařízení č. 56/1956 Sb., o nemocenském a důchodovém pojištění členů jednotných zemědělských družstev a o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících, vydané k tomuto zákonu pro ně nemělo samostatnou úpravu jakkoliv nazývaných přídatků, vyjma výchovného k důchodům. Je ovšem nutné poctivě přiznat, že ty osoby označené v § 1 nařízení jako členové družstev III. a IV. typu a osoby, které v těchto typech družstev trvale v pracovaly a nebyly k družstvu v pracovním poměru ani jeho členy, mohly být u výkonného orgánu provádějící sociální zabezpečení na základě smlouvy o nemocenském pojištění uzavřeného takovým družstvem pojištěny a dle ustanovení smlouvy i dostávat rodinné přídatky. JZD byla zakládána dle zák. č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstev a dalších právních předpisů včetně dalších právních i „protiprávních“ skutečností.

⁹⁰ Srovnej ust. § 5 o dávkách nemocenského pojištění pro tyto kategorie osob vyhl. ÚRO č. 50/1960 Ú. l.

⁹¹ Zákon č. 88/1952 Sb., o materiálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sil a 89/1952 Sb. zrušený a nahrazený zák. č. 33/1957 Sb., o sociálním zaopatření příslušníků ozbrojených sil, který převzal pojem „výchovné“ u poživatelů důchodů dle tohoto zákona.

zaopatření z prostředků rozpočtových, hospodářských nebo jiných organizací a na děti, které byly déle než šest měsíců v bezplatném plném zaopatření léčebného nebo podobného ústavu. Novou byla i podmínka nároku na přídavky vázaná na existenci úvazku zaměstnance odpovídající pracovní době, který pro pracovní odvětví, v němž zaměstnanec pracoval, stanovily a přibližovaly tehdejší právními předpisy; společně s ustanovením, že minimální délka odpracované doby za kalendářní měsíc pro nárok na přídavky byla stanovena na dvacet kalendářních dní, což mělo nutit zaměstnance vyhýbat se možností ztráty těchto přídavek. Zachována zůstala koncepce o enumerativním výčtu počtu dětí a částkám k nim se vztahujících - §§ 35 a 36⁹² – jedno dítě 70 Kčs, čtyři děti 490 Kčs, a zvyšovaly se vždy o 220 Kčs na každé další dítě (při porovnání po novele 90/1949 Sb. provedené vl. nař. č. 42/1953 Sb. lze vidět další nárůst přídavek)⁹³. Dávky nemocenského pojištění spravovaly samotní zaměstnanci sdružení v Revolučním odborovém hnutí. Organizace a provádění agendy rodičovských přídavek byla ponechána závodním a odborovým svazům s tím, že vrcholným orgánem se stala Ústřední rada odborů⁹⁴. Zákon byl proveden vyhl. ÚRO č. 258/1956 Ú.l., o poskytování peněžitých dávek a rodinných přídavek v nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění vyhlášky č. 184/1957 Ú.l., a vyhl. předsedy vlády č. 91/1958 Ú. l., kterou se uveřejňuje opatření Ústřední rady odborů o organizaci a provádění nemocenského pojištění zaměstnanců. Budiž předesláno, že novelou č. 16/1959 Sb. byly rodinné přídavky denominovány na přídavky na děti⁹⁵. Přídavky na děti se poskytovali i členům výrobních družstev dle ust. § 12 vyhlášky ÚRO č. 274/1956 Ú.l., o nemocenském pojištění členů výrobních družstev ve znění 91/1964 Sb.

---

⁹² Zákon tímto paragrafem určil pro zaměstnance, kteří byli zároveň uživateli zemědělské půdy ve výměře nad 0,5 ha (v pastvinářské nebo pícninářské oblasti nad 2 ha), jakož i zaměstnancům, kteří žili s takovými uživateli půdy ve společné domácnosti jako členové rodiny, přídavky na děti ve snížené enumerované výši.

⁹³ Kromě těchto částek zde byly uvedeny i částky v menší výměře pro zaměstnance vlastníci půdu o výměře 0,5 ha (v dalších případech až 2 ha) (srov. výklad o nezvyšování dávek pro takové zaměstnance u vl. nař. č. 42/1953 Sb.).

⁹⁴ Byly proto dále používány předpisy vyhlášek předsedy vlády č. 100/1953 Sb., ve znění vyhl. č. 65/1955 Sb., a č. 136/1952 Sb. a to do doby vydání nové prováděcí vyhlášky k tomuto zákonu č. 258/1956 Ú.l., o poskytování peněžitých dávek a rodinných přídavek v nemocenském pojištění zaměstnanců, novelizované vyhl. č. 184/1957 Ú.l.

⁹⁵ Z tohoto důvodu byla vydána samostatná vyhláška ÚRO č. 74/1959 Sb., o poskytování přídavek na děti v nemocenském pojištění zaměstnanců, která zároveň zrušila úpravu a přejmenovala vyhlášku č. 258/1956 Ú. l.

Výše podaný výklad o rodinných přídavcích v rámci jejich zařazení do zákona o nemocenském pojištění zaměstnanců č. 54/1956 Sb. bude nyní doplněn novelami, které měly vliv na rodinné přídávky. První z nich, zákonné opatření PNS č. 16/1959 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o nemocenském pojištění zaměstnanců, zavedla ve svém článku III. legální termín „dětské přídávky⁹⁶“, který již do současnosti nedoznal změny. Zároveň zavedla zásadní změnu novým určením jejich výše; navázala ji na výši výdělků⁹⁷ s číselným rozpětím a zároveň degresivně stanovila jejich výši s tím, že některé příjmové skupiny nebyly do okruhu příjemců při počtu svých dětí zahrnuty. Rovněž zmocnění pro podrobnější úpravu této novely ÚRO bylo obsáhlé; konzumováno bylo vyhl. ÚRO 74/1959 Ú.l.⁹⁸, o poskytování přídávků na děti v nemocenském pojištění zaměstnanců. Pro nás zajímavým může být ust. § 23 odst. 2, který umožnil v zájmu dítěte druhému z rodičů, osobě, která má dítě v přímém zaopatření, poručníkovi, opatrovníkovi nebo výkonnému orgánu národního výboru⁹⁹ pověřeného péčí o mládež, pro případ, že zaměstnanec neuplatnil nárok na přídávky na děti, ačkoli by mu jinak z jeho pojištění náležely, uplatnit tento nárok z jeho pojištění jmenovaným osobám. Další novelou byla novela č. 87/1968 Sb., která článkem I vložila do zákona nový § 63a, jež přímo upravil nárok na přídávky na děti a zaopatřovací příspěvek pro členy výrobních družstev, které organizovala výrobní družstva a Svaz výrobních družstev. Článkem III byla zrušena zbývající část upravující odchýlně nemocenské pojištění těchto členů ve vl. nař. č. 57/1956 Sb., jež těmto družstevníkům upravovalo nároky na přídávky na děti z nem. poj.,. Poslední významná novela byla derogační s tím, že úprava přídávků na děti přešla do úpravy samostatného zákona – zák. č. 88/1968 Sb.

Jak již bylo uvedeno, byla přijat i nová úprava sociálního zabezpečení zákonem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, jež převzal z předchozích předpisů další dávku

---

⁹⁶ Tento název byl užíván již dříve. Srov. např. výkladu u zák. č. 103/1926 Sb., z. a n.

⁹⁷ Srov. KVÍČALOVÁ, Vlasta; KALINA, Karel. *Dávky v mateřství a přídávky na děti*. Praha : Práce, 1981. S. 110. ISBN 24-026-81 (cit). „V roce 1959 byla diferenciací přídávků na děti kromě jejich zvýšení prohlouben uplatněním dalšího hlediska, a to tak, že výše přídávků na děti byla odstupňována podle výše příjmu pracovníka, z jehož pojištění se poskytovaly“

⁹⁸ Srovnej výklad u poznámky pod čarou č. 95.

⁹⁹ Řízení ve věcech přídávků na děti se dále řídilo vyhláškou předsedy vlády č. 91/1958 Sb., kterou se uveřejňuje opatření Ústřední rady odborů o organizaci a provádění nemocenského pojištění zaměstnanců. (Tato vyhláška byla novelizována vyhl. ÚRO č. 191/1960 Sb., ve znění vyhl. č. 6/1967 Sb., z důvodu přizpůsobení orgánů krajských odporových rad nové územní organizaci orgánů státní správy NV dle zák. 36/1960 Sb., o územním členění státu s tím, že byly úkoly dosud plněné krajskými radami předneseny na okresní úroveň). „Devadesát jednička“ zrušila vyhl. ÚRO č. 100/1953 Sb., ve znění vyhl. ÚRO č. 65/1955 Sb.

sociální péče, která měla obdobný účel, jakou byly rodičovské příspěvky a o které již bylo pojednáváno, a to výchovné k důchodům. Výchovné náleželo na každé dítě (§ 24) poživatele důchodu starobního, invalidního, částečného invalidního, za výsluhu let, osobního a sociálního. nikoliv však dítě, jež mělo nárok na sirotčí důchod. Výchovné činilo měsíčně na jedno dítě 70 Kčs, na dvě děti 170 Kčs, na tři děti 310 Kčs, na čtyři děti 490 Kčs a zvyšovalo se na každé další dítě o 220 Kčs měsíčně. Výchovné k invalidnímu důchodu činilo měsíčně na jedno dítě 120 Kčs, na dvě děti 260 Kčs, na tři děti 420 Kčs, na čtyři děti 600 Kčs a zvyšovalo se na každé další dítě o 220 Kčs měsíčně. Při vzniku konkurence několika nároků na výchovné na totéž dítě podle různých předpisů, přiznalo se jen vyšší výchovné. Výchovné náleželo až do skončení povinné školní docházky dítěte a poté za stejných podmínek jaké byly stanoveny pro poživatele sirotčích důchod, tj. nejdéle do 25. roku věku dítěte (§ 24). Orgány sociálního zabezpečení dle ust. § 67 odst. 1 se staly státní úřad sociálního zabezpečení, slovenský úřad sociálního zabezpečení a výkonné orgány národních výborů. Dle § 78 odst. 4 rozhodovaly o opravných prostředcích proti rozhodnutím státního úřadu sociálního zabezpečení ve věcech upravených tímto zákonem soudy; o odvoláních proti rozhodnutím výkonných orgánů národních výborů se rozhodovalo ve správním řízení¹⁰⁰. Výchovné náleželo i poživatelům důchodů, kteří byli členy výrobní družstev a jejich rodinné příslušníky dle ust. § 3 vl. nař. 57/1956 Sb., o nemocenském pojištění dále poživatelům důchodovém zabezpečení členů výrobních družstev a členům JZD III. a IV. typu a jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících včetně členů JZD I. a II. typu postavených na roveň jednotlivě hospodařícím rolníkům dle ust. § 13¹⁰¹ vládního nařízení č. 56/1956 Sb., o nemocenském a důchodovém pojištění členů jednotných zemědělských družstev a o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících¹⁰². Nově bylo výchovné

---

¹⁰⁰ Zákon zrušil mezi jinými zákon č. 164/1946 Sb., o péči o vojenské a válečné poškozence a oběti války a fašistické persequce, ve znění čl. III. zákona č. 242/1949 Sb., dále ustanovení části II. vládního nařízení č. 42/1953 Sb., o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování, novelizující ust. zák. 99/1948 Sb., o národním pojištění (srov. výklad u vl. nař. č. 42/1953 Sb.) a zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, pokud se jednalo o úpravu důchodového pojištění a výplatu důchodů.

¹⁰¹ Tento § 13 byl novelizován vl. nař. č. 20/1959 Sb. s tím, že od účinnosti novely přísluší :na každé dítě (§ 24 zákona) poživatele starobního, invalidního nebo částečného invalidního důchodu, které by mělo při úmrtí družstevníka nárok na sirotčí důchod, výchovné stanovené touto novelou.

¹⁰² Výchovné činilo měsíčně na jedno dítě 70 Kčs, na dvě děti 170 Kčs, na tři děti 310 Kčs, na čtyři děti 490 Kčs a zvyšovalo se na každé další dítě o 220 Kčs měsíčně. Výchovné náleželo do skončení povinné školní docházky dítěte a poté za stejných podmínek jako nárok dobu výplaty sirotčího důchodu. Nařízení

upraveno (resp. převzato) i zákonem č. 33/1957 Sb., o sociálním zaopatření příslušníků ozbrojených sil. Zákon se stran výchovného dle § 1 vztahoval na příslušníky ozbrojených sil z povolání a příslušníky ostatních ozbrojených sborů z povolání v oboru ministerstva vnitra. Výše výchovného byla stanovena § 18 a byla identická s výchovnými poskytovaných z jiných dle jiných předpisů.

Novela výchovného upraveného zák. č. 55/1956 Sb. byla přijata po čtyřech letech zákonem č. 17/1959 Sb., kdy znění ust. § 30 změněno s tím, že výchovné náleželo na každé dítě (§ 24) poživatele důchodu starobního, invalidního, částečného invalidního, za výsluhu let, osobního a sociálního. Výchovné nenáleželo na dítě, jež mělo nárok na sirotčí důchod nebo na něž bylo možno žádat přídavek na děti. Výchovné rovněž nenáleželo na dítě, na něž nebylo možno žádat přídavek na děti jen proto, že zaměstnanec nesplnil stanovené podmínky. Dle článku IV novely se tato úprava vztahovala i na výchovné, na které vznikl nárok před prvním lednem 1959, což znamenalo, že v případě konkurence s dávkami jmenovanými novelou, pozbyly oprávněné osoby ode dne její účinnosti svůj dosavadní právní nárok. Jinak co se týče změny a zvýšení výchovného včetně příjmového rozpětí žadatele, uplatnil se i zde postup obdobně jako u novely zák. č. 54/1956 Sb., č. 19/1959 Sb. (srovnej výklad níže). Obdobná novela výchovného u poživatelů důchodů dle zák. č. 33/1957 Sb. byla přijata pod č. 18/1959 Sb., o některých změnách v sociálním zaopatření příslušníků ozbrojených sil, kterým rovněž došlo ke zvýšení výchovného i u příslušníků ozbrojených sil.

V roce 1962 se osamostatnila úprava nemocenského a sociálního zabezpečení pro členy JZD¹⁰³, jež již nadále nerozlišovala v oblasti přídavků na děti a výchovného jejich typy¹⁰⁴. Ona zabezpečení byla upravena zák. č. 32/1962 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků, a to pouze vůči osobám, jejichž osobní rozsah

---

prováděla vyhláška ÚRO č. 67/1957 Ú. l., kterým stanovila i výši pojistného pro nárok na výchovné. Nařízení bylo zrušeno a nahr. vyhl. č. 105/1964 Sb.

¹⁰³ Srov. str. 4 in: ČERNÝ, Milan. *Zhodnotenie systému prídavkov na deti a výchovného k dôchodkom a návrh na ich úpravu : Expertíza E 904 802 44*. Bratislava : Výzkumný ústav sociálneho rozvoja a práce, 1988.

¹⁰⁴ Pro jednotlivě hospodařící rolníky a soukromě hospodařící osoby nadále platilo vládní nařízení č. 56/1956 Sb. a bylo zrušeno až zák. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků.

určoval tento nový zákon¹⁰⁵, tj. na členy jednotných zemědělských družstev (družstevníky), učně, kteří byly v učebním poměru k jednotnému zemědělskému družstvu a dle § 75 zák. i na osoby trvale pracující v družstvu, kteří nebyly jeho členy ani nebyly v pracovním poměru k družstvu. Za osobu pracující trvale v družstvu se považoval ten, kdo práce v družstvu vykonával soustavně a pravidelně a podroboval se pracovním příkazům družstva. Organizaci a vyplácení přídavků na děti obstarávaly okresní národní výbory s tím, že mohly o dávkách zabezpečujících děti delegovat na sociální komise družstev, byly-li pro to vytvořeny potřebné předpoklady. Institut výchovného byl rovněž zachován a byl převzat z derogovaného nařízení vl. č. 56/1956 Sb.. Prováděcím předpisem byla vyhl. č. 33/1962 Sb., novelizována vyhl. č. 57/1964 Sb., která zrušila rigidní úpravu stran rozlišování příslušnosti družstevníků k vyššímu typu družstev stanovenou zákonem před jeho novelou č. 56/1964 Sb.; obě zrušeny vyhl. č. 104/1964 Sb. vydané jako prováděcí předpis k zákonu č. 103/1963 Sb., o sociálním zabezpečení rolníků. Zákonná úprava přídavků pro členy JZD byla novelizována zákonem č. 56/1964 Sb., kterou byly dávky zvýšeny a zároveň byl touto novelou zrušen legální tlak na ekonomickou výkonnost družstev I. a II. typu tím, že se dávky na děti nepřiznávali družstevníkům, jejichž družstva neplnila plány výkupu a i když plnila, tak jim zákon přesto přiznával téměř o polovinu nižší dávku (srov. ust. §§ 27 a 28 před novelou). Shrňme-li to, existovaly nyní dva dvojkolejné zákony upravující přídávky na

---

¹⁰⁵ § 1 o účelu zákona v podstatě přiznával, že ač KSČ měla být vedoucí složkou dělníků a rolníků, tak přesto existovaly výrazné rozdíly v poskytování dávek a péče v oblasti sociální a zdravotně léčebné. U předmětu této práce se to projevilo v tom, že ani podle zákona o nemocenském pojištění, ani ve vl. nař. výše uvedeném, nebylo možno, či se neodkazovalo na použití předpisů o rodičovských přídavicích, resp. přídavicích na děti pro tuto stále velkou vrstvu obyvatelstva. Družstevní rolníci dle rušeného vládního nařízení měly pouze nárok na výchovné, a to pouze tehdy, byli-li poživateli jednoho z druhů důchodů nařízením upravených. Proto si zaslouží ocitovat tento paragraf zákona, jež demaskuje podstatu dříve proklamovaných hesel o sociálním zabezpečení širokých vrstev pracujících:

„Vybudování socialismu a úspěšný rozvoj naší socialistické společnosti opírající se o trvalý a rychlý růst jednotné socialistické ekonomiky vyžaduje, aby byly postupně odstraňovány rozdíly v pracovních a ostatních podmínkách, které jsou mezi odvětvími a zvláště mezi prací v průmyslu a zemědělství. Současná úroveň celého národního hospodářství a ekonomická úroveň hospodaření jednotných zemědělských družstev a jejich nejbližší perspektivní rozvoj umožňuje a současně i vyžaduje, aby byly provedeny změny v sociálním zabezpečení družstevních rolníků a aby na tomto úseku došlo ke sblížení podmínek mezi družstevními rolníky, dělníky a ostatními pracovníky v pracovním poměru a tím k dalšímu upevnění svazku dělníků a rolníků. Sblížení sociálního zabezpečení družstevních rolníků a pracovníků v pracovním poměru bude zajištěno tím, že dávky a služby sociálního zabezpečení družstevních rolníků bude poskytovat stát za podmínek a v rozsahu obsažených v následujících ustanoveních tohoto zákona. Podle předpisů o jednotné preventivní a léčebné péči bude stát poskytovat družstevním rolníkům a jejich rodinným příslušníkům preventivní a léčebnou péči bezplatně a ve stejném rozsahu jako u pracovníků v pracovním poměru. Družstva a družstevní rolníci budou přispívat na částečnou úhradu nákladů sociálního zabezpečení.“

děti – tento, a zákon o nemocenském pojištění pro zaměstnance. Absurdnost dokresluje i skutečnost, že nový samostatný zákon včetně novely byl zrušen po dvou letech zákonem č. 103/1964 Sb.

1.2.3.2 Období od roku 1964 do roku 1968

Novým zákonem č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení byla zrušena a převzata úprava výchovného stanoveného zák. č. 55/1956 Sb. a zák. č. 33/1957 Sb.¹⁰⁶ včetně výchovného pro různé kategorie osob upravených prováděcími vyhláškami. Prováděcí vyhl. ÚRO č. 102/1964 Sb. upravovala nemocenské pojištění umělců, architektů a dalších podobných osob, vykonávající svou činnost jako povolání tvořící trvalý a hlavní zdroj příjmů, avšak nikoli v pracovním poměru a kteří nadále neměli nárok na přídavky na děti. Měla velmi rozsáhlou derogační klausuli – 43 předpisů, kterými se doposud nároky na přídavky na děti různě odstupňovali. Zákonodárce se tedy pokusil sjednotit předchozími předpisy zavedené rozlišování různých kategorií osob, ovšem ve svém úsilí nebyl důsledný, neboť se tento zákon nevztahoval na družstevní rolníky a na osoby pracující v družstvu, ačkoli nebyly ani jeho členy, ani k němu nebyly v pracovním poměru. Rovněž se zákon nevztahoval na jednotlivě hospodařící zemědělce a ostatní samostatně hospodařící osoby, jež dále podléhali úpravě vládního nař. č. 56/1956 Sb.¹⁰⁷ Zato byla zrušena a převzata odchylná úprava týkající se výchovného u důchodového zabezpečení pracovníků výrobních družstev dle vl. nař. č. 57/1956 Sb., o nemocenském pojištění a důchodovém zabezpečení členů výrobních družstev (nadále však platilo pro nemocenské pojištění těchto družstevníků, cele zrušeného zák. č. 87/1968 Sb.). Nově byla zrušena do této doby platná úprava provádění výchovného (sociálního zabezpečení) orgány ÚRO a převedena na Státní úřad sociálního zabezpečení¹⁰⁸ a národní výbory. O poskytnutí dávky výchovného se rozhodovalo zpravidla na žádost, která se podávala u národního výboru, v jehož obvodu žadatel bydlel, žádal-li o dávku oprávněný příjemce. Opět náleželo na každé dítě poživitele důchodu starobního, invalidního (částečného invalidního), osobního a

---

¹⁰⁶ Podle § 29 odst. 3 zák. č. 70/1965 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, pod něj spadali i tito příslušníci.

¹⁰⁷ Zrušeného a nahr. vyhl. ÚRO č. 105/1964 Sb., vydaného dle zák. č. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků.

¹⁰⁸ Státní úřad sociálního zabezpečení byl však zrušen nepřímou novelou zákonem č. 53/1968 Sb. s tím, že jeho působnost ústředního orgánu státní správy přešlo na nově zřízené Ministerstvo práce a sociálních věcí.

sociálního, nikoliv na dítě, jež mělo nárok na sirotčí důchod nebo na něž příslušely přídavky na děti podle předpisů o nemocenském pojištění platných pro pracovníky, a nenáleželo na dítě, na něž nepříslušely přídavky na děti jen proto, že pracovník nesplnil stanovené podmínky. Nenáleželo-li výchovné, protože příslušely přídavky na děti, mohl být poskytován v sociálně odůvodněných případech rozdíl mezi přídávky na děti a výchovným vyměřeným podle dalších ustanovení zákona. Zákon opět zavedl rozpětí v příjmech poživatele důchodu a enumerativní výčet počtu dětí a těmto náležející částky. Zajímavostí bylo, že zákon ve svém § 63 zavedl zvláštní daň z důchodu zvýšeného o výchovné v návaznosti na počet dětí, jestliže součet dosahoval určité hranice. Prováděcí norma k výchovnému byla obsažena v § 29 vyhl. 104/1964 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Novela zákona provedená zák. č. 89/1968 Sb. nově upravila výši pevnými částkami výchovného, věk nezaopatřeného dítěte a zavedla *zvláštní příplatek k výchovnému* ve výši 150 Kčs měsíčně, vyžadovalo-li dítě zvláštní péče, jež byl další novelou č. 99/1972 Sb. v čl. II. zvýšeny na částku 300 Kčs a rovněž zvýšena hranice příjmu dítěte pro nárok na zaopatřovací příspěvek z 500 Kčs na 620 Kčs, a zmocnění vlády zvyšovat toto výchovné podzákoným předpisem. Zákon č. 101/1964 Sb. byl zrušen a nahr. zák. č. 121/1975 Sb. (srov. dále).

Jak již bylo v předchozím pododdílu zmíněno, samostatná úprava stran zabezpečení družstevních rolníků, bylo provedeno zák. č. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků. Tento zákon mimo jiného zrušil a zároveň převzal úpravu přídavek na děti vyčleněnou zvláštním zákonem č. 32/1962 Sb. (srov. výše) a vl. nař. č. 56/1956 Sb., jež upravovalo jak důchodové, tak nemocenské zabezpečení pro jednotlivě hospodařící rolníky a samostatně hospodařící osoby, pro které platila napříště výše přibližná úprava výchovného ve vyhlášce č. 105/1964 Sb, o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících a o poskytování zaopatřovacího příspěvku členům jejich rodin; i po vydání vyhlášky dále trvala pro tyto kategorie osob reprobace¹⁰⁹ na přídavky na děti, na které neměly nárok.

---

¹⁰⁹ Tato reprobace byla zrušena až v souvislosti s novelou zákona o soc. zabezp. rolníků č. 89/1968 Sb. s tím, že příslušné změny ve vyhlášce č. 105/1964 Sb. byly provedeny její novelou č. 93/1968 Sb. vložení části páté – přídavky na děti samostatně hospodařících osob a jednotlivě hosp. rolníků a zaveden příplatek k přídávce a příplatek k výchovnému ve výši 150 Kčs. Vyhláška č. 105/1964 Sb., byla dále novelizována vyhl. č. 181/1968 Sb., která umožnila přiznat samostatně hosp. osobám a

Tyto osoby si pojistné musely nadále hradit, jinak jim nárok na výchovné k důchodům, a později i nárokům na přídavky na děti, nevznikl. Zákon o soc. zabezp. družstevních rolníků se dle § 2 vztahoval rovněž na občany, kteří trvale pracovali v družstvu a nebyli dosud jeho členy ani nejsou k němu v pracovním poměru¹¹⁰. Za trvale pracujícího v družstvu se považoval ten, kdo vykonával práci v družstvu soustavně a pravidelně a podroboval se pracovním příkazům družstva (definováni jako spolupracující členové rodiny družstevníka a jiní pracující). Přídavky na děti byly upraveny v §§ 30 až 35 a náležely za kalendářní měsíc družstevníku, jestliže měl nezaopatřené děti, odpracoval v tomto kalendářním měsíci aspoň 20 pracovních dnů v rozsahu odpovídajícím pracovnímu úvazku stanovenému ve stanovách nebo v pracovním řádě; nemohl-li družstevník tuto pracovní podmínku splnit z příčin, které nezavinil, považovala se za splněnou, jestliže odpracoval v posledních 12 kalendářních měsících aspoň 240 pracovních dnů, a šlo-li o družstevníka, který se stal členem družstva během roku, aspoň poměrný díl tohoto počtu pracovních dnů připadající na dobu členství v družstvu. Obdobně, i když s mírným zvýhodněním, to platilo i na družstevníka se zmenšenou pracovní schopností a na družstevnici s alespoň jedním nezaopatřeným dítětem, jestliže byla jinak osamělá. Zákon dále stanovil, jaké dny se mají považovat za odpracované (např. při pobírání nemocenské, peněžní pomoci v mateřské...) Koho zákon považoval za nezaopatřené děti stanovil § 31; byli to děti osvojené, vlastní, děti manžela či družstevníka, pokud se zdržovaly na území ČSSR¹¹¹, a to do skončení povinné školní docházky. Prováděcí předpisy měly stanovit, za jakých podmínek se poskytují přídavky na děti též na vnuky, sourozence a schovance a na děti, které se zdržují v cizině. Vzhledem ke skutečnosti, že družstevníkem se mohlo stát dítě, které ukončilo povinnou školní docházku, mohli dále rodiče pobírat přídavky na děti tehdy, jestliže neměli vlastní příjem vyšší než 200 Kč měsíčně jestliže se tyto děti soustavně připravovaly předepsaným výcvikem nebo studiem na budoucí povolání anebo byly pro nemoc nebo

---

jednotlivě hosp. rolníkům o 100,- až 400,- Kčs měsíčně vyšší výchovné pro bezmocnost dítěte, bylo-li dítě v péči této osoby. Přídavky, příspěvek k přídávce a výchovné a příspěvek k výchovnému byly zvýšeny novelou vyhlášky vyhláškou č. 100/1972 Sb., a nivelizovány s úpravou předmětu v předchozí větě pro ostatní kategorie osob (srovnej v příslušných statích této práce).

¹¹⁰ Orgány sociálního zabezpečení mohly prováděcím předpisem stanovit, za jakých podmínek a s jakými odchylkami mají nárok na dávky podle tohoto zákona též občané, kteří nepracují v družstvu trvale.

¹¹¹ ČSSR byla zkratka Československé socialistické republiky; tento název země zavedl ústavní zákon č. 100/1960 Sb, Ústava Československé socialistické republiky. Dle deklaratorního prohlášení v preambuli zvítězil socialismus v Československu, a přídomek „socialistický“ to měl vyjádřit.

tělesnou či duševní vadu trvale neschopny k práci¹¹². § 33 upravoval souběh přídavků na děti nebo s dávkou výchovného. Samotná výše přídavků v poměru k počtu dětí a rozpětí příjmu družstevníka byla upravena § 34. Degrese její výše byla zachována a převzata ze zrušovaného předpisu o přídavicích na děti pro družstevníky. Přídávky na děti se vyplácely vždy za celý měsíc, a to měsíčně pozadu, tomu, z jehož zabezpečení byly přiznány; měl-li však dítě v přímém zaopatření někdo jiný, vyplácely se jemu.

Zákon rovněž ve svém § 73 převzal výchovné, které se vyplácelo k důchodům zde jmenovaným. Výchovné ovšem nenáleželo poživateli důchodu, který hospodařil na vyšší výměře půdy, než upravovaly Vzorové stanovy JZD pro záhumenkové hospodaření¹¹³. Toto omezení bylo společně s omezením vyplácení přídavků na děti u rodiny, jež měla rovněž půdu v užívání či hospodařila na ni z jiného právního titulu, pozměněno novelou zákona č. 116/1967 Sb., který zavedl pevné přídávky na děti a pevné výchovné i pro tyto dosud znevýhodněné poživatele důchodů a příjemců přídavků na děti. Zároveň s touto novelou byla provedena i novela prováděcí vyhlášky č. 104/1964 Sb., vyhl. 117/1967 Sb., jež reagovala na toto odstranění nerovnosti osobního statusu. (Další novelou vyhl. č. 54/1976 Sb. došlo mimo jiného k zpřísnění podmínek pro nárok na přídávky na děti například stanovením minimální peněžité odměny za práci na 120 Kčs). Hlava desátá zákona upravovala organizaci sociálního zabezpečení. Orgány sociálního zabezpečení byly Státní úřad sociálního zabezpečení, národní výbory a jednotná zemědělská družstva. Jednotlivá ustanovení popisovala jejich kompetence. Družstevníci si mohli vyslat své zástupce s kontrolní funkcí do komisí sociálního zabezpečení a užších komisí pro menší družstva národních výborů. Dávky

---

¹¹² § 32 rovněž stanovil, které děti družstevníků neměly nárok na tyto přídávky:

- a) které měly nárok na sirotčí důchod nebo na něž náleželo výchovné podle tohoto zákona nebo podle jiných předpisů o důchodovém zabezpečení,
- b) které měly bezplatné plné internátní zaopatření z prostředků rozpočtových, hospodářských nebo jiných organizací,
- c) které byly déle než šest měsíců v bezplatném plném zaopatření léčebného nebo podobného ústavu,
- d) který (družstevník) je uživatelem zemědělské půdy ve větší výměře, než připouštějí Vzorové stanovy jednotných zemědělských družstev pro výměru záhumenku, nebo žije s uživatelem takové půdy ve společné domácnosti jako člen rodiny.

¹¹³ Vzorové stanovy byly vydány vyhláškou č. 49/1961 Sb., kterou se vyhláší Vzorové stanovy jednotných zemědělských družstev. Dle oddílu VIII čl. 39 nesměla celková výměra záhumenku činit více než 0,5 ha s tím, že do výměry se zahrnovala půda, zahrada, ovocný sad; ve vyšších polohách mohl ONV rozhodnout, že výměra může činit až 1 ha. Do této výměry nesměl být zahrnut les. Pěstování specifických plodin – zelenina, brambory..., nesmělo být provozováno na větší výměře než 0,1 ha z celkové výměry záhumenku.

výše popsané byly hrazené státem, obdobně jako vyplácení dětských přídatků dle zák. č. 54/1956 Sb., kterým byly dávky vypláceny z nemocenského pojištění zaměstnanců placeného zaměstnavateli z celkového objemu mezd. Celkové výdaje státu byly zmírněny tím, že se na této politice peněžními příspěvky podílela družstva jako právnické osoby¹¹⁴. Novela úpravy přídatků na děti stanovená tímto zákonem byla zák. č. 89/1968 Sb., která reagovala na samostatnou úpravu přídatků na děti vyjmutou ze zákona č. 54/1956 Sb. zákonem č. 88/1968 Sb, tím, že je upravila obdobně, tzn. nová výše přídatků včetně zvláštního příplatku k přídatkům ve výši 150 Kčs, nová úprava výchovného k důchodům, zavedení zvláštního příplatku k výchovnému ve výši 150 Kčs, zvýšení věku nezaopatřených dětí na 26 let, zmocnění vlády k úpravám jejich výše, atd (srovnej výklad u zák. č. 88/1968 Sb.).

Zákonem č. 117/1966 Sb., o některých důsledcích zanedbání péče o děti, se řešila situace, kdy se přídatky na děti a další dávky obdobného charakteru zneužívaly jejich zákonnými, či ze zákona ustavenými, zástupci¹¹⁵. Účel zákona byl proto vyjádřen § 1, který stanovil tomu, komu z nemocenského pojištění náležely přídatky na děti, jakož i každého příjemce přídatků, který měl děti v přímém zaopatření, povinnost zabezpečit, aby se poskytnutých přídatků používalo výlučně ve prospěch a v zájmu dětí, pro které jsou určeny. Jestliže se zřejmě nedosahovalo účelu, pro který byly přídatky určeny, mohl místní národní výbor navrhnout orgánu příslušnému k rozhodování o přídatcích na děti, aby výplata přídatků na děti do rukou dosavadního příjemce byla zastavena a aby se jich používalo k péči o děti způsobem stanoveným tímto zákonem. Tento orgán poté pověřil vhodný místní národní výbor, jež tyto dávky poté adresátům doručoval. Bylo-li tímto postupem dosaženo trvalé nápravy, mohl orgán rozhodující o dávkách tyto dávky doručovat osobě, jež měla dítě v přímém zaopatření. Tento zákon se rovněž vztahoval dle svého § 7 i na přídatky vyplácené družstevním rolníkům a na výchovné vyplácené dle zák. č. 101/1964 Sb., zák. č. 103/1964 Sb., vyhl. č. 105/1963 Sb., a na výchovné vyplácené příslušníkům ozbrojených sil (zákony č. 88/1952 Sb. a č. 101/1964 Sb. Novela č. 99/1972 Sb., zpřísnila povinnost občanovi,

---

¹¹⁴ Prováděcími vyhláškami k zákonům č. 101 a 103/1964 Sb. byly vyhlášky č. 102 a 104/1964 Sb., vyhl. č. 105/1964 Sb., o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících a o poskytování zaopatřovacího příspěvku členům jejich rodin a vyhl. č. 108/1964 Sb., o působnosti národních výborů ve věcech sociálního zabezpečení.

¹¹⁵ Zákon byl zrušen zák. o st. soc. podpoře č. 117/1995 Sb. a jeho úpravu převzal § 59 zákona.

který se staral o dítě a byl příjemcem dávek v tom, že měl zároveň pečovat o tělesné a duševní zdraví a o výchovu těchto dětí. Výplata dávek mohla být, a uplatnit postup dle zákona, zastavena i v případě, že dítě bez vážného důvodu řádně neplnilo povinnou školní docházku. Poslední novelou byl zák. č. 180/1990 Sb., který jen přeformuloval ustanovení, na které dávky se tento zákon vztahuje. Zákon včetně novel byla zrušena až současným zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

1.3 Úprava od roku 1968 až do roku 1988

Radikálním obratem v chápání státní podpory v pomoci rodinám s dětmi prostřednictvím přídavků na děti s výdaji rodičů na výživu a výchovu dítěte vyplácením z rozpočtových prostředků mohl být chápán nový zákon č. 88/1968 Sb.¹¹⁶, o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění, který kromě úpravy zmíněné již v rubrice zákona upravil i přídavky na děti. Obrat to byl jen zdánlivý, neboť dosavadní principy zavedené zákonem (a jeho antecedenty) byly zachovány; vázanost na nemocenské pojištění placené zaměstnavateli, okruh žadatelů.. (srov níže). Přídavky na děti byly upraveny v části třetí. Literou zákona měly být přídavky na děti základní formou společenské péče o rodiny s nezaopatřenými dětmi; určené výlučně k péči o tyto děti, pozitivně

¹¹⁶ S účinností od 1. 7. 1968 došlo k úpravě přídavků na děti, která je zásadní povahy a znamená pro další vývoj přídavků na děti významný mezník. Vycházelo se z těchto hlavních zásad:

- přídavky na děti jsou základní formou společenské pomoci pro rodiny s nezaopatřenými dětmi a jsou určeny výlučně k péči o tyto děti. Ostatní formy společenské péče o rodiny s nezaopatřenými dětmi (stipendia, slevy na nájemném apod.), které se v současnosti poskytují, či budou poskytovat, jsou k přídavků na děti doplňkem. Znamená to, že přídavky na děti náleží, i když jsou na ně poskytovány i ostatní formy společenské péče
- při souběhu přídavků na děti a výchovného, které je pro poživatele obdobným plněním jako přídavky na děti, bylo stanoveno, že výchovné k důchodu má přednost před přídavky na děti (oproti dřívější úpravě, kdy tomu bylo obráceně, to znamená, že přídavky na děti měly přednost před výchovným. Vyloučení souběhu těchto forem péče o děti zůstalo zachováno).
- pojem nezaopatřených dětí se rozšířil jednak tím, že se věková hranice s ohledem na prodloužení povinné školní docházky a tím i dalšího studia zvýšila z 25 na 26 let, jednak tím, že se zvýšila hranice vlastního hrubého příjmu dítěte z 200 Kčs na 500 Kčs za kalendářní měsíc, což byla hranice pro splnění jednoho z kritéria pro nezaopatřenost dítěte po skončení povinné školní docházky.
- zůstala zachována vázanost poskytování přídavků pracovníkovi na předepsaný pracovní úvazek a povinnost odpracovat předepsanou pracovní dobu v takovém měsíci.
- výše přídavků na děti je stejná pro všechny skupiny pracovníků bez zřetele na výši jejich příjmů a bez zřetele na to, zda jsou uživateli zemědělské půdy
- pro ulehčení situací rodin s nezaopatřenými dětmi, které byly uznány invalidní, vyžadující stálou péči a nebyly umístěny v ústavu pro takové děti, ani nepobírají invalidní důchod, byl zaveden příspěvek k přídavkům na takové děti ve výši 150 Kčs měsíčně
- přídavky na děti poskytované z různých systémů zabezpečení jsou v podstatě navzájem rovnocenné; v případě, že bylo více oprávněných osob, a nedohodli-li se, náleželi přednostně matce
- úprava přídavků na děti platí od července i pro členy výrobních družstev s tím rozdílem, že o přídavicích na děti členů výrobních družstev rozhodují družstevní orgány místo orgánů spravujících nemocenské pojištění pracovníků (neboť přídavky na děti zůstaly dávkou nemocenského pojištění).
- nárok na přídavky na děti měly opět osoby (pracovníci včetně členů výrobních družstev), které byly účastny nemocenského pojištění podle zákona o nemocenském pojištění č. 54/1956 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

KVÍČALOVÁ, Vlasta; KALINA, Karel. *Dávky v mateřství a přídavky na děti*. Praha : Práce, 1981. S. 110 až 112. ISBN 24-026-81

vymezeny – již zmíněno – jako dávky nemocenského pojištění. Okruh oprávněných se rovněž nezměnil; zůstaly jimi pracovníci účastníci se nemocenského pojištění podle zákona o nemocenském pojištění a předpisů podle něho vydaných a dále členové výrobních družstev zúčastněných na nemocenském pojištění dle téhož zákona¹¹⁷. I podmínky nároku zůstaly zachovány, tzn., že náležely pracovníku (členovi výrobního družstva) pokud měl nezaopatřené dítě za stanovených podmínek, měl předepsaný pracovní úvazek dle obsahu výkonu své práce a pracovního zařazení pro tyto typické a odpracoval v kalendářním měsíci stanovenou pracovní dobu. Nezaopatřené děti byly i děti osvojené a to až do skončení povinné školní docházky. Došlo ke zvýšení podpory až do dvaceti šesti let věku dítěte, připravovalo-li se na výkon budoucího povolání, či studovalo-li, a (kumulativně) nemělo vlastní příjem vyšší než 500 Kčs (zvýšeno ze dvou set Kčs a novelou č. 99/1972 na 600 Kčs). Nově bylo za nezaopatřené dítě uznáván také vnuk nebo sourozenec pracovníka nebo jeho manžela, jestliže bylo v přímém zaopatření pracovníka, nešlo na něj přiznat přídatky nebo výchovné z jiného důvodu a jinak u něho byly splněny podmínky požadované u vlastních dětí. Zachována zůstala i nemožnost souběhu přídatků dle tohoto zákona a výchovného k důchodu dle předpisů o sociálním zabezpečení. Dítě muselo, až na výjimky, pobývat v ČSSR a na děti cizí státní příslušnosti se mohl uplatnit nárok, bylo-li poskytování sjednáno mezistátní úmluvou. Odpracovaná doba a fikce odpracované doby pro účely tohoto zákona byla upravena v §§ 22 až 23. Opuštěn byl regresivní systém výše dávek s lineárním růstem dětí v zaopatření a vrátil se enumerativní pevný počet dětí a částek. Pro názornost:

- na jedno dítě - 90 Kčs,
- na dvě děti - 330 Kčs,
- na tři děti - 680 Kčs,
- na čtyři děti - 1030 Kčs

---

¹¹⁷ Na jaké jiné osoby se zákon vztahoval, upravovala vyhláška ÚRO č. 165/1979 Sb., o nemocenském pojištění některých pracovníků a o poskytování dávek nemocenského pojištění občanům ve zvláštních případech, a kterou se zrušily všechny dosavadní předpisy upravující tyto otázky (bližší kapitola třicátá, str. 191 a násl. in KVÍČALOVÁ, Vlasta; KALINA, Karel. *Dávky v mateřství a přídatky na děti*. Praha : Práce, 1981. ISBN 24-026-81.

Dále se přídatky poskytovaly dle vyhlášky MPSV č. 182/1968 Sb. i uchazečům o zaměstnání evidovaných v evidenci národního výboru jako uchazeči o zaměstnání (to se týkalo i bývalých členů výrobních družstev), dále i osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, jestliže by dávky nebyly vypláceny z nemocenského pojištění jiné oprávněné osoby (např. druhý vlastní rodič dítěte) - viz § 9 odst. 1 a 4 a násl. vyhlášky č. 141/1958 Ú. l., o nemocenském pojištění odsouzených

a zvyšovaly se o 240 Kčs na každé další dítě. Tyto částky byly novelou zákona zákonem č. 99/1972 Sb., o zvýšení přídavků na děti a výchovného v čl. I. zvýšeny na každé druhé, třetí a čtvrté dítě na 430, 880 a 1280 Kčs a zvyšovaly se na každé další dítě o 240 Kčs. Nový byl i zvláštní příplatek ve výši 150 Kčs pro dítě (novelou č. 99/1972 zvýšen na 300 Kčs), jež dle posudků orgánu soc. zabezp. bylo invalidní a vyžadovalo stálé péče; nesmělo však být umístěno do ústavu¹¹⁸ pro takové děti a nebyl-li mu přiznán invalidní důchod. Ochrana účelu těchto dávek byla zdůrazněna přednostním nárokem matky před otcem, nedohodli-li se jinak; to platilo za podmínky, že dítě nebylo v přímém zaopatření jiné osoby. To platilo i pro dítě, jež bylo v plném přímém zaopatření ústavu či obdobného zařízení. Zdůrazněna byla primární funkce této dávky s možností postupu dle výše podaného výkladu zák. č. 117/1966 Sb. Přídatky byly splatné měsíc pozadu. Nebyly předmětem dědictví a nárok na ně ani pohledávky z nich nešly platně postoupit; nešly také postihnout výkonem rozhodnutí nařízených soudem nebo správním orgánem. § 33 určil, že na výchovné poskytované příslušníkům ozbrojených sil a Sboru národní bezpečnosti podle předpisů o jejich materiálním zabezpečení dle zák. č. 88/1952 Sb. na nezaopatřené děti platilo obdobně ustanovení tohoto zákona o přídavcích na děti. Toto výchovné se ve vztahu k přídavkům na děti posuzovalo stejně jako přídatky na děti poskytované pracovníkům. Podrobnosti měl stanovit ministr národní obrany a ministr vnitra. Vláda byla zmocněna v souladu s dlouhodobým programem společenské péče o rodiny s nezaopatřenými dětmi, zvyšovat částky přídavků na děti, popřípadě příplatek k nim a přiznávat k nim jednorázovou výpomoc. Organizace a provádění tohoto zákona zůstala v intencích zákona o nemocenském pojištění. Zákon zrušil úpravu v ust. §§ 30 až 39 zák. č. 54/1956 Sb. Tato nová samostatná úprava, nepočítaje v to novely, byla derogována po téměř třiceti letech zák. č. 117/1995 Sb. 182/1968 Sb.

Společně se zákonem byly novelizovány i zákony č. 101/1964 Sb. a 103/1964 novelou č. 89/1968 Sb. (byla zvýšena hranice příjmu dítěte rozhodného pro nároky dle těchto předpisů zvýšena na 500 Kčs a další novelou č. 99/1972 Sb. v čl. I. na 600 Kčs) na základě které došlo posléze k novelizacím vyhlášek k těmto vydaným, což vedlo

---

¹¹⁸ Druhy ústavů a orgány oprávněné k jejich zřizování byly uvedeny ve vyhl. č. 102/1964 Sb. §§ 105 až 117 vydané k zák. o soc. zabezpečení č. 101/1964 Sb.

k dalšímu zrovnoprávnění různých kategorií osob; tak např.¹¹⁹ novela vyhl. 105/1964 Sb. novelou č. 93/1968 Sb., přinesla i pro jednotlivě hospodařící rolníky a samostatně hospodařící osoby nárok na přídavky na děti dle zákona č. 103/1964 Sb. Rovněž vyhláška č. 94/1968 Sb., novelizující vyhl. č. 21/1965 Sb. vydanou k zák. č. 101/1964 Sb., přinesla nárok osobám poskytujících služby samostatně¹²⁰.

Prováděcí vyhláškou k zák. č. 88/1968 Sb., se stala vyhl. ÚRO č. 95/1968 Sb., o poskytování přídavek na děti v nemocenském pojištění, která zároveň zrušila vyhl. č. 74/1959 Sb. vydanou pro přídavky na děti dle zák. č. 54/1956 Sb. a zvláštní úpravu tří vyhlášek pro poskytování přídavek na děti domácím dělníkům, sezónních dělníků a odsouzených (novelizovaná č. 78/1984 Sb. a č. 147/1988 Sb.). Pro úplnost budiž uvedeno, že tato prováděcí vyhláška ve svém § 10 umožňovala žádat oprávněnou osobou o *doplatek k přídávám na děti*, jestliže v domácnosti žily děti, na které náležely přídavky na děti a výchovné a jejichž součet nedosahuje součtu všech přídavek na děti, které by na ně náležely¹²¹. Dle vyhl. se přídavky na děti se uplatňovaly na předepsaných tiskopisech a zároveň upravoval postup pro případ, že pracovník neuplatnil nárok na přídavky na děti, ačkoli by mu jinak z jeho pojištění náležely; v takovém případě byl oprávněn uplatnit nárok z jeho pojištění v zájmu dítěte druhý z rodičů, jiný občan, který má dítě v přímém zaopatření, poručník, opatrovník nebo orgán pověřený úkoly v péči o děti¹²². Dále byla vydána vyhláška MPS upravující nároky na přídavky na děti uchazečů

---

¹¹⁹ Od 1. ledna 1968 zpětně byly nově dle ust. § 5 vl. nař. ze dne 17. ledna 1968 č. 12/1968 Sb., o úpravě odměn a náhrad a některých dalších poměrů poslanců národních výborů a členů komisí a aktivů národních výborů, dlouhodobě uvolnění poslanci posuzování, pokud šlo o jejich pracovní právní nároky, nároky z nemocenského pojištění a nároky ze sociálního zabezpečení, jako pracovníci národních výborů, což znamenalo, že se na ně uplatňovaly normy o přídavecích na děti dle zák. č. 54/1956 Sb., ve znění zák. č. 19/1959 Sb., a vyhl. ÚRO č. 74/1959 Sb., o poskytování přídavek na děti v nemocenském pojištění zaměstnanců, úprava výchovného k důchodům dle zák. č. 101/1964 Sb., o soc. zabezpečení a zaopatřovací příspěvek při plnění služby v ozbrojených silách dle téhož, zatímco dle ust. § 8 nařízení se vztahovalo na poslance národních výborů - vojáky v činné službě a příslušníky Sboru národní bezpečnosti v rozsahu, který nebyl konkurující a byla brána v potaz zvláštní povaha jejich služebních poměrů, výkonu jejich služby, jakož i k odchýlné úpravě jejich zabezpečení, tj. výchovné dle zák. č. 101/1964 Sb. poživatelů důchodů a výchovné dle zák. č. 88/1952 Sb., o materiálních požitcích příslušníků ozbrojených sborů.

¹²⁰ Poskytovaných na základě povolení národního výboru dle zásad schválených vládou uveřejněných ve Sbírce pod č. 20/1965, které reflektovaly zmocnění nového občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. o zvýšení nabídky služeb veřejnosti prostřednictvím aprobovaných osob mimo organizací socialistického sektoru.

¹²¹ Připomeňme, že u přídavek na děti nebyl možný souběh s výchovným.

¹²² Viz zák. č. 117/1966 Sb., o některých důsledcích zanedbání péče o děti.

o zaměstnání č. 182/1968 Sb., o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti uchazečům o zaměstnání

V letech uvedených v rubrice kapitoly docházelo k dílčím novelám předpisů o dávkách určených na výživu dětí. Novelou zákona o sociálním zabezp. č. 101/1964 Sb. zákonem č. 71/1970 Sb. byl vložen nový § 141, který zmocňoval vládu vydávat nařízení, kterými se mohlo zvyšovat výchovné v souladu s dlouhodobým programem péče o rodiny s nezaopatřenými dětmi. Novelou č. 99/1972 Sb. byly u jednotlivých zákonů upravujících **výchovné, přídavky na děti, příplatek k přídávkům, příplatek k výchovnému** (srov. výklad u zák. č. 101/1964 Sb., č. 103/1964 Sb., č. 88/1968 Sb.) zvýšeny částky dávek¹²³. Z důvodů nového federativního uspořádání Československa¹²⁴. bylo na úrovni České socialistické republiky bylo zákonem č. 2/1969 Sb. (kompetenční zákon) vydaného na základě zmocnění ústavním zákonem o československé federaci, zřízeno republikové Ministerstvo práce a sociálních věcí^{125 126}, jež ve svém § 5 vymezilo jeho gesci § 5 v oblasti důchodového zabezpečení, sociálně právní ochranu dětí a mládeže, péči o rozvoj populace a o rodinu a pro další otázky sociální politiky. Ministerstvu byl podřízen Úřad důchodového zabezpečení v Praze (dosud Správa důchodů v Praze). Úřad rozhodoval o dávkách důchodového zabezpečení s výjimkou dávek, o kterých rozhodovaly nižší orgány státní správy. Úřad důchodového zabezpečení byl způsobilý vystupovat svým jménem¹²⁷. Z důvodů zostřené

---

¹²³ U zák. č. 103/1964 Sb. byly zvýšeny přídavky na děti v pevných částkách zavedených již novelou č. 89/1968 Sb, zvýšen příplatek k přídávkům na 300 Kčs, zvýšeno výchovné, zvýšen příplatek k výchovnému na 300 Kčs a hranice příjmu dítěte rozhodná k přiznání výchovného byla zvýšena z 500 na 600 Kčs a hranice příjmu dítěte rozhodné pro přiznání zaopatřovacího příspěvku byla zvýšena z 200 na 620 Kčs hrubého příjmu.

¹²⁴ Jen pro doplnění uceleného vývoje zmiňme v rámci vzniku federativního uspořádání Československa ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., o československé federaci, vydání ústavního zákona č. 126/1970 Sb., o opatřeních v soustavě federálních ústředních orgánů, v jejichž čele stojí člen vlády Československé socialistické republiky (derogující úst. zák. 171/1968 Sb. obdobné úpravy), který zřídil Federální ministerstvo práce a sociálních věcí, jehož gesci byla vymezena zák. č. 133/1970 Sb. o působnosti federálních ministerstev ust. § 44, kterým toto ministerstvo práce mezi jinými mělo navrhovat vládě ČSSR opatření směřující k plnění úkolů federace v oblasti sociální politiky, zejména v oblasti sociálního zabezpečení obyvatelstva, společenské péče o rodinu a vydávat na základě zmocnění obsažených v zákonech o sociálním zabezpečení obecně zabezpečení matky a dítěte a zaopatřovací příspěvek členů rodin občanů konajících službu v ozbrojených silách.

¹²⁵ Toto Ministerstvo bylo zrušeno a jeho působnost novelou kompetenčního zákona č. 60/1988 Sb. přešla na nově zřízené Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí.

¹²⁶ Zákonem č. 203/1990 Sb., o změnách v organizaci a působnosti ministerstev České republiky, bylo opět zřízeno Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

¹²⁷ S ohledem na rozsah této práce bude následující text respektovat úpravu platnou pro území České socialistické republiky, neboť ústavním zák. o čsl. federaci v hlavě druhé byla určena a rozdělena

vnitropolitické situaci v souvislosti se vstupem vojsk Varšavské smlouvy¹²⁸ a následným vývojem byl vydán zákon č. 161/1969 Sb., o některých důsledcích neoprávněného pobytu pracovníků v cizině, který ve svém krátkém ust. § 1 z důvodu zvýšené represe státu vůči svým občanům upravil dobu zaměstnání (pracovní činnosti) v cizině, popřípadě jiná započitatelnou dobu strávenou v cizině, rozhodnou pro určení dávek z nemocenského pojištění a jiného obdobného zabezpečení a pro nárok na dávky důchodového zabezpečení (pojištění) a jejich výši a spojil ji s tímto pobytem v cizině takovým způsobem, že neoprávněný pobyt v zahraničí bez příslušného povolení státního orgánů znemožnil pracovníkovi (družstevníkovi) tyto dávky legitimně uplatnit. Výjimku z tohoto pravidla mohl povolit ústřední orgán nadřízený orgánu příslušného o době zápočtu prac. doby v cizině rozhodnout. Tento paragraf byl novelizován novým zákonem o sociálním zabezpečení č. 121/1975 Sb.

Dalším mezníkem v naší chronologické naraci o přídavicích na děti a výchovném byl nově vydaný zákon Federálního shromáždění (dále jen „FS“) č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, který zrušil a nahradil úpravu zákona o sociálním zabezpečení č. 101/1064 Zákon ve svém ust. § 1 deklaroval zásady, které se nepodařilo beze zbytku splnit legislativní činnosti v polovině šedesátých let; tj. sblížení předpisů, resp. asimilaci na téměř všechny kategorie zaměstnanců/pracujících (rolníky a družstevníky) upravujících jejich sociální zabezpečení (vzpomeňme jen odlišnou úpravu pro družstevníky JZD a zaměstnance a samostatně hospodařící osoby a jednotlivě hospodařící rolníky), dále nivelizovat a egalizovat tyto kategorie v nárocích na dávky sociální péče státu bez diskriminace vázané na sociální status jednotlivých občanů a jejich plné finanční krytí ze státního rozpočtu bez vázání nároku na nutnost pojistit se (přesto povinnost pojistit se dle vyhl. č. 105/1964 Sb. stále platilo u soukromě hospodařících osob, jednotlivě hospodařících osob a osob, jež poskytovaly služby občanům dle občanského zákoníku – vyhl. 128/1975 Sb.), čehož bylo v dřívějších

---

kompetence mezi Federací a jednotlivými státy federace v rámci exkluzivity a kooperace jednotlivých subjektů a reflektovat legislativní odraz na Slovensku by bylo redundantní.

¹²⁸ Vládní vyhláška č. 45/1955 Sb., o Smlouvě o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Albánskou lidovou republikou, Bulharskou lidovou republikou, Maďarskou lidovou republikou, Německou demokratickou republikou, Polskou lidovou republikou, Rumunskou lidovou republikou, Svazem sovětských socialistických republik a Československou republikou, sjednané ve Varšavě dne 14. května 1955; vojska pěti států vstoupila do ČSSR v rozporu se závazky vyplývajících z článku 8, jež upravil zásadu vzájemného respektu k nezávislosti a svrchovanosti a zásadou nevměšování s e do vnitřních věcí druhého státu.

předpisech hojně využíváno a rovněž bylo upuštěno od zvláštní daně z důchodu zvýšeného o výchovné, jestliže součet dosahoval určité hranice. Zákon byl rozsáhlý, měl celkem 174 paragrafů, ale zmíněny budou jen dávky, které jsou již popisované v předchozích odstavcích, tzn. výchovné a zaopatřovací příspěvek a příplatky k nim. Na druhou stranu byl zrušen zvláštní přídavek k zaopatřovacímu příspěvku, kdy první byl sloučen do druhého. Zákon se skutečně asimiloval na další velkou skupinu osob do této doby samostatně upravovanou, a těmi byli družstevní rolníci¹²⁹. Pro přehlednost a komparaci s předchozími výklady k jednotlivým předpisům upravujícími exkluzivitu jednotlivých kategorií osob výdělečně činných je uváděn plný enumerativní výčet v ust. § 3:

a) pracovníci v pracovním poměru, učni a členové výrobních družstev,

b) členové jednotných zemědělských družstev,

c) pracující, kteří podle tohoto zákona, předpisů vydaných k jeho provedení nebo podle jiných předpisů mají v důchodovém zabezpečení práva a povinnosti jako pracovníci v pracovním poměru, zejména poslanci národních výborů, členové orgánů lidové kontroly, soudci z povolání, advokáti, studenti, vědečtí a umělečtí aspiranti, občané vykonávající práce na podkladě dohody o pracovní činnosti uzavřené s organizací a občané poskytující služby a opravy na základě povolení národního výboru,

d) vojáci z povolání, příslušníci Sboru národní bezpečnosti a příslušníci sborů nápravné výchovy,

e) bojovníci proti fašismu, oběti války a fašistické perzekuce v době nesvobody, jakož i účastníci osvobozovacích bojů za první světové války (§ 51),

f) vědečtí pracovníci, spisovatelé, hudební skladatelé, výtvarní umělci, architekti, novináři, výkonní umělci a artisté, (dále jen "pracující").

Výchovné bylo upraveno v ust. § 46 části první dílu druhého zákona. Nárok na něj měly osoby požívající důchodu starobního, invalidního, částečného invalidního, důchodu za výsluhu let, částečného důchodu za výsluhu let, osobního a sociálního, a to na každé dítě, i na dítě svěřené poživateli některého z těchto důchodů do pěstounské péče (zde lze vidět explicitní návaznost na ust. § 10 zákona o pěstounské péči č. 50/1973 Sb.) do ukončení povinné školní docházky, resp. do dvaceti šesti let věku dítěte, jestliže se soustavně připravovalo na budoucí povolání, studovalo, nebo si pro bezmoc či nemoc

---

¹²⁹ Zákon v podstatě převzal a zrušil úpravu výchovného obsaženou v zákoně č. 103/1964 Sb., stran sociálního a důchodového zabezpečení družstevních rolníků; výše uvedený zákon se tedy po této úpravě nazýval zákon o zabezpečení družstevních rolníků v nemoci a o zabezpečení matky a dítěte, tudíž se dle něj nadále družstevním rolníkům poskytovaly přídavky na děti.

nemohlo prostředky na výživu opatřovat samo a jestliže hrubý příjem dítěte nebyl vyšší než 620 Kčs. Rovněž byly zvýšeny částky výchovného v intencích proklamativního zvyšování životní úrovně pracujících a rolníků popsané v § 1 na jedno, dvě, tři, čtyři děti ve výši 140, 430, 880 a 1 280 Kčs k důchodu invalidnímu, a 90, 430, 880, 1 280 Kčs k důchodu jinému, a zvyšovalo se na každé další dítě o 240 Kčs. Zachován byl i příplatek k výchovnému, šlo-li o dítě, které bylo podle posudku orgánů sociálního zabezpečení invalidní a vyžadovalo-li stálé péče, poskytoval se k výchovnému na ně příplatek ve výši 300 Kčs měsíčně; s podmínkou že dítě nebylo umístěno v ústavu pro takové děti a že se mu neposkytoval invalidní důchod. Nově byla formálně § 47 vytvořena dávka, zákonem nazývaná *zvýšení výchovného pro bezmocnost*, jež byla fakticky obdobným příplatkem uváděným v předchozí větě s tím rozdílem, že tato se týkala bezmocnosti důchodce. Toto zvýšení bylo možné od sedmého roku věku dítěte, jestliže byl důchodce trvale tak bezmocný, že potřeboval ošetření a obsluhu jinou osobou; výchovné se zvýšilo při částečné bezmocnosti o 200 Kčs, při převážné bezmocnosti o 300 Kčs a při úplné bezmocnosti o 400 Kčs, přičemž důchod spolu se zvýšením výchovného pro bezmocnost nesměl přesáhnout částku 1 800 Kčs měsíčně. Zákon dále v této hlavě upravoval postup pro uplatňování nároku na dávku, na vrácení neoprávněně vyplacené dávky, výplatu při odpykávání trestu odnětí svobody důchodce, vyplácení třetí osobě v případě neplnění účelu dávky, přechod nároků při úmrtí poživatele důchodu, úpravu výplaty dávek nově s měsíčním předstihem, rovněž úprava promlčení na dávku byla převzata a zpřesněna.

Část šestá upravovala organizaci a řízení vyplácení výchovného (dávky sociálního zabezpečení). Orgány byly federální ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstva práce a sociálních věcí republik, orgány důchodového zabezpečení republik, národní výbory a jednotná zemědělská družstva (sociální komise), a pokud šlo o vojáky z povolání, příslušníky Sboru národní bezpečnosti a příslušníky sborů nápravné výchovy, orgány uvedené v části sedmé, byly to federální ministerstvo národní obrany, federální ministerstvo vnitra v součinnosti s ministerstvy vnitra republik; prováděli je svými orgány federální ministerstvo vnitra a ministerstva vnitra republik v oborech své působnosti. Sociální zabezpečení vojáků z povolání vojsk ministerstva vnitra řídilo a svými orgány provádělo federální ministerstvo vnitra, dále krajská vojenská správa a orgány ministerstva spravedlnosti republik, týkalo-li se to

řízení o dávkách příslušníků Sboru nápravné výchovy. Pro oprávněné osoby byl důležitý i § 116, který umožňoval v rámci opravného prostředku proti rozhodnutí orgánu důchodového zabezpečení republiky a národního výboru jako odvolacího orgánu o zákonném nároku ve věcech důchodového zabezpečení, obrátit se na soud. § 168 zmocnil vládu ČSSR nařízením v souladu s dlouhodobým programem společenské péče o rodiny s nezaopatřenými dětmi zvyšovat sazby výchovného, popřípadě příplatek k němu a přiznávat k němu jednorázovou výpomoc, částku nejvyšší přípustné hranice vlastního příjmu nezaopatřeného dítěte pro nárok na výchovné a sazby zaopatřovacího příspěvku. Podle další zmocňovací klauzule § 172 mělo Federální ministerstvo práce a sociálních věcí stanovit v dohodě se zúčastněnými ústředními orgány a s Ústřední radou odborů vydat odlišné normy pro zvláštní kategorie osob¹³⁰ a výši příspěvku dětem až do 26. roku věku dítěte, o které není jinak náležitě postaráno (provedeno § 16 vyhl. č. 128/1975 Sb.). Nový zákon tedy mezi jinými zrušil¹³¹ zákon č. 101/1964 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění zákonů č. 89/1968 Sb., č. 161/1968 Sb., č. 71/1970 Sb., č. 106/1971 Sb. a č. 99/1972 Sb.; zákon č. 161/1969 Sb., o některých důsledcích neoprávněného pobytu pracovníků v cizině, pokud upravuje nároky na výchovné, který byl již zmíněn výše, a to v § 1 odst. 1 písm. b) slova "*a pro nárok na dávky důchodového zabezpečení (pojištění) a jejich výši*"; a § 19 vládního nařízení č. 59/1964

---

¹³⁰ Toto zmocnění ponechávalo prostor pro petrifikaci diskriminace jednotlivých kategorií osob, jež nebyly dělníky, zaměstnanci státu, soudci, prokurátoři, příslušníky ozbrojených sborů, družstevními rolníky, jak již bylo pojednáno na jiných místech této práce, tudíž zmocněné orgány měly vydat prováděcí předpisy pro vědecké pracovníky, spisovatele, hudební skladatele, výtvarné umělce, architektky, novináře, výkonné umělce a umělce pro zabezpečení v nemoci, zabezpečení matky a dítěte obdobně podle úpravy platné pro pracovníky v pracovním poměru, zabezpečení v době vojenského cvičení a důchodové zabezpečení, podmínky, rozsah a výši dávek ze zabezpečení matky a dítěte a důchodového zabezpečení občanů, kteří poskytují služby a opravy na základě povolení národního výboru; upraví pro jednotlivě hospodařící rolníky a jiné osoby samostatně hospodařící, podmínky, rozsah a výši dávek ze zabezpečení matky a dítěte, podmínky pro výchovné; Federální ministerstvo práce a sociálních věcí mohlo dále v dohodě s Ústřední radou odborů stanovit, kteří jiní občané, za jakých podmínek a v jakém rozsahu mohli mít nárok na dávky důchodového zabezpečení.

¹³¹ Pro svoji obsáhlost by citace rušených částí ustanovení zákona č. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků, ve znění zákonů č. 141/1965 Sb., č. 116/1967 Sb., č. 89/1968 Sb., č. 161/1968 Sb., č. 71/1970 Sb., č. 106/1971 Sb. a č. 99/1972 Sb. byla redundantní, proto necht' je uvedeno, že derogace se týkala věcí upravujících důchodové zabezpečení družstevních rolníků, zabezpečení členů rodin družstevníků konajících službu v ozbrojených silách, zabezpečení družstevníků v době vojenského cvičení, zabezpečení důchodců v nemoci a služby sociálního zabezpečení. Zákon proto změnil název zákona na "*Zákon o zabezpečení družstevních rolníků v nemoci a o zabezpečení matky a dítěte*"; touto změnou se úprava nemocenského a důchodového pojištění družstevních rolníků osamostatnila podobně jako do této doby existovala u zaměstnanců dle z. č. 54/1956 Sb., ve znění pozd. předpisů a nového zákona o soc. zabezpečení.

Sb., o úkolech národních výborů při péči o děti, ve znění nařízení vlády Československé socialistické republiky č. 99/1971 Sb., jež nahradil § 126 vyhl. č. 128/1975 Sb.

Prováděcí vyhláškou zákona byla vyhl. Federálního ministerstva práce a sociálních věcí č. 128/1975 Sb., která mimo jiné upravovala nároky osob uvedených ve zmocňovací klausuli § 172 výše popsané. Vyhláška zrušila sedm podzákoných předpisů v materii upravenou v zmocňovacím ust. zák. o soc. zabezp., zejména vyhlášky č. 102/1964 Sb., č. 104/1964 Sb. pokud se týkala sociálního a důchodového zabezpečení družst. rolníků – platná zůstala úprava nemocenského a zabezpečení matky a dítěte z dávek nemocenského pojištění, dále č. 105/1964 Sb. a vyhl. č. 21/1965 Sb.

Budiž ještě zmíněn zákon České národní rady (dále jen „ČNR“) č. 129/1975 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení, kterým se upravovaly podrobné normy pro jednotlivé orgány provádějících důchodové a sociální zabezpečení, tzn. působení Ministerstva práce a soc. věcí ČSR, Krajských národních výborů (dále jen „KNV“), ONV, Místních národních výborů (dále jen „MNV“), sociálních komisí těchto NV, sociálních komisí družstev zemědělských i výrobních, Úřad důchodového zabezpečení, orgány Ministerstev vnitra, obrany a spravedlnosti. Výraznější změny v kompetencích jednotlivých NV přinesla novela č. 138/1982 Sb., ve znění oprav tiskových chyb redakčního sdělení č. 15/1983 Sb., která zohlednila novou úpravu NV upravených novelizovaným zákonem č. 69/1967 Sb., která přinesla spádovou působnost nově utvořených střediskových obcí, které se touto novelou staly dalšími orgány provádějící sociální zabezpečení a zabezpečení matky a dítěte. Zákon byl společně s novelami zrušen novým zákonem č. 114/1988 Sb. Prováděcím předpisem byla vyhláška č. 130/1975 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení, jež zároveň prováděla ust. § 172 odst. 6 zák. o soc. zabezpečení.

Budiž ještě zmíněna i úmluva o Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vyhlášená pod číslem 120/1976 Sb. uzavřená v roce 1966 v New Yorku, která v části druhé, čl. 2. bodu 2. zakazovala státům diskriminaci na základě majetku, rodu, nebo jiného postavení, v čl. 9 části třetí se proklamovalo uznávání smluvních stran (států) práv každého na sociální zabezpečení, zahrnujíc v to

právo na sociální pojištění a v čl. 10 práv rodin po dobu odpovědnosti za péči a výchovu nezletilých dětí.

Zvyšující se cenová hladina včetně zvyšování nominálních mezd v ČSSR se promítla i v postupném zvyšování dávek na nezaopatřené děti. Tak bylo vydáno nařízení vlády ČSSR 77/1979 Sb., kterým se zvyšují přídavky na děti a výchovné (zrušené a nahrazené nař. vl. č. 9/1982 Sb. – viz dále), a to dle obecných zmocnění v § 142a písm. c) zák. č. 103/1964 Sb., ve znění zák. č. 89/1968 Sb., § 35 písm. c) zák. č. 88/1968 Sb. a § 168 písm. a) zák. č. 121/1975 Sb., a to u přídavek na děti z 90 Kčs na 140 Kčs na jedno dítě, až po 1480 Kčs z 1280 Kčs na čtyři děti, a za každé další dítě z 240 Kčs na 290 Kčs. Výchovné bylo zvýšeno ze 140, resp. 90 Kčs na 190 Kčs, resp. 140 Kčs na jedno dítě až po 1480 Kčs z 1280 Kčs na čtyři děti, a na každé další dítě z 240 Kčs na 290 Kčs; tedy došlo k padesáti korunovému zvýšení u každé peněžitě položky. Výchovného dle zák. č. 88/952 Sb., o materiálním zabezp. příslušníků ozbrojených sborů se toto nař. vlády netýkalo. Obdobně došlo novelou č. 81/1979 Sb. k úpravě výchovného, přídavek na děti a příplatků k těmto dávkám pro jednotlivě hospodařící rolníky upravených ve vyhl. č. 128/1975 Sb. (viz níže). Zároveň bylo vydáno nařízení vlády ČSSR č. 106/1979 Sb. kterým se zvyšují hranice příjmů přípustné pro poskytování některých sociálních dávek na děti, tzn. přídavek na děti a výchovného v situacích, kdy dítě ukončilo povinnou školní docházku a nastal některých důvod pro poskytování těchto dávek až do 26. roku věku dítěte za předpokladu, že jeho příjem nebyl vyšší než 620 Kčs; nařízením byla rozhodná hranice příjmu zvýšena na 780 Kčs. K dalšímu navýšení dávek určených dětem (na děti) došlo nařízením vlády ČSSR č. 9/1982 Sb., o zvýšení některých sociálních dávek na děti, došlo ust. § 1 ke zvýšení přídavek na děti dle zák. č. 103/1964 Sb. a č. 88/1968 Sb. v intencích popsaných výše na 180 až 1640 Kčs a na každé další dítě na 330 Kčs, dle ust. § 2 nařízení ke zvýšení výchovného dle zák. č. 121/1975 Sb. na 240 Kčs, resp. 180 Kčs na 1640 Kčs a zvyšovalo se na každé další dítě o 330 Kčs (§§ 1 a 2 byly zruš. nař. vl. č. 112/1984 Sb.). Rovněž došlo ust. § 4 k navýšení příplatků na invalidní dítě k přídavekům na děti, k výchovnému a k zaopatřovacímu příspěvku dle předpisů upravujících uvedené dávky na 500 Kčs. Nařízením zrušilo již zmiňované nařízení č. 77/1979 Sb. Obdobně došlo ke zvýšení výchovného a přídavek na děti a příplatků k těmto dávkám upravených ve vyhláše č. 128/1975 Sb., ve znění vyhl. č. 81/1979 Sb., provádějící zák. o soc.

zabezp. její novelou č. 15/1982 pro jednotlivě hospodařící rolníky (připomeňme si, že dle § 2 se zák. o soc. zabezp. nevztahoval přímo na tyto osoby; úprava byla v novelizované vyhlášce), která zároveň novelu č. 81/1979 Sb. zrušila. Nově vydané nařízení vlády ČSSR č. 112/1984 Sb., o zvýšení některých sociálních dávek na děti opět zvýšilo přídavky na děti, výchovné k důchodům, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, zrušilo nař. vlády č. 68/1980 Sb. a §§ 1 a 2 nař. vlády č. 9/1982 Sb. Na tuto úpravu navázalo zvýšení výchovného k důchodům, přídavek na děti a příspěvek na výživu u jednotlivě hospodařících rolníků obsažené v ust. § 110 a násl. vyhl. č. 128/1975 Sb. novelou č. 131/1984 Sb.

Novou vyhláškou ÚRO č. 165/1979 Sb., o nemocenském pojištění některých pracovníků a o poskytování dávek nemocenského pojištění občanům ve zvláštních případech, byla zachována odlišná úprava kategorie osob, jež z různých sociálně politických důvodů či specifiku výkonu práce a pracovní doby neměly nárok na některé dávky spojené s výživou a výchovou dětí a zároveň zrušeny zastaralé předpisy postihující tuto problematiku. Byť i touto vyhláškou docházelo k erozi restriktivních a diskriminačních ustanovení, přesto se o plné egalizaci a proklamované zásadě komunismu "každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!"¹³² nedalo hovořit. Protože dle ust. § 15 zák. č. 88/1968 Sb. byly přídavky na děti dávkou nemocenského pojištění, zaslouží si uvést všechny kategorie osob, na které se tato vyhláška v § 1 vztahovala (včetně oddílu úpravy a jejich nároku na přídavky na děti) :

- domácké pracovníky, (oddíl druhý/ano),
- sezónní a kampaňové pracovníky, (oddíl třetí/ne),
- pracovníky na nepravdělnou výpomoc, (oddíl čtvrtý/ne),
- pracovníky v zahraničí a experty v zahraničí, (oddíl pátý/ne, za určitých podmínek. ano),¹³³

---

¹³² In: čl. III Prohlášení ústavního zákona č. 100(1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

¹³³ Dle ust. § 32 vyhl.:

(1) Je-li pracovník v zahraničí pojištěn také ve státě, v němž vykonává činnost, má nárok na peněžité dávky nemocenského pojištění podle tohoto oddílu, jen nevznikl-li mu nárok na obdobné dávky z pojištění v zahraničí nebo jsou-li dávky z tohoto pojištění nižší než dávky podle tohoto oddílu; v takovém případě obdrží jen rozdíl mezi dávkami z pojištění v zahraničí a dávkami podle tohoto oddílu.

- učně, (oddíl šestý/ne,mělo-li dítě příjem vyšší než 780 Kčs dle vl.nař.č.106/1979 Sb.),
- studenty a žáky, (oddíl sedmý/ano),
- interní vědecké a umělecké aspiranty, (oddíl osmý/ano,byl-li pojištěn dle oddílu)¹³⁴,
- poslance národních výborů, (oddíl devátý (ano, přímo ze zákona)
- pracovníky činné na základě dohody o pracovní činnosti, (oddíl desátý/ano,§ 23 zák.),
- dobrovolné pracovníky pečovatelské služby,(oddíl jedenáctý/ano,s podm. § 89 vyhl.),
- občany se změněnou pracovní schopností připravující se pro pracovní uplatnění. (oddíl dvanáctý/ano, byl-li pojištěn dle tohoto oddílu).

Vyhláška zrušila celkem devět prováděcích předpisů upravujících výše uvedené kategorie osob, jež se odlišovaly od obecných předpisů o poskytování přídatků na děti.

Drobná technická novela zák. o soc. zabezpečení provedená zák. FS č. 116/1983 Sb. nepřinesla prakticky žádnou výraznou změnu v úpravě dávek tohoto zákona¹³⁵. Další novelou byl zák. č. 56/1984 Sb., který již přinesl výraznější změnu v okruhu osob podřazených zák. o soc. zabezpečení. Jednak se zákon již nevztahoval na učně dle ust. § 3 odst. 1 písm. a) a jednak byl již možný souběh sirotčího důchodu a výchovného, i když tento případný důchod a jiný příjem dítěte, nebo celkové příjmy dítěte s manželkou/manželem, přesáhl částku 780 Kčs (připomeňme, že zvýšenou nař. vlády č. 106/1979 Sb.), což do té doby vylučovalo znění § 40 odst. 5 u úpravy výchovného.

---

(2) Ustanovení odstavce 1 platí obdobně pro přídatky na děti; přitom jako přídatky na děti se posuzuje i zvýšení platu poskytované na děti pracovníka v zahraničí podle předpisů platných ve státě, v němž vykonává činnost.

¹³⁴ Dle ust. § 63 vyhlášky neměly nárok na přídatky na děti:

- úceloví vědečtí aspiranti;
- externí vědečtí aspiranti;
- umělečtí aspiranti - externisté;
- vědečtí a umělečtí aspiranti školení v oboru působnosti federálního ministerstva národní obrany, kteří byly účastni nemocenské péče v ozbrojených silách.

¹³⁵ Novela pouze promítla legální kategorii osob poskytující služby občanům na základě povolení NV, jež se staly soukromě hospodařícími osobami, neboť byl v mezidobí přijat zákon FS č. 127/1981 Sb. a nař. vl. ČSSR k jeho provedení č. 154/1982 Sb., které zrušilo Zásady pro poskytování služeb jednotlivými občany vydané vládou ČSSR pod č. 20/1965 Sb., jež povolení dovolovala poskytovat fakticky osobám důchodového věku.

Rovněž došlo k redefinici a době povinné školní docházky¹³⁶ rozhodné pro jednotlivé typy dávek. Čl. II tohoto zákona umožnil obnovu vyplácení výchovného k takovémuuto důchodu zastaveného z výše naznačených důvodů na žádost poživatele výchovného. V relativně krátké době došlo k dalšímu rozšíření pobírání výchovného u oprávněných osob požívajících jeden z typů důchodů novelou č. 108/1964 Sb.

Drobné změny rovněž v novém vymezení povinné školní docházky a v okruhu souběhu, vyloučení a upřesnění nároků na přídavky na děti z nemocenského pojištění dle zák. č. 88/1968 Sb., ve znění zák. č. 99/1972 Sb. a zák. č. 103/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nastaly novelou č. 57/1984 Sb. Příslušné novely zákonů se projevily i v novelách prováděcích vyhlášek k těmto zákonům. S ohledem na omezený rozsah není relevantní je zde uvádět.

---

¹³⁶ K tomu srovnej kapitolu dvacátou třetí Co se považuje za soustavnou přípravu dítěte na budoucí povolání in: KVÍČALOVÁ, Vlasta; KALINA, Karel. *Dávky v mateřství a přídavky na děti*. Praha : Práce, 1981. ISBN 24-026-81

1.4 Úprava od roku 1988 až do roku 1990

Po třinácti letech platnosti a účinnosti zákona o sociálním zabezpečení byl přijat Federálním shromážděním nový zákon o sociálním zabezpečení č. 100/1988 Sb. Zákon v podstatě přejal úpravu svého předchůdce s tím, že do sebe inkorporoval roztržštěnou úpravu některých změn a samostatných úprav dávek důchodového a sociálního zabezpečení. Kromě toho došlo k dalšímu pozitivnímu kroku v nivelizaci kategorií osob, což bylo explicitně zdůrazněno v úvodních zásadách zákona, tj, že právo na sociální zabezpečení podle tohoto zákona se zaručovalo všem občanům. Dávky a služby sociálního zabezpečení měl poskytovat stát. Dávky sociálního zabezpečení nepodléhaly dani a pracující neplatili na důchodové zabezpečení podle tohoto zákona příspěvky, byť i zmocnění pro prováděcí právní předpisy opět připouštěly odchylky v úpravě vůči různým skupinám osob. Rovněž nepromlčitelnost práva na sociální zabezpečení se stalo zdůrazněnou zásadou a bylo přejato z předchozí úpravy. Zákon byl svým rozsahem obdobný, a proto jen propedeuticky¹³⁷ o výchovném. Integrita předmětu úpravy však byla porušena § 2 odst. 1 písm. c) zák., když tento upravil i nemocenské zabezpečení umělců, kteří svou činnost nevykonávali v pracovním poměru nebo obdobném pracovním vztahu, občanů, kteří poskytovali věcná plnění a výkony na základě povolení národního výboru, jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících. Ustanovení bylo provedeno prováděcí vyhláškou FMPSV k zákonu č. 149/1988 Sb.¹³⁸. Dle příslušných ustanovení se jinak použil na přídatky na děti pro tyto kategorie osob zákon č. 88/1968 Sb. Zákonodárce měl již zohlednit, že již téměř 40 let existovaly předpisy o nemocenském pojištění, kam by tato úprava prima facie náležela, a nesnažit se o nekonceptní inkorporaci¹³⁹. Zákon převzal úpravu okruhu příjemců

---

¹³⁷ KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. 2. doplněné vydání. Praha : Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1. Str. 275 jej uvádí jako průpravu, uvedení do oboru; úvod.

¹³⁸ Vyhláška mimo různých směrnic zrušila s několika výjimkami vyhlášku č. 128/1975 Sb. Další důležitou prováděcí vyhláškou byla vyhl. FMPSV č. 152/1988 Sb., kterou se provádí zák. o soc. zabezp. a zákon o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení, která mimo jiné řešila i další možné peněžité dávky v rámci péče o dítě poskytované opakovaně. Vyhláška zrušila a nahradila vyhl. č. 130/1975 Sb., ve znění pozdějších předpisů a pět směrnic a instrukcí. (srovnej dále). Nahrazující vyhl. byla zrušena vyhl. MPSV č. 182/1991 Sb.

¹³⁹ Krátké zastavení u zařazení nemocenského zabezpečení jednotlivě hosp. rolníků, samostatně hosp. osobám a občanů poskytujících výkony občanům: Dle zákona 99/1948 Sb., o národním pojištění, ačli byly dle jeho § 2 odst. 1 písm. b) ve spojení s § 4 povinně pojištění zemědělci, živnostníci a provozovatelé svobodných povolání, jako lékaři, advokáti, notáři, lékárníci, civilní inženýři, veterináři,

dávek z předchozí úpravy včetně novel a samostatných článků a ustanovení právních předpisů; dávkami poskytovanými na děti tedy byly¹⁴⁰: výchovné a příplatek k výchovnému pro bezmocnost dítěte upravené v hlavě čtvrté části druhé zákona a jejich souběh s jinými dávkami, včetně zachování okruhu osob - oprávnění poživatelé enumerativních důchodů. Výše těchto dávek byla převzata ze stavu, v jakých byly předchozími nařízeními vlády zvyšovány. Organizace a provádění byla rovněž zachována; přesnější úpravu a kompetence stanovil zákon ČNR č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů sociálního zabezpečení, který zároveň zrušil obdobný zák. č. 129/1975 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Zároveň byl zákonem č. 103/1988 Sb. novelizován zák. č. 103/1964 Sb. a č. 88/1968 Sb.¹⁴¹, kde došlo k zpřesnění a redefinici oprávněných osob, dítěte, podmínek jejich nároků a ke zvýšení příplatků k přídávkům na děti dlouhodobě zdravotně postižené na 500, resp. 700 Kčs.

---

soukromí učitelé, výtvarní umělci, hudební skladatelé, spisovatelé, hudebníci a jiní, přesto neměli dle jeho § 36 odst. 6 nárok na dávky nemocenského, jestliže nezastavili provoz svého závodu/podniku - § 37 odst. 1; to mělo tu nevýhodu, že v případě pozastavení své živnosti/podnikání jim nemuselo již být povoleno obnovit činnost, a rodinné přídavky nebyly dle zák. č. 154/1945 Sb. z. a n., resp. č. 90/1949 Sb. těmto osobám poskytovány. Po zrušení zák. o národním pojištění zák. č. 54/1956 Sb., o nem. poj. zaměstnanců nebyl přijat žádný zákon, jež by upravoval poskytování některých dávek nemocenského výše uvedeným kategoriím.

¹⁴⁰ Za dávku obsahově obdobnou přídávkům na děti lze považovat i příspěvek na výživu v hlavě druhé části třetí § 74 zákona. Prováděcí vyhl. č. 149/1988 Sb. ve svém § 107 vymezení příspěvku na výživu nezaopatřenému dítěti provedla především odstupňováním jeho věku a maximální výší příspěvku, které takové dítě mohlo obdržet, a tyto částky se považovaly za dostatečné k zajištění výživy a ostatních osobních potřeb dítěte a úhrady nákladů na domácnost. Výše příspěvku tedy činila maximálně 600 Kčs, šlo-li o dítě do 6 let věku, 700 Kčs od 6 do 10 let věku, 800 Kčs, o dítě starší 10 let.

¹⁴¹ Pro komparaci výše nastíněných změn srovnej vyhlášené úplné znění zák. č. 88/1968 Sb. provedené Předsednictvem FS č. 189/1988 Sb. a úplné znění zákona o zabezpečení družstevních rolníků v nemoci (přídavky na děti) vyhlášené pod č. 240/1988 Sb.

1.5 Období od roku 1990 až 1995

Proces demokratizace společnosti a společenského zřízení Československa po listopadovém vystoupení a zákroku bezpečnostních sil Pohotovostního pluku VB SNB na Národní třídě¹⁴² vedl postupně i k derogaci a nahrazování těch ustanovení v předpisech upravujících dávky popisované touto prací, které dosud stranily určitým kategoriím a skupinám osob, aby byly postupně nahrazeny a zařazeny do samostatných předpisů konvergujícími s mezinárodně právními závazky v sociální oblasti a to především po přijetí federálního ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod. Již v dubnu 1990 byl novelizován zák. č. 100/1988 Sb. zákonem č. 110/1990 Sb., který odstranil diskriminující diskrepance v adresátech dávek, v místech jejich pobytu (kdo pobýval v cizině, neměl, nestanovil-li zákon jinak, na dávky nárok). Novela mimo jiné zareagovala na přijetí zákona č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů tím, že byla vložena část šestá sociální zabezpečení osob samostatně výdělečně činných, která upravila nemocenské a důchodové zabezpečení (a z toho vyplývající nároky na přídavky na děti a výchovné) tak, že pokud se tímto zák. nebo předpisy vydanými k jeho provedení nestanovilo jinak, platily obecné předpisy (§ 145a). Byť byla již vydána vyhl. č. 149/1988 Sb., bylo přesto nemocenské pojištění samostatně výdělečně činných legislativně konstituováno, což se stalo teprve touto novelou. Zároveň byl v čl II novely novelizován i zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském zabezpečení zaměstnanců, který redefinoval placení pojistného na zaměstnance v souvislosti ze zák. o soukromém podnikání občanů. Čl. III přenesl působnost ÚRO vydávat předpisy dle zák. č. 88/1968 Sb. a zák. č. 54/1956 Sb. na federální MPSV a republikové Ministerstvo zdravotnictví a sociálních věcí¹⁴³. Dále byly novelizovány příslušné vyhlášky, jež upravovaly materii přídavků v různých předpisech pro různé osoby vyhláškou č. 123/1990 Sb., a to vyhl. č. 149/1988 Sb., č. 165/1979 Sb. a č. 91/1958 Sb.¹⁴⁴ Další novela předpisu upravujícího organizaci a provádění

---

¹⁴² ČESKOSLOVENSKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. *Kronika sametové revoluce*. Praha : Typografie, 1989. ISBN 80-7046-033-4. Čtyřiceti sedmi stránková publikace reportážně a za přepisů tiskových zpráv ČSTK popisuje zásadní společenské události od 17. listopadu do 10. prosince 1989.

¹⁴³ Novelou kompetenčního zákona č. 2/1969 Sb. zák. č. 203/1990 došlo k opětovnému zřízení Ministerstva práce a sociálních věcí v ČR (ústavním zákonem ČNR došlo ke změně názvu z ČSR na Českou republiku)

¹⁴⁴ Nově se upravily dávky z nemocenského a sociálního zabezpečení jednotlivě hospodařících rolníků, podnikajících fyz. osob, umělců, sportovců a to tak, aby odpovídali obecným nárokům zaměstnance.

sociálního zabezpečení č. 114/1988 Sb. zák. ČNR č. 125/1990 Sb. redefinoval některé poradní a výkonné komise ONV a KNV a přinesl novou delimitaci jejich kompetencí. Zcela novou úpravu orgánů ČR v sociálním zabezpečení přinesla další novela zák. č. 114/1988 Sb. zákonem č. 210/1990. Mimo jiné byl zrušen a nahrazen Úřad důchodového zabezpečení v Praze Českou správou důchodového zabezpečení, z komisí pro péči o rodinu a děti u KNV a ONV vznikly okresní správy sociálního zabezpečení, a co je důležité zmínit: zanikla působnost komisí JZD a komisí ROH v závodech, podnicích a organizací. Další novela tohoto zákona č. 144/1991 Sb. rozšířila okruh orgánů o obce a stanovila jim kompetence (úplné znění zák. č. 114/1988 Sb. vyhlášeno pod č. 288/1991 Sb.). Vyhláškami 259 až 263/1990 Sb., ve znění redakčních oprav chyb uveřejněných v částce č. 65/1990 Sb., byly novelizovány vyhlášky upravující předpisy o nemocenském, sociálním zabezpečení, zabezpečení matky a dítěte a zabezpečení soc. a nemocenské družstevních rolníků, především v organizaci, rozšiřování důvodů pro náhradní doby považované za doby pojištěné, atd. Další novela těchto vyhlášek č. 501/1990 Sb. přijatá v souvislosti se zákony o obcích a o volbách do zastupitelství obcí a Hlavním městě Praze, dále o platech a náhradách poslanců FS a poslanců ČNR (zák. č. 367 a 368 a 417/1990 Sb. a 304 a 371/1990 Sb.) upravila nároky členů zastupitelstev obcí a měst a vyplývajících z předpisů nemocenského a důchodového zabezpečení a zabezpečení matky a dítěte, do té doby předpisy nazývanými poslanci NV.

Ústavní zákon FS č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky nově nahradil (a příslušná místa v „ústavě“ č. 100/1960 Sb., ve znění pozd. předpisů derogoval) a rozšířil „katalog“ práv a povinností všech osob a všech občanů ČR. Důležitý byl a je § 6 úst. zák. tím, že zákony a jiné právní předpisy platné ke dni účinnosti tohoto ústavního zákona měly být uvedeny do souladu s Listinou základních práv a svobod nejpozději do 31. prosince 1991. Uplynutím lhůty pozbyli účinnosti ustanovení, která s Listinou základních práv a svobod nebyla v souladu.^{145 146}

Rovněž v souvislosti s přijetím zákona o civilní službě č. 73/1990 Sb. byly nově upraveny nároky osob konajících služby dle tohoto zákona

¹⁴⁵ Ústavním zákonem ČNR č. 1/1993 Sb. byl tento federální předpis čl. 112 odst. 2 dekonstituován, avšak některé jednotlivé paragrafy platí dle úst. zák. č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR i v současnosti včetně neúčinných předpisů za výše uvedené podmínky.

¹⁴⁶ V souvislosti se zmírňováním křivd, kterých se dopustil politický režim na některých osobách v období od 25.2.1948 do 1.1.1990, byla zákonem FS č. 87/1991 Sb., o mimosoudní rehabilitaci přijata

Téhož roku byla přijata významná mezinárodní úmluva v rámci OSN¹⁴⁷ z roku 1989 vyhlášená pod č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte. Tato úmluva ve svých člancích 26 a 27 stanovila povinnost smluvním stranám uznat a přijímat právo dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činit nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem. Tyto výhody se podle situace mají poskytovat s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte. Dítě má právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní duchovní, mravní a sociální rozvoj. Smluvní státy, v souladu s podmínkami daného státu a v rámci svých možností mají činit potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin šatstva a bydlení. Čl. 41 zdůrazňuje přednost vnitrostátní úpravy či mezinárodních závazků smluvní strany, jestliže jsou pro dítě příznivější, než tato úmluva. Další významným mezinárodním aktem přijatým ČSFR byla Úmluva č. 102 Mezinárodní organizace práce¹⁴⁸ o minimální normě sociálního zabezpečení vyhlášenou sdělení FMZV č. 461/1991 Sb., která ve své části deváté upravila v člancích 39 až 45 rodinné dávky¹⁴⁹.

úprava nároků osob v oblasti sociálního zabezpečení v části čtvrté zákona včetně osob, jež měly nároky podle zákona č. 119/1990 Sb. o soudní rehabilitaci, kterým se zpětně přiznávaly nároky, jež by jim jinak normálně náležely; nejčastěji důchody, a s nimi spojené dávky výchovného včetně výchovného určené ze služebních poměrů příslušníků ozbrojených sborů.

¹⁴⁷ Organizace spojených národů byla založena dne 25. 6. 1945 na konferenci v San Francisku podepsáním Charty Spojených národů. Viz vyhláška MZV č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané v San Francisku. Usnesení Valného shromáždění OSN o Všeobecné deklaraci lidských práv z 18. 12. 1948 uveřejněna v č. 1/1948 Vybraných deklarací OSN.

¹⁴⁸ Část XIII. O Mezinárodní organizaci práce Mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919 a vyhlášené sdělením MZV pod č. 217/1921 Sb. z. a. n. Čl. 287 stanovili, že se zakládá stálá organizace mající za úlohu pracovat o uskutečnění programu vyloženého v úvodu části XIII. s tím, že zakládající členové Společnosti národů budou zakládajícími členy této organizace a na příště členství ve Společnosti národů zakládá i členství v řečené organizaci.

¹⁴⁹ Článek 40 definoval pro tuto část péči o děti jako krytou sociální událost tím, že každý členský stát zajistí chráněné osobě (čl. 41) nebo všem obyvatelům dávku, jestliže prostředky během sociální události nepřesahují stanovenou mez, s tím, že dávky (čl. 42) dávky zahrnují (a) buď pravidelně se opakující dávku poskytovanou každé chráněné osobě, která splnila stanovenou čekací dobu, nebo (b) poskytování stravy, ošacení, ubytování, prázdninových pobytů nebo pomoci v domácnosti dětem nebo na děti, nebo (c) kombinaci dávek uvedených pod (a) a (b). (U nás v rámci přídavků na děti a příspěvek na výživu a zaopatřovací příspěvek se uplatňovala možnost (a)). Článek 44 stanovil minimální výši dávky a článek 45 povinnost státu zajistit vyplácení dávky po celou dobu sociální události (determinace dítěte).

Zcela nová vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., (novelizovaná zák. č. 582/1991 Sb. – srov. dále), kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, a rovněž k zákonu o pěstounské péči, upravila působnost sociálního (nikoli důchodového) zabezpečení a nároky z něj plynoucích, a nově definovala příspěvek na výživu, který byl jinak upraven (a touto novou vyhláškou č. 182/1991 Sb. i zrušen) v § 107 vyhl. č. 149/1988 Sb., kterou se provádí zákon o soc. zabezpečení, jako příspěvek poskytovaný nezaopatřenému sociálně potřebnému dítěti do výše částek nutných na zajištění výživy a ostatních potřeb dítěte a to v případě, že na takovéto dítě nebylo placeno povinnou osobou výživné. V derogované úpravě příspěvek nebyl vázán na neplacení výživného, čímž se nová úprava skutečně přiblížila dávkám poskytovaných v sociálně odůvodněných případech, nikoliv v programové podpoře státu dětí. Nová vyhláška zrušila vyhl. č. 152/1988 Sb.

Zákonem FS č. 463/1991 Sb., o životním minimu¹⁵⁰, byla přijata důležitá úprava v tom ohledu, že se při stanovení dávek určené na výživu a výchovu dítěte přihlíželo k tomuto zákonu, nebyla-li tato úprava vyloučena či se k ní nepřihlíželo, nebo na ni odkazovaly zvláštní předpisy.

Dalším zákonem důležitým pro provádění a organizaci předpisů o sociálním, důchodovém a nemocenském zabezpečení a zabezpečení matky a dítěte se stal zákon ČNR č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění redakčních oprav chyb v částkách č. 19 a 28/1992 Sb. Již ve svém § 1 předeslal, že je jím upraveno organizační uspořádání sociálního zabezpečení v České republice, působnost orgánů státní správy České republiky v sociálním zabezpečení, úkoly občanů a organizací při provádění sociálního zabezpečení a řízení ve věcech nemocenského pojištění a důchodového zabezpečení, čili soustředění problematiky gescí upravených v pěti různých zákonech do jednoho, neboť pod legislativní zkratku „sociální

---

¹⁵⁰ Životní minimum bylo definováno jako společensky uznanou minimální hranici příjmů občana, pod níž nastává stav jeho hmotné nouze. Životní potřeby občana jsou uspokojovány především příjmy z výdělečné činnosti, výnosy z majetku a dávkami nemocenského a důchodového zabezpečení nebo jinými státními dávkami (§ 2). § 3 v odst. 2 zákona vymezil částku potřebnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb dítěte na částku 900 Kčs měsíčně, šlo-li o dítě do 6 let věku, 1000 Kčs měsíčně od 6 let do 10 let věku, 1200 Kčs měsíčně od 10 let do 15 let věku a 1300 Kčs měsíčně u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku. Zákon byl zrušen a nahrazen zák. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

zabezpečení“ se zahrnuje nemocenské pojištění zaměstnanců a osob postavených jim v tomto pojištění naroveň, zabezpečení v nemoci a zabezpečení matky a dítěte členů zemědělských družstev, a nemocenské zabezpečení osob samostatně výdělečně činných, důchodové zabezpečení, zabezpečení občanů konajících službu v ozbrojených silách nebo civilní službu a členů jejich rodin, rodičovský příspěvek. Orgány státní správy provádějící toto „soc. zabezp.“ se staly ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, Česká správa sociálního zabezpečení, okresní správy sociálního zabezpečení, ministerstvo vnitra České republiky, ministerstvo spravedlnosti České republiky. Řízení ve věcech dávek z nemocenského pojištění, tj. přídavků na děti, a důchodového zabezpečení, tj. výchovného včetně výchovného u příslušníků ozbrojených sborů, a jejich příplatků, bylo upraveno v části šesté zákona. Byl zde upraven postup pro žádost o jednotlivý druh dávek, oprávnění žadatelé, příjemci žádostí, doložení doklady a potvrzení příslušným orgánem, dále řízení o dávkových věcech, možnost opravných prostředků a obecné použití správního řádu. Část sedmá upravila řízení o zaopatřovacím příspěvku občanům konajících službu v ozbrojených silách nebo civilní službu a členů jejich rodin. Část osmá byla společná pro všechny dávky, zvláště nelze pominout úpravu odebrání neprávem přiznaných a vyplacených dávek, stanovily se i lhůty pro vyplácení jednotlivých dávek. Zákon zrušil, případně upravil, předmětná řízení o dávkách a jejich organizaci upravené tímto inkorporačním předpisem v zákoně č. 54/1956 Sb., vyhl. č. 91/1958 Sb. zák. č. 103/1964 Sb., vyhl. ÚRO č. 143/1965 Sb., zák. ČNR č. 114/1988 Sb., vyhl. ÚRO č. 141/1958 Ú.l., vyhl. Státního úřadu soc. zabezp. č. 104/1964 Sb., zák. č. 88/1968 Sb., vyhl. ÚRO č. 95/1968 Sb., vyhl. MPSV č. 182/1968 Sb., vyhl. FMPSV a ÚRO č. 51/1973 Sb., vyhl. FMPSV č. 128/1975 Sb., vyhl. ÚRO č. 165/1979 Sb., zák. FS č. 100/1988 Sb., vyhl. FMPSV č. 149/1988 Sb., vše ve znění pozdějších předpisů, a vyhl. MPSV č. 182/1991 Sb. Větší novela zákona byla přijata zák. ČNR č. 590/1992 Sb. v souvislosti s přijímanými zákony ČNR č. 589 a 592/1992 Sb.

Zákonem FS č. 480/1992 Sb., o hmotném zabezpečení vojáků a žáků škol ozbrojených sil a jejich odpovědnosti za škodu, byl zrušen zákon č. 88/1952 Sb., o materiálním zabezpečení příslušníků ozbrojených sil, který upravoval dávku „výchovné“, která však, jak již bylo popsáno od přijetí zák. č. 88/1968 Sb., se vyplácela ve výši a za podmínek přídavků na děti. Tento derogující zákon nabyl účinnosti 1. 11.

1992. Dle znění § 33 zákona č. 88/1968 Sb. účinné do 31. 12. 1992 však již toto výchovné nemělo být poskytováno příslušníkům policejních složek, neboť i na ně se vztahoval zák. č. 88/1952 Sb. Tuto legislativní minelu napravila novela č. 308/1993 Sb. zák. č. 32/1957 Sb., o nemocenské péči v ozbrojených silách, která výchovné pro tyto příslušníky opět zavedla v dávkách nemocenského pojištění § 11, avšak s účinností od 1.1.1994. Do této doby neměly (dle právní regule cessante ratione legis, cessat lex ipso¹⁵¹) příslušníci policejních složek na výchovné ve výši přídavků na děti právní nárok¹⁵².

V samém závěru roku 1992 byl přijat zákon ČNR č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (téměř vzápětí novelizován zák. ČNR č. 10/1993 Sb.), kterým se především zrušily §§ 56 a 57 zák. o nemocenském pojištění zaměstnanců a § 101 zákona č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení, který po čtyřiceti šesti letech zrušil úpravu plateb pojistného pro výplatu dávek nemocenské péče (pojištění), ve kterém bylo již zahrnuto pojistné na důchodové zabezpečení, pouze organizacemi (zaměstnavateli) a JZD, a touto novou úpravou přenesl toto pojištění na důchodové zabezpečení i na zaměstnance a osoby samostatně výdělečně činné a podobné rozdělení placení pojistného pro nemocenskou péči, neboť § 1 stanovil, že zákon upravuje pojistné na sociální zabezpečení, které zahrnuje pojistné na důchodové zabezpečení a pojistné na nemocenské pojištění, a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Uplynutím 31. prosince 1992 zanikla Česká a slovenská federativní republika jako společný stát Čechů a Slováků vzniklý v roce 1918 a jedním z nástupnických států se stala Česká republika (čl. 1 odst. 1 a odst. 2 ústavního zákona FS č. 542/1991 Sb., o zániku ČSFR)¹⁵³. Podle čl. 7 mohla ČNR vydávat ústavní a jiné zákony a předpisy ještě před jeho zánikem s účinností od 1. ledna 1993. ČNR vyhlásila

---

¹⁵¹ Volný překlad z latiny – je-li zrušena určitá úprava pro jiné předpisy rozhodná, zaniká fakticky bez dalšího její použití v jiných předpisech stanovené. Doslova: Zanikne-li účel zákona, zaniká zákon sám. KLANG, Miloš. *Malá encyklopedie latiny v právu : Slova, slovní obraty a úsloví z latiny pro právníky*. 4. doplněné vydání. Praha : Linde, 2004. ISBN 80-7201-456-0.

¹⁵² To se netýkalo výchovného pro vojáky z povolání dle § 3 odst. 6 a další osoby, na které se vztahoval zák. č. 480/1992, zrušený zák. č. 308/1993 Sb., který vojákům výchovné delegoval na § 33 ods. 3 zák. č. 88/1968 Sb.

¹⁵³ Po zániku a rozdělení ČSFR na ČR a SR došlo k vyhlášení smlouvy mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o sociálním zabezpečení č. 228/1993 Sb., která řešila vzájemné nároky státních příslušníků obou smluvních stran z jejich systémů důchodového a nemocenského a sociálního zabezpečení vymezené v čl. 2, tzn. přídavky na děti a výchovné a příplatky k nim, státní vyrovnávací příspěvek, příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Smlouva je dosud platná a účinná.

ústavním zákonem ČNR č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky novou ústavu a pojala Listinu zákl. práv a svobod čl. 112 odst 1 za součást ústavního pořádku ČR. Ústavním zákonem ČNR č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR Česká republika recipovala právní předpisy platné ke dni vzniku ČR na jeho území, pokud nebyly zrušeny čl 112 Ústavy a vymežila působnost vlády a ostatních orgánů státní správy v nezměněné podobě, nejednalo-li se o orgány, které byly ipso facto vázány na existenci ČSFR. Proto zůstaly v platnosti všechny předpisy, o kterých bylo do této chvíle pojednáváno¹⁵⁴. Emitace předpisů tedy pokračovala kontinuálně a již vyhláška MPSV č. 30/1993 Sb., o změnách některých prováděcích předpisů v nemocenském a sociálním zabezpečení, přinesla novelizace šesti různých předpisů týkajících se nemocenského a sociálního zabezpečení. Není účelné je zde uvádět, neboť pro potřeby této práce nedošlo k výrazným změnám. Zato je nutné zmínit zákon ČNR č. 37/1993 Sb., o změnách v nemocenském a sociálním zabezpečení a některých pracovněprávních předpisů, ve znění redakční opravy chyby v částce 38/1993 Sb., který ve své části první změnil zákony č. 54/1956 Sb., 32/1957 Sb. a 88/1968 Sb., přizpůsobil je vydaným zákonům o pojistném a provedl další terminologické změny, ačkoli jinak nedošlo ke změnám podstaty, ale především odstranil dvojkolejnost zákonů o nemocenském zabezpečení zaměstnanců a členů družstev, neboť tento zákon zrušil ve své části páté zák. 103/1964 Sb., o nemocenském zabezpečení a o zabezpečení matky a dítěte družstevních rolníků a prováděcí vyhl. č. 104/1964 Sb. Druhou částí byl změněn zák. č. 100/1988 Sb., který se terminologicky stran úpravy okruhu osob a působnosti zákona přiblížil úpravě zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, z kterého bylo čerpáno a dále, což rovněž přináší podnět k zamyšlení vzhledem ke státoprávním změnám, ponechal v tomto zákoně, byť adaptovaně, úpravu pro nemocenské zabezpečení včetně přídavků na děti pro osoby samostatně činné¹⁵⁵ (legislativní zkratka pro osoby v § 2 odst. 3 a 4 zákona. Částí pátou byly zrušeny jednak předpisy zmíněné výše a jednak částečné derogace dalších prováděcích předpisů novelizovaných zákonů a zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění soc. zabezp.

---

¹⁵⁴ Vydáním zákona ČNR č. 6/1993 Sb., o České národní bance došlo k denominaci měny z Kčs na Kč. Pro výměnu bankovek a mincí byl vydán zákon č. 60/1993 Sb., o oddělení měn.

¹⁵⁵ S odkazem na použitím obecného předpisu č. 88/1968 Sb., do kterého byla vložena část čtvrtá o úpravě přídavků na děti pro osoby samostatně výdělečně činné a spolupracující osoby novelou č. 308/1993 Sb.

Zákon č. 160/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění zákona České národní rady č. 10/1993 Sb., a některé další zákony, komplexně upravil v zákoně č. 100/1988 Sb. povinnost pojistit se na nemocenské a důchodové zabezpečení osob samostatně výdělečně činných, tak, jak je nově vymezila jeho novela č. 37/1993 Sb., jinak těmto osobám nevznikl nárok na přídavky na děti¹⁵⁶.

Zákonem č. 197/1993 Sb., o jednorázovém příspěvku na nezaopatřené děti, se opět řešila, podobně jako státním vyrovnávacím příspěvkem¹⁵⁷, zvýšené nákladů na výživu a výchovu (pouze) nezaopatřených dětí. Jednalo se o dávku testovací, tzn. byla vázána na výši příjmu oprávněných osob, k tomuto zjištění sloužil i zákon 463/1991 Sb. o životním minimu pro zjištění příjmů domácnosti. Dávka se vyplácela pouze jednou, a to v měsíci srpnu 1993 a nárok na výplatu zanikl uplynutím prosince 1993. Výše přídavku činila 1020 Kč, šlo-li o dítě do 6 let věku, 1130 Kč od 6 do 10 let věku, 1360 Kč od 10 do 15 let věku a 1470 Kč na dítě od 15 do 26 let věku.

Zákon č. 266/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, zvýšil přídavky na děti a zároveň je nově determinoval, neboť zavedl věkové rozpětí adresátů a nevázal výši na počet dětí oprávněné osoby: 340 Kč na dítě do 6 let věku, 380 Kč na dítě od 6 do 10 let věku, 450 Kč na dítě od 10 do 15 let věku, 490 Kč na dítě starší 15 let. Výchovné v zákoně o soc. zabezp. bylo stanoveno obdobně (úplné znění zákona o soc. zabezp. vyšlo pod č. 140/1994 Sb.).

Zákonem č. 308/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 32/1957 Sb., o nemocenské péči v ozbrojených silách, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na

---

¹⁵⁶ Šlo o obdobnou úpravu u osob samostatně hospodařících, jednotlivě hospodařících rolníků, umělců a dalších podobných kategorií osob naposledy upravených vyhl. č. 149/1988 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁷ Zák. č. 206/1990 Sb., o státním vyrovnávacím příspěvku, ve znění pozdějších předpisů.

děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů, byl upraven souběh nároků na dávky nemocenského pojištění, do zákona o mateřské dovolené byl vložen § 31 zák., kterým se upravovali explicitně nároky na přídavky na děti pro osoby samostatně činné a jejich spolupracující rodinné příslušníky, pokud zaplatili pojistné na sociální zabezpečení¹⁵⁸, dále se napravoval legislativní omyl zrušení výchovného bez náhrady u příslušníků policejních složek (viz výše) jeho zařazením do dávek nem. pojištění zák. č. 32/1957 Sb. a zrušil se § 3 odst. 6 zák. č. 480/1992 Sb., jehož norma by nyní byla duplicitní. V souladu se změnami zák. č. 88/1968 Sb. zák. č. 308/1993 Sb. byla novelizována vyhl. 95/1968 vyhl. MPSV č. 311/1993 Sb., kterou se mění a doplňuje vyhláška Ústřední rady odborů č. 95/1968 Sb., o poskytování přídavek na děti v nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, jejíž hlavní změna spočívala v ponechání nároku na přídavky, jestliže oprávněná osoba neodpracovala celý měsíc, nebo celý měsíc nebyla pojištěna a změnu v oprávněných po zániku pojištění dosavadního oprávněného. Zákon č. 182/1994 Sb., kterým se zvyšuje státní vyrovnávací příspěvek nezaopatřeným dětem a některé další sociální dávky, opět zvýšil některé dávky: v čl. I příplatek k výchovnému na nezaopatřené dítě těžce zdravotně postižené na 600 Kč, resp. 700 Kč při mimořádně obtížné péči, dále zaopatřovací příspěvek na 750 Kč; to vše novelou zákona o sociálním zabezpečení, v čl. II zvýšení příplatku k přídávce na děti pro dítě starší jednoho roku těžce zdravotně postižené na 600 Kč, resp. 800 Kč při mimořádně obtížné péči; novelou zák. č. 88/1968 Sb. Rokem 1995 se tato historická a exegeze a exkurz vývoje přídavek na děti a dávek obsahově a účelem obdobných končí. Tento rok byl přelomovým, neboť dávky, jež jsou výše popsány, byly zrušeny bez náhrady, nebo kodifikovány:

- výchovné, a příplatek k výchovnému dle zákona o sociálním zabezpečení zrušeno v čl. VIII zák. č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře,
- výchovné dle zákona o nemocenské péči v ozbrojených silách zrušeno v čl. III zák. č. 118/1995 Sb.,
- doplatek k přídávce na děti dle vyhlášky č. 95/1968 Sb. zrušen zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře,

---

¹⁵⁸ Dobrovolné pojištění stran nemocenských dávek OSVČ nově upravila novela č. 307/1993 Sb., zák. o soc. zabezpečení č. 100/1988 Sb.

- příplatek k přídávkům na děti dle zák. č. 88/1968 Sb. transformován zák. č. 117/1995 Sb. na sociální příplatek,
- (novelou č. 91/1998 Sb. zák. o rodině byl zrušen v § 100 příspěvek na výživu poskytovaný nezletilému, nebylo-li o něj jinak náležitě postaráno).

Zachovány tedy zůstaly přídavky na děti nově upravené a unifikovány pro všechny osoby, jež splňovala stanovená kritéria zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Nově přijatá úprava bude popsána v následující kapitole.

2 SOUČASNÁ ÚPRAVA PŘÍDAVKŮ NA DĚTI

2.1 Vývoj od roku 1995 do vstupu ČR do Evropské unie

V předchozí části jsme se setkali s peněžní podporou dítěte (přímou ze strany státu (společenského významu) v relativně roztržité a nekonzistentní podobě. Podpora byla i odvislá od společensko-politických reálií. Určitá bezkonceptnost měla své rysy i v kořenech těsně po obou světových válkách, kdy lze ze snahy státních orgánů a politické reprezentace vyčíst reakci na volání po řešení vznikajících sociálních událostí a vyřešení široké dostupnosti vzácnosti a omezenost distribuce statků sloužících k uspokojování primárních potřeb jedince, jež šla ruku v ruce s nahodilostí a neplánovitostí. To lze vidět na různých typech dávek pro různé kategorie skupin, jež byly často privilegovány na úkor skutečně potřebných. Otázka, kterou je nutno si položit, zní: Jsou přídatky na děti dávkou sociálního zabezpečení, nebo společenské péče o blahodárnou a lineární péči o zajištění primárně hmotné úrovně sociální existence dítěte? Nebo jde o koncept tzv. sociální inženýrství¹⁵⁹, kdy se alokace zdrojů na determinovanou skupinu obyvatelstva pozitivně projeví populačním růstem?¹⁶⁰ Lze jednotlivě souhlasit se všemi třemi variantami, lze je různě kombinovat, lze některé i odmítnout. Skutečností ovšem je, že úprava přídatků na děti není v moderních státech ojedinělá; naopak pohled do sousedních států ČR nás ujišťuje, že se tato úprava stala standardní a společností kladně přijímanou a očekávanou podporou ze strany státu¹⁶¹. Po desetiletích předchozích úprav se v ČR přistoupilo k určité kodifikaci dávek státní péče o osoby s nízkým životním standardem odvislým od pravidelných příjmů a majetkové situaci těchto osob. Byl to legislativní počín, který již rozlišoval, kterak konstatoval Ústavní soud ve svém nálezu č. 223/1998 Sb. (srov. níže včetně poznámky

---

¹⁵⁹ Tento termín není zcela ustálen; obecně má vyjadřovat snahu a postup státněpolitické reprezentace zvyšovat státní péči o masy obyvatelstva často bez znalosti skutečných společenských potřeb a především ignorací historického vývoje, hospodářských možností a reálií a multistratifikace dané území obývajících mas, často vedoucí politickou reprezentací lidem násilně vnucovanou. Vulgárně to vyjádřil Johnson, který na straně 130 sociální inženýrství nazývá „*manipulaci s lidmi založenou na představě, že s lidskými bytostmi lze zacházet tak, jako se na lopatu nabírá beton*“. JOHNSON, Paul. *Dějiny dvacátého století*. Praha : Rozmluvy, 1991. ISBN 80 85336 07 3.

¹⁶⁰ MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v ČR v evropském kontextu : Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky*. Praha : Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010.

¹⁶¹ Tamtéž

pod čarou č. 175) kategorie osob dle majetkových dispozic a jejich příjmů v rodině¹⁶², na druhé straně nerozlišoval oprávněné osoby dle zdroje jejich osobních příjmů (mezi poživateli důchodu, příjmem ze závislé či nezávislé činnosti, příjem ze služebního poměru); stanovením příjmu jako jednotného kritéria žadatele bez ohledu na jeho sociální status zákon kodifikoval dávky svým obsahem obdobné předchozích úprav do dávek státní sociální podpory, aniž by setřel rozdíl v účelovosti předchozích dávek. Zákonodárce byl veden i racionalizací agendy a administrace a přehledností nové úpravy. Slovo „sociální podpora“ v rubrice zákona o státní sociální podpoře mělo především signalizovat, že jde o podporu (subsidiární), jež bude redistribuována adresně pro skutečně potřebné, nikoliv jako čistá forma podpory propopulačního růstu a dávkové péče o masy a bez zainteresovanosti příjemců stran jejich vlastních majetkových příjmů. To je významový rozdíl oproti sociální péči, kde se presumuje téměř žádná možnost oprávněné osoby postarat se o uspokojování svých primárních a sekundárních potřeb opakovaně sám. Tento v poslední větě uváděný záměr se ovšem z řady důvodů (především politických) zcela nezdařil a nastavená benevolentní kritéria stran rozhodného příjmu ukazuje spíše na onu péči o masy než o adresnou alokaci dávek určených osobám, jež si svojí vlastní samostatnou činností dosud nedokážou obstarat obživu samy; totiž děti. Byl rovněž opuštěn princip spoluúčasti stanovených subjektů na nákladech dávek, tak, jak to platilo před rokem 1989 u některých skupin osob, tak i po přijetí zákona o pojistném na sociálním zabezpečení č. 589/1992 Sb., neboť výplata přídavků na děti již nebyla vázána na pojištění pro případ nemoci a úrazu, jež tento zákon zavedl (a týkal se i dobrovolného pojištění osob samostatně pojištěných, které explicitně upřesnila novela č. 307/1993 Sb. zák. č. 100/1988 Sb.). Zákon rovněž nepřevzal pevné částky vázané na počet dětí bez ohledu na výši příjmu oprávněné osoby. Zákon o státní sociální podpoře byl přijat Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR 28. května 1995 a vydán ve Sbírce zákonů pod číslem 117/1995 Sb. Jeho účinnost byla rozdělena; část zákona od 1. 10. 1995, druhá včetně úpravy přídavků na děti od 1. ledna 1996. Zákon měl šest částí a 81 číslovaných paragrafů. Zákon převzal úpravu

---

¹⁶² Dle právní úpravy k 31. 12. 1995, byly přídavky na děti přiznávány všem dětem jednotně, bez ohledu na majetkové a jiné poměry podle zákona č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a přídavcích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a vyhlášky č. 95/1968 Sb., o poskytování přídavků na děti v nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, jako forma společenské péče o rodiny s nezaopatřenými dětmi; to se týkalo i výchovného u příslušníků ozbrojených sborů dle zák. č. 37/1952 Sb.

zaopatřovacího příspěvku, který byl ovšem zrušen v souvislosti s tzv. profesionalizací armády (zák. č. 585/2004 Sb., branný zákon) novelou č. 113/2006 Sb., dále příspěvek na úhradu osobních potřeb dítěte a nově zavedený sociální příplatek, který částečně převzal úpravu příplatků k přídávkům na děti podle předchozí úpravy. (Zákon dále upravoval ještě dalších pět různých dávek určených pro různé sociální události). Tyto tři dávky byly výslovně určeny pro nezaopatřené děti, především posledně zmíněný byl v podstatě přídavkem na dítě určený pro osoby ještě s menším příjmem, než oprávnění u přídávků na děti. S ohledem na rubriku diplomové práce bude v následujících řádcích pojednáváno již jen o přídavku na děti (dále jen „přídavky“). Důvodem je skutečnost, že zákon explicitně za oprávněnou osobu mající nárok na přídavky prohlásil dítě samé, ovšem zastoupené třetí osobou (především zákonnými zástupci). To byla ne nepatrná změna oproti úpravám v zákonech č. 154/1945 Sb., 90/1949 Sb. a 88/1968 Sb (resp. 103/1964 Sb.), které za oprávněné osoby považovaly účastníky pojištění proti nemoci a úrazu. Přídavky byly upraveny v části třetí hlavě I v §§ 17 až 19. Kromě těchto ustanovení se na ně vztahovaly část druhá, část čtvrtá a část pátá zákona. Druhá část vymezila některé pojmy, čtvrtá organizaci a postup pro uplatnění nároků a pátá přechodná řešila nároky z dávek, které zanikly, nebo se transformovaly do nových. Již § 1 (bude-li se dále uvádět pouze číslo paragrafu, jedná se vždy o zákon o státní sociální podpoře) pozitivně právně vymezil obecnou státní podporu jako podporu státu podílející se na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytující se i při některých dalších sociálních situacích. Státní sociální podpora se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na výši příjmu. Náklady státní sociální podpory hradí stát. Přídavky § 2 zařadil do dávek odvislých na výši příjmu (tzv. dávky testovací). § 3 vymezil obecně okruh oprávněných osob, jimž náleží dávky, jimiž mohli být při splnění dalších zákonných podmínek pouze fyzická osoba, jestliže osoba a osoby společně s ní posuzované byly na území ČR hlášeny k trvalému pobytu podle zvláštních předpisů (zákon o hlášení a evidenci pobytu občanů z roku 1982 později nahrazený zák. č. 133/200 Sb., o evidenci občanů, a zákon o pobytu cizinců na území ČSFR z roku 1992 později nahrazený zákonem o pobytu cizinců v ČR č. 326/1999 Sb.) Za trvalý pobyt se podle tohoto zákona považoval též dlouhodobý pobyt udělovaný cizincům podle zvláštního zákona (o pobytu cizinců). V části druhé o vymezení některých pojmů byl důležitý § 4, který determinoval příjem rozhodný pro přídavky jako měsíční průměr

příjmů rodiny připadajících na rozhodné období. § 5 uváděl druhy příjmů¹⁶³, jež byly rozhodné pro přídavky jednak u osob z pracovního, služebního či obdobného poměru, jednak příjmy do a od 1. 7. 1997¹⁶⁴ a dále příjmy u osob samostatně činných. Tyto příjmy zákon považoval pro účely zákona za rozhodné před 1. červencem 1997. U osob OSVČ u dávek, jejichž rozhodné období je kalendářní čtvrtletí, se příjem zjišťoval poměrně. OSVČ byl ten, koho pro účely důchodového zabezpečení považoval příslušný zákon včetně spolupracující osoby. Důležitý byl odstavec třetí, který za příjem pro nárok na přídavek na dítě považoval i příjem z rodičovského příspěvku a zaopatřovacího příspěvku, což znamenalo, že příjemci tyto dvě jiné dávky st. soc. podpory povinně přiznávaly v souhrnu příjmů rozhodných pro přídavky. § 6 u přídavku na dítě na který vznikl nárok v období od 1. července do 30. června následujícího kalendářního roku, považoval rozhodné období kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek tohoto období. Protože přídavky byly vázány na výši příjmů, a dle § 17 celkových příjmů v rodině dítěte, vymezil § 7 rodinu jako okruh osob, do kterého spadaly:

- nezaopatřené děti, (§ 11),
- rodiče nezaopatřených dětí,
- rodiče nezaopatřených dětí uvedených výše; za rodiče se považovaly i osoby, jimž byly nezaopatřené děti svěřeny do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, manžel rodiče nebo uvedené osoby, vdovec nebo

---

¹⁶³ Byly to jednak příjmy fyz. osob., jež jsou předmětem daně z příjmu fyzických osob (zák. č. 586/1992 Sb.), nebyly-li od daně osvobozeny, jednak peněžité dávky nemocenského pojištění (péče) a důchodového zabezpečení, včetně takových dávek vyplácených ze zahraničí, s výjimkou zvýšení důchodu pro bezmocnost, dále příjmy z provozu zařízení uváděných v zák. o daních z příjmů pro ekologicky šetrnou výrobu energií, příjmy z výživného, sociální dávky podle zákona o některých služebních poměrech vojáků a dávky související se skončením služebního poměru příslušníků ozbrojených bezpečnostních sborů uvedené v zákoně o daních z příjmů, náhrady za ztrátu na služebním příjmu (platu) poskytované příslušníkům ozbrojených sil a sborů podle zvláštních předpisů uvedené v zákoně o daních z příjmů, náhrada za ztrátu na důchodu přiznaná podle zákoníku práce uvedená v zákoně o daních z příjmů, zvláštní příplatek poskytovaný v cizí měně příslušníkům ozbrojených sil uvedený v zákonu o daních z příjmů, a hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání.

¹⁶⁴ Od 1. 7. 1997 se jednalo o příjmy, které byly předmětem daně z příjmů fyzických osob a nebyly přitom od této daně osvobozeny uváděné pod písmeny a) a b) odst. 2 § 4., příjmy z peněžitých dávek nemocenského pojištění (péče) a důchodového zabezpečení, z hmotného zabezpečení uchazečů o zaměstnání, z plnění z pojištění pro případ dožití určitého věku a příjmy ze zahraničí, obdobné příjmům uvedeným v písmenech a) až d) odst. 2 § 5 v částce, v jaké byly vyplaceny, popřípadě po odpočtu výdajů, daní, pojistného a příspěvku, uvedených v písmenech a) a b) odst. 2 § 5. 3)

vdova po rodiči nebo uvedené osobě a druh (družka), jestliže žil(a) ve společné domácnosti alespoň tři měsíce, rodiče nebo uvedené osoby,

- manželé nebo druh a družka, nevztahovaly-li se na ně předchozí vymezení,
- nezaopatřené děti nezaopatřených dětí,
- osoby, jež se přechodně z důvodů soustavné přípravy na budoucí povolání (§ 12), zdravotních nebo pracovních zdržovaly mimo místo, kde jsou hlášeny k trvalému pobytu.

pokud spolu trvale žily a společně uhrazovaly náklady na své potřeby. K posuzované osobě se dále nepřihlíželo, jestliže byla ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody, po uplynutí prvního kalendářního měsíce tohoto omezení svobody. Pro hranici celkového příjmu hrálo roli životní minimum stanovené zákonem o životním minimu č. 463/1991 Sb. (nahrazeného zákonem č. 110/2006 Sb., o existenčním a životním minimu). Nezaopatřené dítě bylo vymezeno v § 11, který obdobně převzal úpravu předchozí, tj. minimálně do skončení povinné školní docházky dítěte (co se rozumělo povinnou školní docházkou stanovil pro potřeby zákona § 16), nejdéle však do 26. roku věku, pokud se soustavně připravoval na budoucí povolání (co se rozumělo soustavnou přípravou na povolání, bylo vymezeno v §§ 12 až 14; především to bylo studium na středních a vysokých školách s tam uvedenými výjimkami a příprava pro pracovní uplatnění ve výcvikových zařízeních¹⁶⁵ pro občany se změněnou pracovní schopností a ve speciálních školách¹⁶⁶, dále nemoc či úraz bránící soustavné přípravě na budoucí povolání, nebo bylo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdr. stavu neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost, i evidence nezaopatřeného dítěte v seznamu uchazečů o zaměstnání u úřadu práce, pokud nemělo nárok na hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání.. MŠMT vydalo vyhlášku upravující jiná studia či výuku rovnocenné se soustavnou přípravou v §§ 12 až 14 č. 318/1995 Sb., kterou se stanoví, které další studium, popřípadě výuka se pro účely státní sociální podpory a důchodového pojištění považuje za studium na středních nebo vysokých školách¹⁶⁷. Samotnou úpravu nároku a výše přídatků upravoval §§ 17 až 19. Důležitý byl pojem

¹⁶⁵ Zřizované a spravované úřady práce dle zák. č. 9/1991 Sb., o zaměstnanosti.

¹⁶⁶ Dle tehdejšího nařízení vlády č. 399/1991 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách, vydaného dle zák. č. 29/1984 Sb., školský zákon.

¹⁶⁷ Vydaná i pro studium pro účely zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém zabezpečení), mnohokrát novelizovanou. V současnosti je platným předpisem vyhláška č. 322/2005 Sb., ve znění vyhl. č. 167/2006, 423/2006, 225/2007, 325/2008 a 249/2009 Sb.

životního minima, jež byl rozhodný pro výpočet hranice určující nárok na přídavky. Jednalo se o stanovení minimálních peněžních částek jako hranic oddělující uspokojování základních potřeb člověka a hmotnou (existenční) nouzi, upravených v § 3 odst. 2 a 3 zák. č. 463/1991 Sb. Pro výši přídávků na dítě byl rozhodující příjem, ovšem jejich výše byla odstupňovaná do třech pásem, které měly zohlednit sociální potřebnost dítěte (v domácnosti). Proto zákon ve svém § 17 rozlišoval přídavky na děti ve:

- zvýšené výměře, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšoval součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,10,
- základní výměře, jestliže rozhodný příjem v rodině převyšoval součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,10, avšak nebyl vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,80,
- ve snížené výměře, jestliže rozhodný příjem v rodině převyšoval součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,80, avšak nebyl vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 3,00.

Jejich výše se potom v § 18 stanovila za každý kalendářní měsíc při:

- zvýšené výměře součinem částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 0,32,
- základní výměře součinem částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 0,28,
- snížené výměře součinem částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 0,14.

§ 19 určoval příjemce této dávky. Bylo-li nezaopatřené dítě zletilé, vyplácely se tomuto dítěti¹⁶⁸. Jinak se vyplácely buď osobě, jež měla nezletilé nezaopatřené dítě v přímém zaopatření, nebo, bylo-li dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o

---

¹⁶⁸ Zletilostí nabývá osoba dovršením osmnáctého roku věku (§ 8 odst. 2 občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.). Před dosažením tohoto věku se zletilostí nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné (téžož paragrafu). Podle § 13 zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, nemůže manželství uzavřít nezletilý. Výjimečně, jestliže to je v souladu se společenským účelem manželství, může soud z důležitých důvodů povolit uzavření manželství nezletilému **staršímu** než šestnáct let. Bez tohoto povolení je manželství neplatné a soud vysloví neplatnost i bez návrhu. Závažné je proto počítání času; je-li konec lhůty určený podle let, případně tento konec na den, který se pojmenováním nebo číslem shoduje se dnem, na který připadá událost, od níž lhůta počíná (narození je sociální a právní událost). Není-li takový den v posledním měsíci, případně konec lhůty na jeho poslední den. (§ 122 odst. 2 obč. zák.). To znamená, že nestačí u nezletilého dovršit šestnácti let v den, který se číslem shoduje se dnem jeho narození, nýbrž musí to být alespoň den následující po dni, ve kterém tento věk dovrší.

děti nebo mládež (např. pro nemoc, bezprizornost, plnění povinné školní docházky), vyplácel se příspěvek na dítě, nebylo-li stanoveno jinak, tomuto ústavu (zařízení).
V příloze č. 1 této diplomové práce je uvedeno paradigma určení příspěvku na dítě: Byly však všechny podmínky pro výplatu dávek¹⁶⁹ splněny?¹⁷⁰

Členila se na tři hlavy a 24 paragrafů celkem. Hlava první se dále členila na tři díly, na: Nárok na dávku a její výplatu, Přejedání nároku na dávky a Výplatu dávek. Hlava druhá na díly o povinnostech a odpovědnosti oprávněných osob, povinnostech státních orgánů, zaměstnavatelů a dalších osob a kontrolní činnosti. Hlava třetí na díl o orgánech rozhodujících a díl o dávkách, o zahájení řízení, o náležitostech žádosti, vydávání rozhodnutí, odvolání a nákladech řízení. Koncepce příspěvků (a i jiných dávek) byla vystavěna na principu zákonného nároku na dávku při splnění všech podmínek stanovených pro ně zákonem. To znamenalo, že stát tyto dávky byl povinen adresátům hradit bez zohlednění např. nedostatku veřejných prostředků. Jednalo se tedy o tzv. mandatorní výdaje¹⁷¹. Explicitně to vyjádřil § 49 v odst. 1: *Nárok na dávku vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených tímto zákonem*. Pro výplatu dávky bylo kromě předchozího ustanovení nutné i podání žádosti o přiznání příspěvků. § 50 za jednu z podmínek určil i písemný souhlas oprávněné osoby a s ní posuzovaných osob s tím, aby státní orgány a další právnické a fyzické osoby sdělily okresnímu úřadu, který o dávce rozhodoval nebo ji vyplácel, výši příjmu těchto osob, skutečnosti prokazující nezaopatřenost dítěte, údaje o trvalém pobytu a nepříznivý zdravotní stav¹⁷². Je nutné si rovněž uvědomit, že zákon nestanovil povinnost oprávněným osobám sdělovat tyto

¹⁶⁹ Podmínky zjištěné v příkladu přílohy č. 1.

¹⁷⁰ Odpověď této otázky je na konci příkladu v příloze č. 1. Srovnej rovněž výklad v této příloze stran přechodných ustanovení části páté zák. č. 117/1995 Sb.

¹⁷¹ Sousedí se odvozuje od latinského „mandatum“, což ve starověkém Římě označovalo jednak příkaz a jednak jeden ze smluvních typů civilního práva římského. Odtud jejich odvození znamená v přeneseném slova smyslu povinný, přikázaný. Např. in KLANG, Miloš. *Malá encyklopedie latiny v právu : Slova, slovní obraty a úsloví z latiny pro právníky*. 4. doplněné vydání. Praha : Linde, 2004. ISBN 80-7201-456-0.

Zákonodárce tedy takto ustavenou normou zavazuje stát (přikazuje státu), aby realizoval dispozici (pravidlo povinného chování státu) této normy stran výplaty dávek.

¹⁷² Pokud u čtenáře vzniká oprávněná námitka, že obdobné údaje přece měly správní úřady již na základě jiných právních předpisů k dispozici, tak proč ten souhlas, je třeba dodat na vysvětlenou, že např. zák. o správě daní a poplatků č. 337/1992 Sb. měl v ust. § 2 odst. 5 stanovenu povinnost mlčenlivosti osob jakkoliv zúčastněných na daňovém řízení. Proto orgány daňové správy (zák. č. 531/1990 Sb. o územních finančních orgánech) nemohly poskytovat údaje o skutečnostech rozhodných pro zákon o daních z příjmu, obdobné údaje o zdravotním stavu osob neměly příslušné úřady k dispozici, neboť tomu bránila povinnost mlčenlivosti zdravotníků a jiných zdravotníků nevykonávajících zdravotní služby o skutečnostech o nichž se dozvěděli v souvislosti se svým povoláním dle ust. § 45 odst. 2 písm. d) zák. č. 20/1966 Sb., o zdraví o péči lidu.

potřebné údaje pro výkon státní správy; nárok na dávky mohly oprávněné osoby uplatnit na základě diskrece, nebyly povinovány o ně žádat, bylo to jejich právo. Byť zákon neměl explicitní ustanovení o způsobilosti oprávněné osoby (dítěte) vlastními právními úkony brát na sebe práva a povinnosti (vyjma zletilých), obecně se uplatňovala ust. obč. zák. o způsobilosti k právním úkonům a zastupování¹⁷³. Relativně komplikované bylo ust. § 51 o období, na které se přídavky přiznávaly. Obdobím se rozuměla doba mezi 1. červencem, který následuje po kalendářním roce, za který se zjišťuje rozhodný příjem, do 30. června následujícího kalendářního roku. Rozhodný příjem se zjišťoval dle § 5 (srov. výše). Toto poněkud netradičně vymezené období bylo zvoleno v návaznosti na nejzazší termín pro podání daňového přiznání k daním z příjmu, kterým byl 30. červen kalendářního roku následujícího po roce, ve kterém vznikla daňová povinnost, bylo-li daňové přiznání zpracováno a podáno daňovým poradcem (§ 40 odst. 3 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků). Pokud byly podmínky nároku na přídavky splněny po prvním dnu předmětného období, přiznávaly se na období od tohoto dne do 30. 6. příslušného období. Splňovala-li oprávněná osoba podmínky nároku na dávku jen po část vymezeného období, náležely jí dávky po tyto vyhovující části. Splňovala-li oprávněná osoba po část kalendářního měsíce nárok na dávku v nižší výměře a po část tohoto kalendářního měsíce nárok na tutéž dávku ve vyšší výměře, náležela jí za kalendářní měsíc dávka ve výši odpovídající vyšší výměře dávky. Pokud byly podmínky splněny jen po část kalendářního měsíce, náležely tyto dávky ve výši, v jaké náležely za kalendářní měsíc. Zjednodušeně řečeno: jestliže nebylo možné předložit rozpis průměrných příjmů rodiny za období jednoho roku přecházejícího období, od kterého se dávky přiznávaly, přiznávaly se dávky pouze na část období, které počtem měsíců (dnů) odpovídalo období, po které plynuly rozhodné příjmy. Nebo ještě jednodušeji: Měla-li oprávněná osoba rozhodný příjem pouhých sedm měsíců, náležely jí přídavky za sedm měsíců z období vymezeného § 51. § 52 předvídal možnost změny v období, na něž byla dávka přiznána, okruh společně posuzovaných osob nebo jiné skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku nebo její výši; v takovém případě se nárok na dávku a její výši nově posuzoval ke dni, ke kterému k

---

¹⁷³ Způsobilost brát na sebe práva a povinnosti právními úkony vzniká zletilosti (§ 8 obč. zákoníku. Dle § 9 nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. §§ 26 a 27 upravují zákonné zastoupení dětí; s odkazem na §§ 36 a 37 zákona o rodině.

takové změně došlo. Pro změnu dávky a její výplatu platil obdobně následující § 53, který se použil na situace, kdy se zjistilo, že

- dávka byla přiznána nebo je vyplácena v nižší částce, než v jaké náležela, nebo byla neprávem odeprána, anebo byla přiznána od pozdějšího data, než od jakého náležela; v takovém případě se dávka se zvýšila nebo přiznala ode dne, od něhož dávka nebo její zvýšení náležela, nejvýše však tři roky nazpět ode dne zjištění nebo uplatnění nároku na dávku,
- dávka byla přiznána nebo vyplácena ve vyšší částce, než v jaké náleží, nebo byla přiznána nebo se vyplácí neprávem, dávka se snížila nebo odňala, anebo se její výplata byla zastavena, a to ode dne následujícího po dni, jímž uplynulo období, za které již byla vyplácena,
- se změnily skutečnosti rozhodné pro výši dávky nebo pro nárok na dávku nebo na její výplatu, pak se postupovalo obdobně podle předchozích ustanovení.

Došlo-li ke změnám částek upravených v zákoně o životním minimu, upravily se výše dávek ode dne této změny. Nárok na dávku nezanikal uplynutím času, nestanovil-li zákon jinak. Nárok na výplatu dávky nebo její části zanikl, nestanovil-li zákon jinak, uplynutím tří let ode dne, za který dávka nebo její část náležel. Lhůta podle předchozí věty neplynula po dobu řízení o dávku a po dobu, po kterou osobě, která musela mít opatrovníka, nebyl opatrovník stanoven. §§ 55 a 56 upravovaly nemožnost nároku na přídatky postoupit ani dát do zástavy. Zemřela-li oprávněná osoba po uplatnění nároku na dávku, vstoupili do dalšího řízení o dávce a práva na výplatu se stejným podílem ty osoby, které byly společně pro účely dávky posuzovány. Nároky nebyly předmětem dědictví; výkladem analogia legis to platilo i pro nároky na výplaty již přiznaných dávek. Díl třetí hlavy první části čtvrté pojednával o způsobu vyplácení dávek. Přídatky se vyplácely měsíčně nazpět, a to po uplynutí kalendářního měsíce, za který náležely, a vždy do konce tohoto měsíce. Při částce nižší než 100 Kč měsíčně, se dávky vyplácely po uplynutí kalendářního čtvrtletí, za které náležely, a vždy do konce měsíce po uplynutí tohoto čtvrtletí. Příjemce se mohl s okresním úřadem domluvit, že tato lhůta pro vyplácení může být i delší, nejdéle však do jednoho roku. Výše přídatků se zaokrouhlovaly na celé koruny nahoru. Příslušným úřadem pro výplaty byl okresní úřad (zákon č. 425/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o okresních úřadech. Pozor si

museli dávat příjemci v případě zastavení výplat dávek v souvislosti se změnou jejich trvalého pobytu: okr. úřad totiž vyplácení pozastavoval a agendu předával místně příslušnému okr. úřadu podle nového trvalého bydliště žadatele. Byť si okr. úřady v takovém případě měly předávat předmětnou agendu, stávalo se, že žadatelé ke dni pravidelné výplaty dávky tuto očekávali marně. Příjemci si mohli v žádosti vybrat mezi výplatou v hotovosti a poukazováním na účet příjemce u banky v ČR (do ciziny se totiž do doby, kdy byl zákon novelizován nemohly vyplácet). Protože nový zákon rušil zákon č. 117/1966 Sb., o některých důsledcích zanedbání péče o dítě, ustanovil se pro případ nedosahování účelu, pro kterou byly dávky poskytovány, tzv. zvláštní příjemce, což byla důvěryhodná osoba, která měla dohlížet, aby dávky byly použity v zájmu oprávněné osoby (dítěte). Zvláštního příjemce ustanovoval s jeho souhlasem okresní úřad. Hlava druhá části čtvrté upravovala povinnosti a odpovědnost oprávněné osoby a povinnosti státních orgánů, zaměstnavatelů a dalších osob a kontrolní činnost plnění těchto povinností. V návaznosti na § 52 o změnách v období, po které byly přídatky poskytovány, stanovil § 61 povinnosti příjemci dávek, aby příslušnému okr. úřadu písemně sdělil a prokázal do osmi dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro přiznání a vyplácení dávek. Byl-li vyzván okresním úřadem k prokázání určitých skutečností, měl povinnost této výzvě vyhovět, jinak se vystavoval hrozbě zastavení vyplácení přídatků. § 62 stanovil povinnosti příjemci dávek při nesplnění povinnosti uložené mu okr. úřadem, či zavinění neprávem nebo v nesprávně vyšší vyplacené dávky, tyto neprávem vyplacené částky. Důležitá byla tříletá promlčecí lhůta pro vymáhání těchto neprávem vyplacených dávek. Okresní úřad, který o povinnosti vrátit neoprávněnou dávku či její část rozhodoval, mohl v případě nečinnosti povinné osoby snížit oprávněně vyplácené dávky na úhradu závazku povinné osoby, avšak pouze do výše stanovené občanském soudním řádu pro srážky ze mzdy.

V souvislosti s podmínkou souhlasu žadatelů se zpracováním údajů o nich, měly státní orgány, právnické osoby a fyzické osoby povinnost na výzvu na výzvu příslušného okresního úřadu, který o dávce rozhodoval nebo ji vyplácel, nebo na požádání žadatele o dávku sdělit bezplatně údaje rozhodné podle tohoto zákona pro nárok na dávku, její výši nebo výplatu. Pro zaměstnance orgánů státní správy kompetentní dle tohoto zákona byla stanovena povinnost zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterými se seznámili při provádění státní sociální podpory nebo v

přímé souvislosti s ním, i po skončení pracovněprávního vztahu. Zproštění mlčenlivosti mohli být pouze tím, v jež zájmu tuto povinnost měli, a to písemně včetně uvedení rozsahu a účelu zproštění. Pro účely souhrnných informací stran stanovených údajů měly okr. úřady stanovenou povinnost poskytovat je MPSV. O správnosti a úplnosti podkladů předložených v rámci řízení o přídavcích na děti měly MPSV a okr. úřady pravomoc kontrolovat u právnických a fyzických osob plnění povinností stanovených § 63 pod sankcí možného uložení pořádkové pokuty do výše 2 000 Kč, a to i opětovně, v případě neposkytnutí náležité součinnosti kontrolovaných subjektů. Při porušení povinností uvedených v tomto paragrafu mohla být subjektu uložena pokuta až do výše 250 000 Kč a při opětovném porušení povinností, za jejichž nesplnění nebo porušení již byla pokuta uložena, pokutu až do částky 500 000 Kč. Pokutu šlo uložit nejpozději do pěti let ode dne, kdy k porušení povinností došlo. Hlava třetí části čtvrté upravovala organizaci a řízení. Orgány rozhodujících o přídavcích byl místně příslušný orgán dle místa trvalého pobytu oprávněné osoby. Dle § 67 bylo řízení o přiznání dávky zahájeno na základě písemné žádosti oprávněné osoby podané na předepsaném tiskopisu. Změna výše přiznané dávky, o zastavení výplaty nebo o jejím odnětí se zahajovalo jak s podnětu oprávněné osoby, tak z moci úřední. § 68 upravoval náležitosti žádosti; kromě obecných (jméno, příjmení, bydliště oprávněné osoby) byly vyžadovány i doklady osvědčující skutečnosti rozhodné pro nárok na přídavky. O přiznání dávky se nevydávalo písemné rozhodnutí; to neplatilo v případě nepřiznání, odejmutí, zastavení, přeplatku dávky. U kladného rozhodnutí orgánu se žadateli doručovalo oznámení o dávce a její výši, proti kterému mohl žadatel do třiceti dnů ode dne výplaty či doručení oznámení podat námitky, které se adresovaly a o kterých rozhoduje ten orgán, jež o přiznaných dávkách rozhodl. Odvolacím orgánem v řízení o přídavcích bylo MPSV. Subsidiárně se postupovalo podle obecných předpisů o správním řízení (tehdy platného zák. č. 71/1967 Sb., o správním řízení), neměl-li zák. o st. soc. podpoře o řízení a skutečnostech rozhodných pro tato řízení odchylné ustanovení (§ 73). Část pátá upravovala přechodná ustanovení o nárocích o dávkách vyplývajících z derogovaných předpisů (včetně předpisů upravujících přídavky a jejich příplatky a doplátky na děti; mimo jiné zrušil předpisy týkající se státního vyrovnávacího příspěvku, rodičovského příspěvku, příspěvku na nájemné). O těchto přechodných ust. pro přídavky na děti je blíže pojednáno v příloze č. 1 o příkladu výpočtu dávky. Zákon v § 50 zrušil celkem 15

právních předpisů; ty, které se týkaly přídatků na děti, byly následující: 1. zákon č. 117/1966 Sb., o některých důsledcích zanedbávání péče o děti, ve znění zákona č. 99/1972 Sb. a zákona č. 180/1990 Sb., 2. čl. VI zákona č. 84/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, a některé navazující zákony, 3. zákon č. 197/1993 Sb., o jednorázovém přídatku na nezaopatřené děti, 4. nařízení vlády Československé socialistické republiky č. 106/1979 Sb., kterým se zvyšují hranice příjmů přípustné pro poskytování některých sociálních dávek na děti, 5. nařízení vlády č. 154/1993 Sb., o zvýšení některých sociálních dávek, 6. nařízení vlády č. 336/1993 Sb., kterým se zvyšují částky životního minima a některé sociální dávky, 7. vyhláška Ústřední rady odborů č. 95/1968 Sb., o poskytování přídatků na děti v nemocenském pojištění, ve znění vyhlášky č. 78/1984 Sb., vyhlášky č. 147/1988 Sb., vyhlášky č. 263/1990 Sb., zákona České národní rady č. 582/1991 Sb., vyhlášky č. 30/1993 Sb. a vyhlášky č. 311/1993 Sb. Zákon nabyl postupné účinnosti od 1. 10. 1995 a od 1. 1. 1996 (to se týkalo i přídatků na děti).

Zároveň se zákonem č. 117/1995 Sb. byl vydán zákon č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře, jež provedl komplementární změny v předpisech, upravujících další z dávek, upravené zákonem o státní sociální podpoře. Změnil celkem dvacet šest právních předpisů. Bez náhrady bylo zrušeno výchovné a příplatek k němu dle zákona o nemocenské péči v ozbrojených silách a zákona o sociálním zabezpečení, dále zrušena úprava přídatků na děti v zákoně č. 88/1968 Sb. a jejich příplatků, nově upravena výše uváděným zákonem. Účinnost byla rovněž postupná, některé články od 1. 10. 1995, některé od 1. 1. 1996.

Zákon č. 117/1995 Sb. byl novelizován již po necelých pěti měsících účinnosti zákonem č. 137/1996 Sb., jež zrušil v ust. § 11 odst. 3 v okruhu osob posuzovaných společně s oprávněnou osobou vylučující z nároku na dávku dítě (vymezené pro účely zákona), které uzavřelo sňatek, dále se do ustanovení § 12 o typech škol se přidala věta o uznávání rovnocennosti studia získaného v cizině (primárně mířilo na osoby slovenské státní příslušnosti), pokud toto studium je dle rozhodnutí MŠMT¹⁷⁴ postaveno na roveň studiu na středních a vysokých školách v ČR. Protože dle § 60 se dávky nevyplácely do ciziny, byl doplněn § 74 v části páté o přechodných ustanoveních odstavce 5, ve kterých bylo umožněno žadatelům žádat MPSV o povolení výjimky z reprobace vyplácení dávek do zahraničí. Předchozí změna nabyla účinnosti 28. 5. 1995 Sb., aby se operativně řešily situace, kdy např. oprávněné osoby byly z vážných důvodů dlouhodobě mimo území ČR a nemusely předmětné dávky vždy zpětně nárokovat, ostatní od 1. ledna 1996.

Výrazné změny přišly s novelou č. 242/1997 Sb.; tak došlo k redefinici § 5 o příjmech včetně zpřesnění, které se příjmy se započítávají pro to které rozhodné období (§ 6), byl změněn počátek a konec rozh. období pro přídavky na děti od 1. 10. do 30. 9. příslušného kalendářního roku, znovu byly odlišně vymezeny osoby společně posuzované, byla rozšířena ustanovení o studiu v ČR včetně rovnocennosti studia v zahraničí, jestliže MŠMT je za takové prohlásí (výše u 137/1996 Sb.), extenzivnější vymezení školní docházky pro účely zákona (§ 16) a došlo ke změnám definice nároků na přídavky na děti (§§ 17 až 19. Nárok se posuzoval dle období nároku zákonem stanoveným do 31. 12. 1998¹⁷⁵ a po tomto datu. U první delimitace byly přídavky jen v základní a ve zvýšené výměře (vypuštěna byla snížená) a zároveň se zvýšením

---

¹⁷⁴ Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (kompetenční zák. č. 2/1969 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

¹⁷⁵ Důvodem této úpravy bylo vládní snižování státních výdajů v rámci tzv. Klausova úsporného balíčku (Václav Klaus byl v letech 1996 až 1998 do ustanovení nové vlády v mimořádném volebním roce 1998 předseda této vlády) Úsporná opatření byla přijata v reakci na propuknuvší hospodářskou krizi v jihovýchodní Asii v souvislosti s měnovými spekulacemi a se snížením výkonnosti ČR a restrukturalizaci jejího průmyslu). Protože došlo ke vzrůstu cen u služeb souvisejících s bydlením a energiemi a jejich dopad v sociální oblasti, poskytovaly se mimořádné příspěvky dle zák. č. 75/1997 Sb., o sociálním příspěvku k vyrovnání zvýšení cen tepelné energie a zákon č. 132/1997 Sb., o sociálním příspěvku k vyrovnání zvýšení nájemného a o změně zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění zákona č. 137/1996 Sb. K tomu srovnej i v čl IV. odůvodnění nálezu ÚS publikovaného pod č. 223/1998 Sb. uvedené vyjádření vlády ČR o snížení přídavek na děti v souvislosti s aktuální ekonomickou situací státu.

koeficientů rozšířil možný okruh žadatelů o dávku, druhá zachovávala delimitaci zákona před novelami. Zmenšením okruhu oprávněných osob u přídavků na děti z důvodů uváděných v poznámce č. 175 sebou přineslo i snížení koeficientů pro stanovení výše přídavků (§ 18) u první delimitace u zvýšené výměry. na 0,27 u základní výměry na 0,14 (srov. s výkladem u § 18 výše). Úřad měl k vyplácení přídavků dítěti po dovršení zletilosti přejít přímo bez jeho osobní iniciativy. (§ 19). Byla zavedena lhůta v § 51 pro prokázání rozhodných příjmů; pokud to žadatel neučinil do 31. 10. kalendářního roku, ve kterém žádal o přídávky, nárok na ně ZANIKL dnem prvního listopadu. Ale: Prokázal-li se nárok na přídavek na dítě nebo příspěvek na dopravu za dobu po zániku nároku na tyto dávky podle nového znění § 51 odst. 1, nárok na přídavek na dítě opětovně vznikne zpětně za celou dobu, za níž byly podmínky pro nárok splněny. Zpětně šlo přiznat přídávky do tří let ode dne vzniku nároku na dávku (nové znění § 54 odst. 1). Byla také zavedena hranice nejmenší možné dávky padesáti korun, i když dávka byla vyměřena nižší. Protože se vyskytovaly problémy s poskytováním informací subjekty, jež měly zákonnou či smluvní povinnost mlčenlivosti, byla stanovena nevyvratitelná domněnka o její zbavení, pokud okr. úřad těmto subjektům doručil souhlas osoby, jež se taková informace týkala (např. banky). Pro potřeby výkonu státní správy i dle jiných předpisů byly enumerativně uvedeny orgány, kterým MPSV a okresní úřady poskytovaly informace získané dle zákona (§ 64). Bylo uvedeno, že zákon explicitně neobsahoval ust. o jednání za nezletilé. Tento výkladový nedostatek byl odstraněn uvedením zákonných zástupců nezletilých (§ 67). V § 68 se nově rozšířil a zpřesnil výčet dokladů potřebných pro prokazování skutečností rozhodných pro dávky pro období kalendářního roku a čtvrtletí. Byl vložen nový § 68a pojednávající o důkazních prostředcích v řízeních dle tohoto zákona a nyní se šlo odvolat proti rozhodnutí okr. úřadu o ustanovení zvláštního příjemce. (§§ 69 (e) a 71). Prolomena byla i povinnost mlčenlivostí orgánů státní sociální podpory, které musely nyní poskytovat informace stran řízení o výkonu rozhodnutí dle OSŘ. Článek VI novely upravoval přechodné ustanovení pro dávky přiznané před 1. říjnem 1997. Nároky z nich zanikly, jestliže nebyly splněny podmínky stanovené v novelizovaném § 17 až 19. Jinak se nároky posuzovaly dle dosavadních předpisů. Účinnosti nabyla novela v §§ 16 až 19 a odst. 2 a odst. 4 věty druhé čl. VI. dnem 1. 10. 1997, v ostatním od 1. 1. 1998.

V souvislosti s novelou §§ 17 a 18 byl vydán zamítavý nález Ústavního soudu¹⁷⁶ ze dne 2. 9. 1998 uveřejněného pod číslem 223/1998 Sb. návrhu skupiny poslanců na zrušení novelizovaných ustanovení § 17 odst. 1, část ustanovení § 17 odst. 2 znějící "po 31. prosinci 1998" a označení odstavce 2, a ustanovení § 18 odst. 1, část ustanovení § 18 odst. 2 znějící "podle § 17 odst. 2" a označení odstavce 2.". Navrhovatelé (skupina 72 poslanců) namítali rozpor napadených ustanovení zejména s ustanoveními čl. 32 odst. 1 ve spojení s čl. 1 a čl. 4 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, která zaručují rovnost všech dětí v právech a jejich stejnou zvláštní ochranu bez jakéhokoliv rozdílu, včetně majetkového a jiného postavení. Kromě toho měly být i v rozporu s čl. 3 odst. 1, čl. 26 až 28 a čl. 41 Úmluvy o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.), jakož i s ustanoveními čl. 5 odst. 2, čl. 10 a čl. 11 odst. 1 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (č. 120/1976 Sb.). Dále že úprava není v souladu ani s Evropskou sociální chartou, kterou však ČR v té době ještě neratifikovala. Svě tvrzení podepřely zněním zejména čl. 41 Úmluvy o právech dítěte, kde je zakotvena zásada nabytých práv (*iura quaesita*), takže smluvní strana nesmí zrušit nebo omezit práva, která uznávala na základě vnitrostátního práva nebo mezinárodní smlouvy, pokud tato práva více než Úmluva o právech dítěte napomáhají uskutečnění práv dítěte. Podle této zásady jsou smluvní státy povinny přijímat opatření k postupnému zvyšování životní úrovně dětí a k pomoci rodičům a jiným osobám, které se starají o děti; nejsou však oprávněny dosaženou sociální a finanční pomoc snižovat (čl. 26 až 28 Úmluvy o právech dítěte). Ústavní soud ve svém nálezu vyhlášeném ve Sbírce zákonů pod č. 103/1997 Sb. vyslovil právní názor, že rovněž zákonodárny orgán je zavázán přímo použít ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Pokud jde o Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, je Česká republika vázána přijímat opatření pro ochranu a pomoc všem dětem, neustále zlepšovat životní podmínky rodin a zachovávat nabytá práva. ÚS odmítl výklad navrhovatelů o porušení obecných článků Ústavy a Listiny zákl. práv a svobod, ale zejména mylnou interpretaci čl. 41 Úmluvy o právech dítěte, neboť dle jeho názoru je vzhledem k ustanovení čl. 26 Úmluvy, že státy,

---

¹⁷⁶ Ústavní soud je institucí (vně řádné soustavy soudů) soudního přezkumu ústavnosti aktů státní moci (zákonodárné, soudní a výkonné); zkoumá soulad těchto aktů s ustanoveními předpisů tvořících ústavní pořádek a s principy demokratického právního státu (čl. 1 a násl. ústavního zákona č. 1/1993 Sb., o Ústavě České republiky a čl. 87 až 89 téhož). Sídlem ÚS je Brno (§ 26 zák. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu)

kteře jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činí nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem, poskytují státy tyto výhody podle situace a s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte. Ústavní soud tedy neshledal, že by napadenými ustanoveními novely zákona č. 117/1995 Sb. byla porušena základní práva a svobody obsažené v Listině základních práv a svobod či v mezinárodních smlouvách podle čl. 10 Ústavy, zejména když předchozí koncepce zákona (vázanost přídavků na výši příjmů posuzovaných osob) vycházela z obdobného systémového řešení a stanovená výše dávek v konkrétní výši není sama o sobě ústavně chráněným právem. Drobná novela §§ 3 a 66 odst. 2 zákonného dispenzu podmínky přihlášení k trvalému pobytu nebo dlouhodobého pobytu pro vznik nároku na dávku úpravy pobytu nezletilých dětí svěřených na území ČR do péče nahrazující péči rodičů nebo do ústavní péče.

Novela č. 360/1999 Sb. přijatá v souvislosti s novou úpravou sociálně právní ochrany dítěte zák. č. 359/1999 Sb. prolomila persistenci pobytu na území ČR omezené na státní příslušníky, neboť nový zákon o pobytu cizinců na území ČR č. 326/1999 Sb. umožnil za stanovených podmínek cizincům žádat o pobyt na našem území v několika režimech; proto novela pro cizincův pobyt delší než 365 dní stanovila nevyvratitelnou domněnku o trvalém pobytu. Současně byl redefinován § 7 o společném posuzování osob v případě střídavé péče o dítě u rozvedených rodičů.

Zákonem č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů, se novelizoval § 5, kterým se rozšířily příjmy pro nárok na dítě i o částky poskytované ÚP v případě platební neschopnosti zaměstnavatele postiženému zaměstnanci. Novela č. 132/2000 Sb. přinesla v souvislosti s novou úpravou zákona o obcích a o krajích změnu v orgánech státní sociální podpory – odvolacím se stal Krajský úřad a orgánem v prvním stupni zůstal okr. úřad.

Novela č. 492/2000 Sb. reagovala na novou úpravu výpočtu daně zavedením daňových paušálů¹⁷⁷. Velká novela č. 271/2001 Sb. opět redefinovala okruh oprávněných osob (u dětí cizinců mladších jednoho roku se nevyžadovala podmínka uplynutí 365 dnů ode dne hlášení pobytu), druhy příjmů, soustavnou přípravu dítěte na budoucí povolání pro potřeby nezaopatřenosti dítěte (§§ 11 a 12). Byla změněna doba prekluze na výplatu přídatků ze tří let (resp. jednoho roku dle úpravy zavedené novelou č. 242/1997 Sb. na sjednocující lhůtu jednoho roku. Byly stanoveny povinnosti osobám společně posuzovaným (§ 61), povinnost navrácení dávek při nedbalosti oprávněné osoby, zaveden informační systém státní sociální podpory MPSV včetně možnosti podání elektronickou cestou, (reakce na zák. č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy), vložen nový § 63a o odpovědnosti dalších fyzických a právnických osob, nový § 68c o okruhu účastníků řízení (bylo vyloučeno obecné účastenství dle správního řádu č. 71/1967 Sb.) a upraveny podmínky pro odvolání a vyloučení odvolání (§ 71).

V souvislosti se zavedením specializovaných správních senátů krajských soudů (zák. č. 150/2002 Sb., o správním soudnictví) byl novelou č. 151/2002 Sb. vložen § 73a, kterým se ze soudního přezkumu vylučovala rozhodnutí o prominutí podmínky trvalého pobytu podle § 3 odst. 3 zákona.

Zákonem č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, byly částí sto sedmnáctou zrušeny okresní úřady a jejich působnost přešla dle části dvacátou devátou novelizující zák. o st. soc. podpoře na obecní úřady obcí s rozšířenou působností¹⁷⁸. Vložena byla i část šestá, která řešila delimitaci pracovněprávních vztahů, majetku okresních úřadů a obcí s roz. působností a přechodnou úpravu provádění státní sociální podpory taxativně vymezenými obecními

---

¹⁷⁷ Zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů fyzických a právnických osob, ve znění zák. č. 492/2000 Sb. v ust. § 7a umožnil poplatníkovi (jen F.O.) požádat do 31. ledna běžného zdaňovacího období o stanovení daně paušální částkou.

¹⁷⁸ zák. č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, ve znění zák. č. 387/2004 Sb. a vyhláška č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností, ve znění pozdějších předpisů.

úřady pro obce v obvodech zrušených okresních úřadů¹⁷⁹ v období od 1. 1. 2003 do 31. 3. 2004. Přidáním § 73b byla explicitně vyjádřena přenesená působnost podle tohoto zákona stanovená krajskému úřadu nebo obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, čímž bylo učiněno zadost ust. Hlavy III. části první zák. o obcích a dílu druhého Hlavy III zák. č. 129/2000 Sb., o krajském zřízení o vymezení výkonu státní správy delegované státem na obce a kraje (stát zastupující).

Novela č. 125/2003 Sb. přinesla jen drobné změny v příjmech posuzovaných osob a postup v případě nesprávně přiznaných nebo vyplacených, odepřených dávek. Přejícná ust. se použila na postup přiznání, doplacení dávek podle dosavadních předpisů.

Novela č. 424/2003 Sb. již byla reakcí na podpis ČR pod smlouvou z Atén z 16. 4. 2003 o přistoupení ČR a dalších deseti kandidátských zemí ke Smlouvě o Evropské unii¹⁸⁰ schválenou v celostátním referendu ve dnech 13. a 14. 6. 2003¹⁸¹, neboť ukládala MPSV povinnosti v informačních systémech dle předpisů EU.¹⁸² a rovněž s povinnou archivací všech písemností ve věcech státní sociální podpory minimálně na 15 let s přech. ust. č. IX pro spisy, jimž neuplynula skartační lhůta k 1. 1. 2004.

Novela č. 438/2003 Sb. přinesla opět změnu ve vymezení příjmů v návaznosti na novelu zák. o daních z příjmů touto novelou. Větší změny přinesla novela č. 453/2003 Sb., která přenesla agendu státní sociální podpory z OSRP na Úřady práce¹⁸³ a v Hlavním městě Praze na úřady městských částí k 1. 4. 2004 (nový § 2a o úřadech vykonávající státní správu). Pro účely trvalého pobytu cizinců byli z této úpravy

---

¹⁷⁹ Obce v obvodech okresních úřadů dle platných předpisů účinných do 31. 12. 2002 vydaných dle § 17 zák. č. 36/1960 Sb., o územním členění státu, ve znění pozdějších předpisů. Od 1. 4. 2004 byla působnost těchto úřadů přenesena na Úřady práce

¹⁸⁰ ČR byla kandidátskou zemí dle Evropské dohody zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé z 4. 10. 1993 vyhlášené pod č. 7/1995 Sb.

¹⁸¹ Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii.

¹⁸² Dle čl. 249 Smlouvy o Evropském společenství byly orgány ES(EU) oprávněny vydávat právní předpisy s různou právní silou – Nařízení, směrnice, rozhodnutí a doporučení a stanoviska. Nařízení mají obecnou působnost. Jsou závazná v celém rozsahu a přímo použitelné ve všech členských státech EU a dle judikatury Evropského soudního dvora i přednost před legislativou členského státu (vyjímaje zásady a ústavněprávní předpisy, na kterých musí stát bezpodmínečně trvat; více např. v nálezech ÚS vyhl. pod č. 403/2002 Sb. a 154/2006 Sb. o vztahu legislativy ES/EU a její přednosti před právem ČR.

¹⁸³ Ve správních obvodech dle zák. č. 9/1991 Sb., o zaměstnanosti a působnosti orgánů v ČR na úseku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (zrušen a nahrazen zák. č. 435/2004 Sb.; správní obvody Úřadů práce byly uvedeny v příloze tohoto zákona).

vyloučeni žadatelé o azyl dle zák. č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů. Nově byl upřesněn výpočet měsíčního průměru příjmů rodiny tvořený součtem jednotlivých měsíčních příjmů (§ 4). Tradičně se upravovaly příjmy rozhodné pro přídavky. Pro účely nově definovaného životního minima u osob samostatně výdělečně činných se mělo vycházet z částek životního minima platných k prvnímu dni kalendářního čtvrtletí, za něž se nárok na dávku uplatňuje. Částky vyhlášovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve Sbírce zákonů sdělením podle průměrné mzdy v národním hospodářství vyhlášené Českým statistickým úřadem s tím, že tuto částku zaokrouhlovalo na celé stokoruny dolů. Nově se delimitovaly kompetence a pravomoci orgánů státní sociální podpory. U odvolání (§ 71) byl výslovně vyloučen odkladný účinek, který dosud platil dle správního řádu. Novým § 72a se určoval orgán oprávněný k výkonu rozhodnutí dle tohoto zákona. Část šestá vložená novelou č. 424/2003 Sb. (výše) byla zrušena. Přejídná ust. č. II. opět delimitovala dosavadní působnost obcí na Úřady práce, řešila pracovně právní záležitosti, prodlužovala běžící lhůty v řízení o třicet dnů a předávání agendy.

Novela č. 53/2004 Sb. umožnila orgánům st. soc. podpory přímé propojení pro potřeby agendy s informačním registrem obyvatelstva dle zák. č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a zpřístupnění taxativně vymezených údajů těmto orgánům.

Zákon č. 237/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o dani z přidané hodnoty ve své části osmadvacáté zavedl zvláštní jednorázový příspěvek nezaopatřenému dítěti¹⁸⁴ poskytnutý státem v souvislosti se změnami ve výši daně z přidané hodnoty. Nárok na příspěvek dítěti mělo dítě, kterému vznikl nárok na výplatu přídavku na dítě podle zákona o státní sociální podpoře za květen 2004. Příspěvek se poskytnul ve výši 2 000 Kč a vyplácel se společně s přídavky na děti Úřady práce. Nárok na výplatu příspěvku zanikl dnem 31. 5. 2005. Příspěvek nemohl být předmětem výkonu soudního či exekučního rozhodnutí. Poslední přímá novela zák.

---

¹⁸⁴ K této dávce bylo vydáno rozhodnutí NS sp. zn. č. 30 Cdo 255/2007, kterým byla zamítnuta dovolání žalobkyně České republiky – Úřadu práce v H., která se u Městského soudu v Praze domáhala na žalované K.M. vydání 2.000 Kč (jednorázový příspěvek) z titulu bezdůvodného obohacení, neboť jí dle přesvědčení žalobkyně nepříslušel, protože neměla nárok na přídavky na děti. Dovolací soud vyslovil tento právní názor: „Jednorázový příspěvek dítěti, je dávkou státní sociální podpory, tj. dávkou veřejnoprávní, o níž rozhodují úřady státní sociální podpory, jimiž jsou úřady práce. O dávkách státní sociální podpory nepřísluší rozhodovat soudům v občanském soudním řízení“.

o st. soc. podpoře před vstupem ČR do EU byla (byť se netýkala přídavků) novela č. 315/2004 Sb.

Shrneme-li dosavadní vývoj, lze konstatovat, že zásadní novela stran přídavků na děti byla novela č. 242/1997 Sb., 320/2002 Sb. a 453/2003 Sb., neboť první na více než rok zmenšila okruh oprávněných osob i výši dávek a druhé dvě řešily významné změny v organizaci státní sociální podpory. Byly zde i změny popsané výše, jejichž opakování by bylo redundantní, rovněž nebyly zmiňovány změny, které se netýkaly přídavků na děti a jejich organizaci; uváděním veškerých především technických novel by vznikla nepříjemná entropie textu, což není záměrem práce. Tímto odstavcem uzavíráme kapitolu pojednávající o změnách v přídavcích na děti před vstupem do EU. Byť v souvislosti s ním nenastaly výrazné změny, je to mezník především k asimilaci předpisů ES/EU na území ČR a povinností moci zákonodárné, výkonné a soudní tyto respektovat a aplikovat je dle zásady „secundum et intra legem“¹⁸⁵

---

¹⁸⁵ Z latinského: v souladu se zákonem a v jeho mezích. KLANG, Miloš. *Malá encyklopedie latiny v právu : Slova, slovní obraty a úsloví z latiny pro právníky*. 4. doplněné vydání. Praha : Linde, 2004. ISBN 80-7201-456-0.

2.2 Vývoj po vstupu ČR do EU až do současnosti

„Vstupem“ do EU¹⁸⁶ se završila desetiletá snaha České republiky stát se členem mocného ekonomického, politického a v neposlední řadě zprostředkovaně i vojensky silného uskupení, se státy, se kterými nás pojila vzájemná historie a sociokulturní identita. Práva a povinnosti pro ČR vznikly vstupem smlouvy v platnost na základě svého článku 2 odst. 2 dne 1. května 2004¹⁸⁷. Tímto dnem byla ČR povinna aplikovat i předpisy ES/EU vydávané dle článku 249 SES (Smlouvy o založení Evropského společenství ze dne 25. 3. 1957 ve znění pozdějších změn)^{188 189}. V oblasti státní sociální podpory (resp. přídatků na děti) se staly závaznými a přímo použitelnými předpisy ES/EU Nařízení Rady EEC 1408/71 z 14. června 1971 o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství (ve znění nař. č. 859/2003¹⁹⁰ a č. 647/2005), Nařízení Rady EEC 574/72 z 21. března 1972 stanovující postup provádění Nařízení EEC 1408/71 o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství (ve znění nař. 647/2005 a nař. 207/2006)¹⁹¹ a Nařízení Rady EEC 1612/68

¹⁸⁶ Smlouva o Evropské unii a Smlouva o založení Evropského společenství byly vyhlášeny pod č. 44/2004 Sb. m. s.

¹⁸⁷ Zájemce o problematiku evropské integrace, historického vývoje ES/EU a evropského práva odkazují na informačně velmi bohatou učebnici TICHÝ; ARNOLD; ZEMÁNEK; KRÁL. *Evropské právo*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-333-2.

¹⁸⁸ Poslední změna smluv o založení evropského společenství a Evropské unie je dne 13. prosince 2007, kdy byla v Lisabonu podepsána Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, ve znění oprav Druhého protokolu o opravách Lisabonské smlouvy, podepsaného v Římě dne 30. dubna 2008, a současným vyhlášením Listiny základních práv Evropské unie a české znění Vysvětlení k Listině základních práv; vše vyhlášené sdělením MZV pod č. 111/2009 Sb. m. s., ve znění sdělení o opravách Smlouvy z Lisabonu vyhl. pod č. 40/2010 Sb. m. s. a č. 68/2010 Sb. m. s.

¹⁸⁹ Listina základních práv EU zmíněná v pozn. č. 188 nebyla součástí ratifikace výše zmíněné Smlouvy z Lisabonu Parlamentem ČR. Je však pro ČR závazná dle novelizovaného čl. 6 odst. 1 Smlouvy o EU ve znění „Lisabonské smlouvy“, který z Listiny učinil předpis postavený na roveň právní síle Smlouvy o EU Smlouvy o založení ES ve znění „Lisabonské smlouvy“ (viz sdělení č. 111/2009 Sb. m. s.). „Závazky vyplývající z Listiny jsou určeny v první řadě orgánům, institucím a jiným subjektům EU; členským státům jen tehdy, pokud provádějí právo Unie. Práva v ní uvedená mohou být tedy uplatňována pouze v souvislosti s aplikací práva EU či vnitrostátních implementačních aktů, nikoliv samostatně v kontextu vnitrostátního právního řádu“ (citace ze str. 61) in TRÖSTER, Petr aj. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. 379 s. ISBN 978-80-7400-322-6.

¹⁹⁰ Tato novela rozšířila působnost nařízení č. 1408/71 i 574/72 na občany třetích zemí, na které se tato nařízení dosud nevztahovala pouze z důvodu jejich státní příslušnosti.

¹⁹¹ Obě výše uvedená nařízení včetně jejich novel byla zrušena a nahrazena s účinností od 1. 5. 2010 nařízením č. 883/2004, o koordinaci systémů sociálního zabezpečení, a č. 987/2009, kterým se stanovují prováděcí pravidla.

z 15. října 1968 o volném pohybu pracovníků v rámci Společenství, jež byly vydány na základě čl. čl. 42 (ex čl. 51)¹⁹² ¹⁹³ Kapitoly 1 Pracovníci Hlavy III o volném pohybu osob, služeb a kapitálu Smlouvy o SES. První zmiňované nařízení vymezilo rodinné přídatky v bodu ii) jako pravidelně se opakující peněžité dávky poskytované výlučně s ohledem na počet a případně věk rodinných příslušníků, článek 3 stanovil obecnou zásadu rovnosti zacházení s osobami s bydlištěm na území jednoho z členských států, na něž se vztahuje toto nařízení, stejná práva a povinnosti podle právních předpisů kteréhokoli členského státu jako státní příslušníci uvedeného státu, čl. 4 odst. 1 písm. h) se toto nařízení vztahovalo na rodinné dávky poskytované členskými státy, čl. 7, 8 a 46 odst. 4 ponechával v platnosti všechny úmluvy o sociálním zabezpečení, které byly uzavřeny mezi členskými státy nebo členskými státy a mimo členskými státy a mezinárodními organizacemi (především MOP), ostatní smluvní instrumenty byly tímto nařízením cele nahrazeny, čl. 5 stanovil povinnosti státům oznámit v Úředním věstníku ES/EU, které své dávky a je provádějící vnitrozemské předpisy budou tomuto Nařízení podléhat a které nikoli, kapitola sedmá rodinné dávky a přídatky pro pracovníky a nezaměstnané osoby a kapitola osmá pro dávkách pro vyživované děti důchodců ve svých čl. 71 až 79 upravovaly minimální nároky a práva na dávky a přídatky pro rodinné příslušníky těchto kategorií osob, což znamenalo, že členské státy musely zajistit, aby těmto osobám byla výplata takových dávek zajištěna. Pro ČR to znamenalo, že pracovníci a nezaměstnané osoby příslušníků jiných čl. států, kteří v ČR měli trvalý pobyt, a důchodci účastní na našem důchodovém pojištění, kteří se starají o nezaopatřené děti dle zák. o st. soc. podpoře, měli nárok na přídatky na děti. Nároky bylo možné uplatňovat až po vstupu právního předpisu v platnost na území čl. státu a neměl retroaktivní účinky. Druhé z nařízení provádělo jednotlivé články nařízení prvního a upravovalo postup pro orgány (instituce) v situacích předvídaných prvním nařízením. Třetí z nařízení upravovalo právo pracovníků ucházet se o zaměstnání včetně jeho rodinných příslušníků zde uvedených a včetně usazení se v členském státě. Důležitý byl především čl. 1 Hlavy I Pracovníci a jejich rodiny, který každému státnímu

---

¹⁹² In *Úplné znění (edice „ÚZ“)* č. 625 : *Evropské právo : základní dokumenty*. Podle stavu k 1.10.2007 Ostrava-Hrabůvka : Sagit, 2007. S. 5-60. E.č.: MK ČR E 10981.

¹⁹³ Ze sekundárních pramenů práva ES/EU budiž dále zmíněna např. směrnice Rady č. 86/378/EEC, o naplňování zásady rovného zacházení s muži a ženami v systémech sociálního zabezpečení pracovníků, ve znění směrnice č. 96/97/ EC, která je reflektována zákonem o státní soc. podpoře v tom, že u přídatků na děti mohou žádat buď pouze matka nebo pouze otec (to samozřejmě nevylučuje společné podání s uvedením jednoho oprávněného příjemce dávkou)..

příslušníku členského státu přiznával právo, bez ohledu na místo svého bydliště, na přístup k zaměstnání a na jeho výkon na území jiného členského státu v souladu s právními a správními předpisy, které upravují zaměstnávání státních příslušníků tohoto státu, a čl. 10 Hlavy III Rodiny pracovníků, kterým se přiznávalo právo usadit se společně s pracovníkem, který je státním příslušníkem jednoho členského státu a je zaměstnán na území jiného článu, bez ohledu na jejich státní občanství, a to: jeho manželku nebo manželce a jejich potomkům mladší 21 let nebo na něm závislí, příbuzným ve vzestupné linii pracovníka a jeho manželky nebo manželky, kteří jsou na nich závislí, na území zvoleného čl. státu. Členské státy měly umožnit přijetí všech rodinných příslušníků neuvedených v předchozí větě, kteří jsou na pracovníkovi závislí nebo s ním žili v zemi posledního pobytu ve společné domácnosti. Opět se projevovala zásada rovnosti vyjádřená jak v preambuli, Hlavě II, tak i v jednotlivých člancích. Toto třetí nařízení tedy bylo obecnějším předpisem, jež upravoval jedno ze základních práv volného pohybu osob v rámci čl. 18 (ex čl. 8a) o volném svobodném pohybu občana Unie a jeho pobytu na území jiného členského státu SES (Občané ČR byly však z důvodu ustanovení Aktu o podmínkách přistoupení ČR k SES vyloučeni po přechodnou dobu z volného pohybu pracovníků např. v Německu, Rakousku¹⁹⁴, Francii..; tento Akt byl součástí Smlouvy o přistoupení, proto je i tzv. „primárním právem ES/EU a měl přednost před uvedenými nařízeními vůči uvedeným zemím). Tyto tři základní předpisy byly tedy přímo závazné a aplikovatelné od 1. 5. 2004 v ČR a dávaly právní rámec nárokům vymezených občanů EU na dávky státní sociální podpory (přídavků na děti). To samozřejmě nevyklučovalo dobrovolnou extenzi zákonodárství i na jiné kategorie příslušníků členských států EU (a na cizince obecně); ČR okruh oprávněných osob z řad cizinců měla ke dni vstupu do EU stanoven v § 3, kterým se za trvalý pobyt podle zákona považoval též pobyt cizince na území České republiky hlášeného k pobytu podle zvláštních právních předpisů upravujících pobyt cizinců na území České republiky s výjimkou žadatele o udělení azylu, a to ode dne, kterým uplynulo 365 dnů ode dne hlášení. Podmínka uplynutí 365 dnů ode dne hlášení se nezkoumala u dětí cizinců hlášených k pobytu na území České republiky a narozených na území České republiky, do jednoho roku jejich věku (srov. výše zmíněnou novelu č. 217/2001 Sb.).

---

¹⁹⁴ Pracovní trh se pro občany ČR od 1. května 2011 otevírá v Německu a Rakousku.

První z novel týkající se úpravy přídavků po 1. 5. 2004 byla novela č. 436/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijatým zákonem o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., jež vymezila příjmy získané dle zák. o zaměstnanosti pro účely celkových příjmů v rodině a adaptovala novou terminologii.

Další terminologické změny přinesla novela §§ 12 až 15 o vymezení soustavné přípravy dětí na budoucí povolání a § 16 vymezující povinnou školní docházku zákonem č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona, reagující na nový školský zákon č. 561/2004 Sb.

Drobná novela č. 124/2005 Sb. přidala do § 3 o okruhu oprávněných osob větu o ubytovacích zařízeních Ministerstva vnitra pro azylanty, kteří v těchto zařízeních neměli nárok na dávky st. soc. podpory; ostatní žadatelé o azyl ano, což byl částečný návrat před novelu č. 453/2003 Sb.

Novelou č. 552/2005 Sb. byl opět změněn výčet příjmů rodiny s výjimkou sociálních stipendií, stipendií poskytovaných jako příspěvek na ubytování nebo stravování, stipendií na podporu studia občanů České republiky v zahraničí a stipendií přiznaných v případě tíživé sociální situace studenta podle vysokoškolského zákona č. 111/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Novela č. 113/2006 Sb. doplnila § 1 o vymezení zákona explicitním vyjádření přednosti předpisů ES/EU popsanych výše před úpravou tohoto zákona, opět se měnily a zpřesňovaly příjmy rozhodné pro účely zákona.

Novela č. 113/2006 Sb. (vložíla do části třetí nová dávka „příspěvek na školní pomůcky“ pejorativně částí politiků nazývané „pastelkovně“) mimo jiných drobnějších změn, které by byly neúčelné zde popisovat, vložíla novela do Části čtvrté Hlavy druhé Díl čtvrtý o správních deliktech (přestupky a správní delikty podnikajících FO a PO včetně společných ustanovení) a zároveň se rušíla ta ustanovení, která umožňovala udělit pokutu až do výše 250 000 Kč (§ 63), byť ji nový díl ve stejné výši převzal. Novela č. 112/2006 Sb., kterou se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o životním a existenčním minimu č. 111/2006 (nahradil mimo jiné zákon č. 463/1991 Sb.) změnil v souvislosti se zák. č. 111/2006 Sb. s účinností od 1. 1. 2007 terminologii

dosavadního životního minima, zmenšil koeficienty pro jednotlivé výměru u přídavků na děti (§ 17), čímž došlo ke snížení okruhu oprávněných osob, a současně zvýšil koeficienty pro výpočet výše přídavků, takže se oprávněným zvýšily (§ 18), a přechodným ust. čl. XV se měly přepočítat přídavky podle dosavadních předpisů tak, aby od účinnosti novely oprávněné osoby dostávaly přídavky dle této zvýšené, resp. byly zastaveny platby osobám, které výše popsaným změnám nevyhověly.

Novela č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství vložila do okruhu posuzovaných osob i registrovaného partnera/partnerku, jejichž status byl vymezen tímto zákonem a prohlášen za trvalé partnerství osob stejného pohlaví. Změna byla reakcí na tento nový institut a status dvou osob.

Důležitou změnu přinesl zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, který kromě tradičního vymezení příjmů rodiny (§ 5) u přídavků na děti v § 17 až 19 přinesl částečný návrat v určování výše přídavků na děti upravený ve zrušeném zák. č. 88/1968 Sb., neboť byly opuštěn princip součinu částek na osobní potřeby dítěte a koeficientů v § 18 a zavedeny pevné částky přídavků, byť byl zachován nárok na přídavky vycházející ze součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu, pokud nepřevyšoval částky životního minima rodiny. Byla opuštěna diference výměr přídavků. Rozhodným koeficientem byl jednotný koeficient 2,40, kterým se opět snížil okruh oprávněných osob, jež měly do té doby nárok na přídavky ve snížené výměře, pokud jejich příjem společně posuzovaných osob nepřevyšoval rozhodný součin živ. minima rodiny a koeficientu 4,00. Výše přídavků tedy od 1. 1. 2007 činila u nezaopatřených dětí do 6 let 500 Kč, od 6 do 15 let 610 Kč a od 15 do 26 let 700 Kč. Přech. ust. čl. XXIV stanovil postup pro výplatu nově stanovených přídavků na děti ode dne účinnosti novely a postup pro prokazování rozhodného příjmu pro přídavky na děti od 1. 1. 2008 u osob, na které se vztahovaly změny pro úpravu příjmů rozhodného dle zákona o st. soc. podpoře, ve znění této novely.

Novela č. 379/2007 Sb. přinesla významné taxativní rozšíření okruhu cizinců, kteří měli nárok na přídavky na děti (i jiné dávky) (§3 odst. 2). Ustanovení o přednosti práva ES/EU výše uvedeného zůstalo nadále v platnosti.

Novela č. 129/2008 Sb. přinesla další výjimku pro posuzované osoby obdobně jako u vězňů po uplynutí 1 měsíce strávené osobou v zabezpečovací detenci (§ 7).

Další změna novelou č. 239/2008 Sb. se odstraňovala diskriminace zakázaná předpisy EU spočívající v tom, že zákon nepočítal pro účely státní podpory s registrovaným partnerem/partnerkou v partnerství uzavřeného dle předpisů členského státu EU.

Novela č. 382/2008 Sb. rozšířila v § 59 možnost ustanovit zvláštního příjemce dávek státní soc. podpory osobě, která zároveň vedle dávky dle tohoto zákona pobírala i dávky dle zákona o životním a existenčním minimu alespoň po dobu šesti kalendářních měsíců po sobě jdoucích, jež se počítaly od 1. 1. 2009.

Novela č. 414/2008 Sb. přenesla působnost orgánů st. soc. podpory z městských částí Prahy na Úřad práce v Hlavním městě Praze, určil za orgány státní soc. podpory pouze úřady práce a krajské úřady, dále nově u § 72 přidal účastníky řízení o dávky sociální podpory, kteří již dále neměli nárok na náhradu nákladů řízení dle subsidiárních použití správního řádu.

Novela č. 227/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o základních registrech, ve znění č. 291/2009 Sb., č. 306/2009 Sb. a č. 101/2010 Sb., přinesla pouze přístup úřadu práce k novým registrům a poskytování informací z nich pro potřeby státní soc. podpory.

Novela č. 326/2009 Sb., o podpoře hospodářského růstu a sociální stability, přinesla dočasně zvýšení okruhu oprávněných osob změnou koeficientu z 2,40 na 2,50 společně se zvýšení přídavků na 550 resp. 660 resp. 750 Kč, a to na období od 1. 7. 2009 do 31. 10. 2010¹⁹⁵.

---

¹⁹⁵ Prvním lednem 2011 měl dále platit koeficient a vyplácet se přídávky ve výši stanovené novelou č. 261/2007 Sb. Přech. ust. čl. XV stanovily ze zákona přechod na nově vyplácené přídávky po 30. červnu 2009. Bohužel tato dočasná úprava platila pouze půl roku, neboť již zákonem č. 362/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu České republiky na rok 2010, byla od prvního ledna 2010 nahrazena identickou úpravou provedenou již novelou č. 261/2009 Sb., jež jinak měla být účinná dle novely č. 326/2009 Sb. až od 1. 1. 2011.

Novela č. 346/2010 Sb. pouze upravila § 5 upravující příjmy rozhodné pro dávky; reagovala na novelizaci zákona o daních z příjmů. Přejícné ust. č. VIII určilo, že se zákon ve znění této novely bude vztahovat na nároky na dávky až po 31. 12. 2010.

Novela č. 427/2010 Sb. přidala do § 3 písmeno „h“ stran udělování dlouhodobého pobytu cizince na území ČR za účelem výkonu zaměstnání vyžadujícího vysokou kvalifikaci podle zák. č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti v souvislosti s tzv. Modrou kartou upravenou v zák. o pobytu cizinců na území ČR ve znění této novely reagující na Směrnici Rady 2009/50/ES o podmínkách pro vstup a pobyt státních příslušníků třetích zemí za účelem výkonu zaměstnání vyžadujícího vysokou kvalifikaci.

Poslední současnou novelou ke dni 1. 1. 2011 je novela č. 73/2001 Sb., která reagovala na vytvoření Úřadu práce a jeho krajských poboček tímto zákonem. Dosavadní úřady práce a Úřad práce hl. města Prahy dle zák. č. 435/2004 Sb. zanikly. Orgány provádějící přídavky na děti se staly krajské pobočky Úřadu práce a krajské úřady.

2.3 Rekapitulace změn úprav od roku 1995 do současnosti a důležité mezinárodní úmluvy.

Zákon byl v oblasti přídavků na děti novelizován celkem třiapadesátkrát, některé novely nebyly ani uváděny. Nejdůležitější změnami v přídavcích na děti byl přechod organizace přídavků na děti na úřady práce dle novely č. 453/2003 Sb., vstup ČR do EU k 1. 5. 2004 a z toho vyplývající úprava novelou č. 113/2006 Sb. a dále změna způsobu určení a výše přídavků na děti č. 261/2007 Sb., resp. novela č. 326/2009 Sb., resp. 362/2009 Sb. Jinak zůstala podstata nezměněna. Budiž ještě zmíněny mezinárodní úmluvy v oblasti sociálního zabezpečení uzavřené na půdě Rady Evropy, které se v oblasti přídavků na děti projevují tím, že zavazuje členské státy poskytovat minimální formy zabezpečení osobám pomocí zákonodárství a exekutivy smluvních stran stanovené těmito úmluvami, aniž by vylučovaly příznivější úpravu provedenou státy, než stanoví takové úmluvy. Nejprve byla vyhlášena sdělením MZV č. 14/2000 Sb. m. s.^{196 197}, Evropská sociální charta, která vstoupila pro ČR v platnost dne 3. 12. 1999. Smlouva rovněž odrážela a zaručovala minimální standard ochrany stanovené již Úmluvou o minimálních standardech sociálního zabezpečení (vyhlášené pod č. 461/1991 Sb. (srov. na str. 61). Tato charta stanovila povinnosti smluvních stran (států) přijmout v oblastech sociálního zabezpečení taková opatření, aby vyhověla předepsaným závazkům dokumentu. Tématu práce se týkají především články 12 Právo na sociální zabezpečení a 17 Právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu. Rovněž body 13, 16, 17 Části první charty zakotvuje právo každého, kdo nemá dostatečné prostředky, na sociální pomoc, právo rodiny jakožto základní jednotky společnosti má právo na vhodnou sociální, právní a hospodářskou ochranu k zajištění svého plného rozvoje, právo matek a dětí bez ohledu na svůj rodinný stav a rodinné vztahy na přiměřenou sociální a hospodářskou ochranu. Kontrolním mechanismem dodržování závazků vyplývajících z této charty je zasílání zpráv minimálně ve dvouleté lhůtě Výboru ministrů Rady Evropy, který poté může dávat smluvním stranám Doporučení. Poté byl vyhlášen sdělením MZV č. 90/2001 Sb. m. s., Evropský zákoník

¹⁹⁶ Sbírka mezinárodních smluv byla zavedena zák. č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁷ K této chartě byl přijat i Dodatkový protokol vyhlášený pod č. 15/2000 Sb. m. s., který se však týká práv zaměstnanců a starých osob na sociální ochranu.

sociálního zabezpečení. Jménem České republiky byl Zákoník podepsán ve Štrasburku dne 10. února 2000 a pro ČR vstoupil v platnost dne 9. září 2001. Při ratifikaci učinila dle článku 3 ve spojení s čl. 2 bod 1 písmene b) prohlášení, že ČR přijímá mezi jinými povinnosti vyplývající ze Zákoníku i část VII Rodinné dávky, která v čl. 39 až 44 upravila povinnost státu poskytovat na krytí sociální události v podobě zajištění péče o děti. (Budou vybrána ta ustanovení, která jsou upravena naším zákonem o st. soc. podpoře). Dítětem se rozumí osoba mladší alespoň 15-ti let (čl. 1. bod 1 písm. h). Část VII - Rodinné dávky stanoví, že: Každá smluvní strana, pro niž platí tato část Zákoníku, zajistí chráněným osobám poskytování rodinných dávek podle následujících článků této části. Okruh stanovené chráněné skupiny ekonomicky aktivního obyvatelstva, má zahrnovat alespoň 20 procent všech obyvatel. Dávka má zahrnovat pravidelně se opakující platbu poskytovanou chráněné osobě, která splní kvalifikační dobu. Dávka má být zajištěna alespoň chráněné osobě (dítěti), která ve stanoveném období splnila kvalifikační dobu. Je-li dávka vyplácena formou pravidelně se opakujících plateb, bude poskytována po celou dobu sociální události. Celková hodnota dávek poskytovaných podle článku 42 chráněným osobám bude představovat částku 1,5 procenta mzdy řadového dospělého nekvalifikovaného dělníka - muže, určeného podle pravidel uvedených v článku 66, násobenou celkovým počtem dětí všech obyvatel. Dodržování této úmluvy ze strany smluvního státu je zajištěno obdobným mechanismem jako u charty; zde se však zprávy posílají generálnímu tajemníkovi Rady Evropy a ten po konzultaci s Poradním shromážděním Rady Evropy zasílá zprávy řediteli MOP¹⁹⁸. Na

---

¹⁹⁸ Oba smluvní instrumenty nejsou tzv. self-executing (auto-exécutaires). Zjednodušeně se tím míní přímé nepodmíněné použití právní normy na právní vztahy. Dle autora Hlavy III. § 3 Vztah mezinárodních smluv a trestního řádu učebnice Trestního práva procesního, 4. aktualizované vydání, JUDr. Repíka „*jsou součástí právního řádu jen ta ustanovení mezinárodních smluv, která jsou vnitrostátně přímo aplikovatelná (self-executing), jestliže podle svého obsahu a úmyslu smluvních stran adresována subjektům vnitrostátního právního řádu jsou přímo pramenem práv a povinností těchto subjektů, a z hlediska formy i obsahu jsou dostatečně přesná, aby je vnitrostátní orgány mohly přímo aplikovat*“ (citace). ČISAŘOVÁ, Dagmar; FENYK, Jaroslav; GRIVNA, Tomáš aj. Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha : Linde Praha, 2006. S. 44-46. ISBN 80-7201-594-X

Protože dle čl. 10 Ústavy, ve znění úst. zák. č. 395/2001 Sb., jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva, vyvstává otázka, zda se mohou adresáti smluv dovolávat předností jejich ustanovení před normou vnitrostátního zákonodárství. Podle ustálené praxe i teorie to nelze u těch norem, která nestanoví adresátům práva a povinnosti nezprostředkovaně určitým moderátorem. Dle čl. 1 odst. 2 Ústavy je ČR demokratický stát, který dodržuje závazky vyplývající pro ní z mezinárodního práva. V případě, že by zde byl rozpor závazku státu přijímat opatření smluv k jejich provedení se skutečným stavem, lze si v krajním případě představit i soukromoprávní žalobu na náhradu škody státem např. dle zák. č. 82/1998 Sb., o

půdě Rady Evropy byla ještě uzavřena v roce 1953 Evropská prozatímní dohoda o sociálním zabezpečení vyjma soustav ve stáří, invaliditě a pozůstalých., vyhlášená sdělením MZV č. 114/2000 Sb. m. s. a její Protokol o definici uprchlíka a vztažení Dohody na takovéto uprchlíky vyhlášený sdělením MZV pod č. 115/2000 Sb. m. s. Podle učiněného prohlášení ČR se tato dohoda vztahuje mimo jiné i na systém státní sociální podpory (přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, porodné, pohřebné), jež má povahu systému nepřispěvkového a ČR tuto dohodu aplikuje na Všeobecnou úmluvu o sociální bezpečnosti mezi Republikou československou a Republikou francouzskou ze dne 12. října 1948 s Dodatkovou dohodou, v revidovaném znění ze dne 17. října 1967 vyhlášenou pod číslem 215/1949 Sb.

---

odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

2.4 Recentní úprava platná ke dni 1. dubna 2011

Přídavky na děti jsou upraveny v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění zák. č. 137/1996 Sb., zákona č. 132/1997 Sb., zákona č. 242/1997 Sb., zákona č. 91/1998 Sb., zákona č. 158/1998 Sb., zákona č. 360/1999 Sb., zákona č. 118/2000 Sb., zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 155/2000 Sb., zákona č. 492/2000 Sb., zákona č. 271/2001 Sb., zákona č. 151/2002 Sb., zákona č. 309/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 125/2003 Sb., zákona č. 362/2003 Sb., zákona č. 424/2003 Sb., zákona č. 438/2003 Sb., zákona č. 453/2003 Sb., zákona č. 53/2004 Sb., zákona č. 237/2004 Sb., zákona č. 315/2004 Sb., zákona č. 436/2004 Sb., zákona č. 562/2004 Sb., zákona č. 124/2005 Sb., zákona č. 168/2005 Sb., zákona č. 204/2005 Sb., zákona č. 218/2005 Sb., zákona č. 377/2005 Sb., zákona č. 381/2005 Sb., zákona č. 552/2005 Sb., zákona č. 109/2006 Sb., zákona č. 112/2006 Sb., zákona č. 113/2006 Sb., zákona č. 115/2006 Sb., zákona 134/2006 Sb., zákona č. 189/2006 Sb., zákona č. 214/2006 Sb., zákona č. 267/2006 Sb., zákona č. 585/2006 Sb., zákona č. 213/2007 Sb., zákona č. 261/2007 Sb., zákona č. 269/2007 Sb., zákona č. 379/2007 Sb., zákona č. 129/2008 Sb., zákona č. 239/2008 Sb., zákona č. 305/2008 Sb., zákona č. 306/2008 Sb., zákona č. 382/2008 Sb., zákona č. 414/2008 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., zákona č. 281/2009 Sb. a zákona č. 326/2009 Sb., zákona č. 362/2009 Sb., zákona č. 346/2010 Sb., zákona č. 347/2010 Sb. a zákona č. 427/2010 Sb. a zákona č. 73/2011 Sb. takto:

Část první - Úvodní ustanovení:

- přídavky na děti se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí. Poskytuje je v závislosti na výši příjmu (§ 1).
- Orgány vykonávající státní správu u přídavků na děti provádějí krajské pobočky Úřadu práce v územních obvodech stanovených zákonem č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, a krajské úřady dle zák. č. 129/2000 Sb., o krajích¹⁹⁹, ve znění pozdějších předpisů Státní správu vykonává i Ministerstvo práce a sociálních věcí (§ 2a).

¹⁹⁹ Vydaného na základě ústavního zákona č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků, ve znění úst. zák. č. 176/2001 Sb.

- Přídavky náleží oprávněným osobám při splnění dále stanovených podmínek pouze fyzické osobě, jestliže osoba a osoby společně s ní posuzované jsou buď na území České republiky hlášeny k trvalému pobytu dle zák. č. 103/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve zn. pozd. předp., jde-li o státní občany České republiky, nebo podle zák. č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR, ve znění pozd. předp., či mají na území České republiky trvalý pobyt podle zák. č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozd. předp., jde-li o cizince. Krajský úřad je oprávněn podmínku trvalého pobytu v odůvodněných případech prominout (vše § 3). Proti tomuto rozhodnutí KÚ se nelze odvolat ani přezkoumat mimo odvolací řízení (§ 69 odst. 4).

Část druhá – Vymezení některých pojmů:

- Rozhodný příjem pro přídavky se stanoví jako měsíční průměr příjmů rodiny připadajících na rozhodné období. Měsíční průměr příjmů rodiny se stanoví jako součet jednotlivých měsíčních průměrů příjmů oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných (§ 4 ve spojení s § 6).
- Pro účely stanovení rozhodného příjmu se považují příjmy uvedené v § 5 včetně příjmů ze zahraničí dle odst. 9 a to po odpočtu výdajů vynaložených na jejich dosažení, zajištění a udržení a dalších výdajů odpočítávaných z takových příjmů podle zákona o daních z příjmů č. 586/1992, ve zn. pozd. předp., které se pro tento účel stanoví obdobně jako výdaje pro určení základu daně podle zákona o daních z příjmů, s použitím pravidla pro jejich započítávání v rámci kalendářního roku rozhodného pro přídavky (§ 5 odst. 3) a s vyloučením příjmů uvedených v odst. 8; to platí i pro výpočet příjmů osob samostatně výdělečně činných²⁰⁰ dle odst. 1 bodu 2 ve spojení s odst. 7 § 5.
- Rozhodným obdobím, za které se zjišťuje rozhodný příjem, je u přídavků na dítě kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek období od 1. října do 30. září následujícího kalendářního roku, v němž před počátkem uvedeného období je třeba podle § 51 prokázat rozhodný příjem (§ 6).

---

²⁰⁰ Pro osoby samostatně výdělečně činné byly pro účely tohoto zákona vydávány formou sdělení částky odpovídající 50 % průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství za příslušný kalendářní rok. Jejich výše včetně názvu sdělení jsou uvedeny v příloze č. 2.

- Za rodinu zákon dle § 7 považuje oprávněnou osobu a s ní společně posuzované osoby, které jsou vymezeny v odst. 2, to se týká i osob, které z důvodů přípravy na budoucí povolání přechodně nezdržují v místech, ve kterých jsou hlášeny k trvalému pobytu, za rodinu se považuje i partner dle zák. o registrovaném partnerství, včetně registrovaného partnera občana EU dle předpisů příslušného členského státu. Odst. 3 ustanovuje nevyvratitelnou domněnku společné trvalé kohabitace u zde uvedených osob. Osoba, která je ve výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence nebo je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, se nepovažuje za osobu společně posuzovanou po uplynutí prvního kalendářního měsíce trvání ochranného opatření zabezpečovací detence nebo vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody. Navazuje-li na dobu vazby doba výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence, obě doby se pro stanovení kalendářního měsíce podle předchozí věty sčítají (odst. 10).
- Protože je nárok na přídavky vázán (§ 17) na životní minimum dle zákona o životním a existenčním minimu č. 111/2006 Sb., ve zn. pozd. předp., je v § 8 stanoven pro potřeby přídávků postup pro jeho určení.
- Výdělečnou činností zákon rozumí činnost zakládající v ČR účast na nemocenském pojištění, činnost osoby samostatně výdělečně činné; za osobu samostatně výdělečně činnou se pro účely tohoto zákona považuje osoba, která se za takovou považuje pro účely důchodového pojištění (zák. č. 589/1992 Sb., ve z. pozd. předp.), činnost vykonávaná v zahraničí za účelem dosažení příjmu (§ 10).
- Nezaopatřeným dítětem se rozumí dítě do skončení povinné školní docházky a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání (§ 12 až 15), nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Za nezaopatřené dítě se však

nepovažuje dítě požívající invalidní důchod z důchodového pojištění pro invaliditu třetího stupně (§ 11).

- § 12 vymezuje, co se považuje za soustavnou přípravu dítěte na výkon budoucího povolání, vymezení středních škol a vysokých škol, § 13 blíže vymezuje soustavnou přípravu dítěte na střední škole a § 14 na vysoké škole a § 16 vymezuje povinnou školní docházku. § 15 zmocňuje § 15 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí možnost stanovit vyhláškou, které další studium, popřípadě výuka, jde-li o studium nebo výuku v České republice, se pro nárok na přídavky považuje z důvodu svého rozsahu a úrovně za studium na středních nebo vysokých školách. V současnosti je to vyhl. MŠMT č. 322/2005 Sb., ve zn. pozd. předpisů.

Část třetí – Hlava první – Přídavek na dítě:

- Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40 (§ 17 ve spojení s § 8).
- Výše přídavku na dítě činí za kalendářní měsíc, jde-li o nezaopatřené dítě ve věku do 6 let 500 Kč, od 6 do 15 let 610 Kč, od 15 do 26 let 700 Kč (§ 18).
- Přídavek na dítě náležející zletilému nezaopatřenému dítěti se vyplácí tomuto dítěti, není-li dále stanoveno jinak. Přídavek na dítě náležející nezletilému nezaopatřenému dítěti se vyplácí osobě, která má dítě v přímém zaopatření, a to do konce kalendářního měsíce, v němž nezaopatřené dítě dovršilo zletilosti. Přídavek na dítě se zletilému nezaopatřenému dítěti vyplácí od splátky přídavku na dítě náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž dovršilo zletilosti. Přídavek na dítě se zletilému nezaopatřenému dítěti vyplácí v hotovosti, pokud toto dítě nesdělí jiný způsob výplaty. Má-li nezletilé nezaopatřené dítě v přímém zaopatření více osob, vyplácí se přídavek na dítě osobě určené na základě dohody těchto osob. Nedohodnou-li se tyto osoby, určí úřad práce, který o přídavku na dítě rozhoduje, které z těchto osob se bude přídavek na dítě vyplácet. Je-li nezletilé nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření (§ 7 odst. 4 věta druhá) ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež, vyplácí se přídavek na dítě tomuto ústavu (zařízení). Pokud doba pobytu

nezletilého nezaopatřeného dítěte v ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež, v němž je dítě v plném přímém zaopatření, byla přerušena na dobu zahrnující celý kalendářní měsíc, vyplatí ústav (zařízení) přídavek na dítě osobě, která má dítě, jemuž tento přídavek náleží, po tuto dobu v přímém zaopatření. V době přerušení pobytu platí pro výplatu přídavku na dítě odstavec 2 § 19 obdobně (vše § 19).

Část čtvrtá – Společná ustanovení o dávkách:

- Nárok na dávku vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených tímto zákonem. Nárok na výplatu dávky vzniká jednak splněním podmínek stanovených tímto zákonem pro vznik nároku na dávku a na její výplatu a jednak podáním žádosti o přiznání dávky (§ 49).
- Výplata přídavků je vázána na písemný souhlas oprávněné osoby a osoby společně s ní posuzovaných osob (§ 7) s tím, aby státní orgány a další právnické a fyzické osoby sdělily orgánům s gescí ve věcech přídavků včetně MPSV výši příjmu těchto osob, skutečností prokazující nezaopatřenost dítěte, údaje o přihlášení se k trvalému pobytu a další údaje, které tvoří náležitosti žádosti, doklady a potvrzení dle § 68, a to v rozsahu potřebném pro rozhodování o dávce, její výši a výplatě. Mělo-li nezaopatřené dítě nárok na dávku před dovršením zletilosti, náleží mu výplata dávky po dovršení zletilosti, udělí-li takové dítě písemný souhlas podle věty první (§ 50).
- § 51 upravuje rozhodné období, za které si oprávněná osoba nárokuje přídavky na děti, jestliže prokáže výši rozhodných příjmů do 30. září. Pro nárok na výplatu přídavku na dítě se prokazuje výše rozhodných příjmů pro výpočet přídavků od 1. 10. do 30. 9. následujícího roku. Náleží-li výplata přídavku na dítě za toto září, náleží výplata této dávky za dobu po 30. září, jen jestliže do uvedeného data je prokázána výše rozhodných příjmů pro nárok na tuto dávku po 30. září. Nejsou-li do této doby rozhodné příjmy prokázány, výplata přídavku na dítě se zastaví od splátky následující po splátce této dávky náležející za kalendářní měsíc, do jehož konce je třeba prokázat výši příjmů pro její výplatu na období po 30. září. Neprokáže-li se rozhodný příjem ani do 31. října bezprostředně následujícího po dni 30. září, do něhož měla být výše rozhodných

příjmů prokázána, nárok na přídavek na dítě dnem 1. listopadu téhož roku **zaniká**. Prokáže-li se nárok na výplatu přídavku na dítě za dobu, za kterou výplata této dávky podle tohoto odstavce nenáležela, přídavek na dítě se doplatí zpětně za dobu, kdy se tato dávka nevyplácela. Prokáže-li se nárok na přídavek na dítě za dobu po zániku nároku na tuto dávku podle tohoto odstavce, nárok na přídavek na dítě opětovně vznikne zpětně za celou dobu, za niž byly podmínky pro nárok splněny. Zpětně lze přídavek na dítě podle věty páté a šesté přiznat nejdéle na dobu stanovenou v § 54 odst. 2 větě první, tzn. do tří měsíců; lhůta neplatí, jestliže byly dávky neoprávněně přiznány, vyplaceny, odepřeny (§ 53 odst. 1). § 51 dále upravuje postup pro splnění nároku pouze za část měsíce, či v různých výších za měsíc. Je stanovena minimální hranice přídaveků ve výši 50 Kč, i když oprávněná osoba má nárok na přídavky v hodnotě nižší.

- § 52 upravuje postup pro případ, že v průběhu období, po které náleží přídavky na děti, dojde ke změnám skutečností rozhodných pro přídavky.
- § 53 upravuje postup pro přídavky neprávem přiznané v nižší výši, nevyplacené, nebo vyplacené v nižší výši, odepřené nebo přiznané od pozdějšího data, než od kterého náleží.; upravuje postu i v případě neprávem přiznané či vyplacené či vyplacené ve vyšší výši, než náleží.
- Nárok na výplatu přídaveků nebo jejich části zaniká uplynutím tří měsíců ode dne, od kterého dávka nebo její část náleží; to neplatí, jde-li o případ uvedený v § 53 odst. 1. Lhůta podle předchozí věty neplyne po dobu řízení o dávce. Nárok osob ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody či zabezpečovací detence zaniká ode dne po uplynutí kalendářního měsíce; to neplatí za dobu, která předchází dni, ve kterém osobám nárok zanikl (§ 54).
- Nárok na dávky nelze postoupit ani dát do zástavy (§ 55).
- V případě smrti oprávněné osoby po uplatnění nároku vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nárok na částky splatné do dne smrti oprávněné osoby stejným dílem osoby, k nimž bylo přihlíženo při stanovení rozhodného příjmu podle § 7. Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněné osoby, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněné osoby, stejným dílem osobám uvedeným v první větě. Nároky na dávky ani výplaty dávek podle tohoto zákona nejsou předmětem dědictví. (§ 56).

- Výše dávky se zaokrouhluje na celé koruny nahoru. Přídavky se vyplácejí měsíčně, a to po uplynutí kalendářního měsíce, za který náležely, a to nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po tomto měsíci. Nedosahuje-li dávka částky 100 Kč měsíčně, vyplácí se po uplynutí kalendářního čtvrtletí, za které dávka náležela, a to nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po tomto kalendářním čtvrtletí. Úřad práce se může dohodnout s příjemcem dávky, že bude dávku, která nedosahuje částky 100 Kč měsíčně, vyplácet za delší období, než je uvedeno v předchozí větě; sjednané delší období nesmí přesáhnout dobu jednoho roku a dávka se v takovém případě vyplátí nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po tomto období (§ 57).
- Dávky vyplácejí krajské pobočky Úřadu práce, který je příslušný k rozhodování o dávkách. Zákon upravuje postup v případě změny trvalého bydliště oprávněné osoby a postup pro krajské pobočky v rámci výměny agendy týkající se této oprávněné osoby a změny jejího bydliště. Dávky se vyplácejí v hotovosti nebo převodem na účet vedeného u banky či spořitelního družstva se sídlem pouze v ČR, nebo u zahraničních poboček oprávněných působit v ČR; oprávněná osoba si musí povinně způsob výplaty zvolit. Dávky se do ciziny nevyplácejí (§§ 58 a 60).
- § 59 upravuje oprávněné příjemce přídavků a postup úřadu práce při jmenování zvláštního příjemce, jestliže dávky (příjemcem) užívány pro stanovené účely a ve prospěch oprávněných osob; toto ustanovení platí i pro dávky dle zák. o životním a existenčním minimu.
- § 61, § 62 upravují povinnost příjemce dávky písemně ohlásit příslušné krajské pobočce Úřadu práce do osmi dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši nebo výplatu, dále jeho povinnost splnit stanovené povinnosti ve výzvě orgánu státní soc. podpory, povinnosti pro osoby společně posuzované, povinnost vrátit neoprávněně vyplacené dávky, dávky vyplacené v nesprávné výši, spoluručení u osob, které způsobily přeplatek na dávkách. Přeplatek ve výši 100 Kč a méně se nevrací. Nárok na vrácení přeplatků a neprávem vyplacené dávky se promlčuje uplynutím tří let ode dne, kdy dávka byla vyplacena.

- §§ 63 až 64a upravují povinnosti státních orgánů a dalších osob, výčet údajů poskytovaných orgánům státní sociální podpory, povinnost mlčenlivosti
- Orgány státní soc. podpory mohou provádět kontrolu správnosti a úplnosti údajů poskytnutých v souvislosti s nárokem na přídavky u právnických a fyzických osob plnění povinností dle § 63; tyto osoby jsou povinny poskytovat těmto kontrolujícím součinnost. Neposkytnou-li ji, kontrolující orgán je oprávněn uložit pořádkovou pokutu 2 000 Kč a to i opakovaně (§ 65).
- §§ 65a, 65b, 65c upravují přestupky FO, správní delikty podnikajících FO a PO a společná ustanovení pro správní delikty.
- O přídavcích rozhodují krajské pobočky práce. Místní příslušnost pobočky se řídí místem, kde je oprávněná osoba hlášena k trvalému pobytu podle zvláštních předpisů, pokud tento zákon nestanoví jinak (§ 3). (Tj. zák. č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatelstva, ve znění pozd. předpisů a zák. č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, trvalý pobyt azylanta dle zák. č. 325/1999 Sb., o azylu, ve zn. pozd. předpisů).
- § 67 upravuje řízení o přiznání přídávků, které je zahájeno na základě písemné žádosti oprávněné osoby podané příslušné krajské pobočce Úřadu práce na tiskopisu předepsaném MPSV. Žádost lze podat nejdříve 60 dnů přede dnem, od kterého oprávněná osoba o dávku státní sociální podpory žádá. Řízení o změně výše již přiznané dávky nebo o jejím odnětí nebo o zastavení její výplaty se zahajuje na návrh oprávněné osoby nebo z moci pobočkou. Odst. 4 stanovuje, kdo jedná za osoby, které nemají plnou způsobilost k právním úkonům (zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník).
- Náležitosti, doklady a potvrzení písemné žádosti a další požadavky a přílohy žádosti jsou uvedeny v § 68.
- § 68a upravuje důkazní prostředky, které lze v řízení o přídavcích využít; záznamy na technických nosičích dat, mikrografické záznamy, tištěné produkty optického archivačního systému a tištěné nebo fotografické produkty jiné výpočetní techniky místo originálu listiny, podle jehož obsahu byly pořízeny, pokud z povahy věci nevyplývá, že je třeba předložit originál nebo úředně ověřený opis listiny.

- § 68c vymezuje účastníky řízení o dávce, kterými jsou: a) oprávněná osoba, b) příjemce dávky (§ 59), c) osoba společně s oprávněnou osobou posuzovaná, další fyzická nebo právnická osoba, jde-li o řízení o přeplatku na dávce podle § 62 a 63a, d) fyzická nebo právnická osoba, jde-li o rozhodnutí o ustanovení zvláštního příjemce podle § 59.
- § 69 upravuje případy, ve kterých se vydává písemné rozhodnutí; v ostatních případech se účastníkům doručuje oznámení, o výši dávky nikoli do vlastních rukou. Proti oznámení lze podat do 30 dnů námitky ode dne první splátky dávky, které se podávají písemně u příslušné krajské pobočky ÚP, která dávku přiznala. Pobočka vydá do 30 dnů ode dne, kdy ji námitky došly, rozhodnutí o dávce.
- Rozhodnutí vydaná podle tohoto zákona ve **správním řízení** pobočkou přezkoumává krajský úřad. Odvolání nemá odkladný účinek²⁰¹ (§ 71). Protože zákon o st. soc. podpoře nevyklučuje podání opravného prostředku vyjma rozhodnutí o prominutí podmínky trvalého pobytu podle § 3 odst. 3 (které nelze ani soudně přezkoumat dle předpisů o soudním řízení správním - § 73a), lze na základě argumentu *silentii legi*²⁰² vyvodit, že i proti vyřízení námitek úřadem práce lze podat odvolání jakožto řádný opravný prostředek.
- Orgány státní sociální podpory, MPSV, účastníci řízení a osoby společně posuzované nemají nárok na náhradu nákladů vzniklých v řízení o dávkách (§ 72).

---

²⁰¹ Toto ustanovení je velmi závažné, protože nedává odpověď na otázku, jaké opravné prostředky proti rozhodnutí může účastník řízení použít. Dle § 73 se postupuje podle obecných předpisů o správním řízení, nestanoví-li tento zákon jinak. Obecným předpisem je zák. č. 500/2004 Sb., správní řád, ve zn. pozd. předp. Ten ve svém § 9 vymezuje správní řízení jako postup správního orgánu, jehož účelem je vydání rozhodnutí, jímž se v určité věci zakládají, mění nebo ruší práva anebo povinnosti jmenovitě určené osoby nebo jímž se v určité věci prohlašuje, že taková osoba práva nebo povinnosti má anebo nemá. Jeho § 67 rozhodnutím rozumí rozhodnutí správního orgánu v určité věci založit, změnit nebo zrušit práva anebo povinnosti jmenovitě určené osoby nebo v určité věci prohlásit, že taková osoba práva nebo povinnosti má anebo nemá, nebo v zákonem stanovených případech rozhodovat o procesních otázkách. Rozhodnutí se vyhotovuje v písemné formě. Rozhodnutí se písemně nevyhotovuje, **stanoví-li tak zákon**; výroková část takového rozhodnutí, podstatné části jeho odůvodnění a poučení o opravném prostředku se pouze vyhlásí a do spisu se učiní záznam, který obsahuje výrokovou část, odůvodnění, datum vydání, číslo jednací, datum vyhotovení, otisk úředního razítka, jméno, příjmení, funkci nebo služební číslo a podpis oprávněné úřední osoby. Dle § 81 správního řádu účastník může proti rozhodnutí správního orgánu podat odvolání, pokud zákon nestanoví jinak (nevyloučí-li jej).

²⁰² Latinsky mlčení zákona. Rozumí se tím situace, kdy zákon nemá pro určitý právní vztah řešení a proto se použije buď úpravy analogické, nebo subsidiární. KLANG, Miloš. *Malá encyklopedie latiny v právu : Slova, slovní obraty a úsloví z latiny pro právníky*. 4. doplněné vydání. Praha : Linde, 2004. ISBN 80-7201-456-0.

- Správní rozhodnutí vydaná orgány státní sociální podpory dle § 72a vykonávají tyto orgány, pokud není podán návrh na soudní výkon rozhodnutí či výkon exekuce dle zák. č. 120/2001 Sb., exekuční řád, ve znění pozdějších předpisů (to umožňuje § 105 odst. 2 správního řádu); výkon rozhodnutí provádí ten orgán státní sociální podpory, který vydal rozhodnutí v prvním stupni řízení (viz § 103 odst. 2 správního řádu). Dávky státní sociální podpory, které nejsou vypláceny jednorázově, podléhají výkonu rozhodnutí (dle Hlavy XI správního řádu, § 251 a násl. občanského soudního řádu č. 99/1963 Sb., ve zn. pozd. předpisů, § 103 exekučního řádu č. 120/2001 Sb., ve zn. pozd. předpisů) jen podle předpisů upravujících výkon rozhodnutí srážkou ze mzdy (§§ 276 až 302 Hlavy II části šesté občanského soudního řádu).

Část šestá – Přejídná ustanovení:

- §§ 74 až 78 upravují postup pro přídavky na děti uplatněné dle zák. č. 88/1968 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Výklad těchto ustanovení je v *příloze č. 1*.

Část sedmá – Závěrečná ustanovení

- § 80 vyjmenovává 15 derogovaných předpisů
- § 81 stanovuje účinnost zákona tak, že nabývá účinnosti dnem 1. října 1995, s výjimkou § 17 až 29 a § 80 bodů 1 až 3, 7, 12 až 15, které nabývají účinnosti dnem 1. ledna 1996. (Zákon byl schválen 27. 5. 1995, platnosti nabyl dne 14. 7. 1995, uveřejněn ve Sbírce zákonů v částce č. 31/1995 Sb.).

Závěr

Zhodnocení uplynulého vývoje

Přídavky na děti jsou již několik desetiletí běžným institutem podpory státu rodin či osob, kteří pečují o nezaopatřené děti. Jak již bylo v prologu vymezeno, rozuměly se jimi a dosud rozumějí pravidelně se opakující dávky, které za stanovených podmínek náleží osobám, jež pečují o, předpisy vymezenými, nezaopatřené děti. Před rokem 1995 tomu odpovídaly přídavky na děti, výchovné (včetně vychovávacích příplatků), rodinné přídavky, zaopatřovací příspěvek, různé příplatky a zvláštní přídavky. Jejich problematika byla v průběhu historického vývoje upravena různými předpisy pro různé kategorie osob, což činilo materii relativně nepřehlednou a zbytečně roztržštěnou. Je třeba ovšem zdůraznit, že schopnost a ochota státu vyplácet takové dávky byla vázána na politickou reprezentaci a jejich legislativní odezvy na volání společnosti (společenských proudů) po lineárním zvyšování životní úrovně a úrovně sociální péče o obyvatelstvo. Tomu odpovídaly i podmínky, na které byly vázány výplaty těchto dávek. Tak byla např. rozhodující podmínka zaměstnaneckého či služebního poměru ke státu, tak jak to upravoval zák. č. 103/1926 Sb. z. a n., o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců (platového zákona), ve znění pozdějších předpisů, stran nároku na přídavky na děti či výchovné na děti u poživatelů důchodů, respektive předchozí úprava dle čl. I a II zák. č. 394/1922 Sb. z. a n., o služebních, odpočivných a zaopatřovacích požitcích civilních i vojenských státních zaměstnanců a zaměstnanců v podnicích, ústavech a fondech státních a státem spravovaných, ve znění pozd. předpisů. Tato úprava byla dle mého názoru v podstatě i reflexem pragmatického²⁰³ přístupu státu, kterým se i za použití implicitního psychologického hlediska zajišťovala loajalita zaměstnanců státu, podporovala jejich pracovní morálka a lákala osoby s lepším vzděláním nebo osoby toužící po kariéře a relativní jistotě v případě sociálních turbulencí. To nejlépe vynikne ve srovnání s nárokem na příplatek na dítě u osob požívajících důchod invalidní či starobní dle zák. č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří ve znění předpisů jej měnících a doplňujících, kteří pro vznik tohoto nároku

---

²⁰³ KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. 2. doplněné vydání. Praha : Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1. Na str. 270 je popsán pragmatismus jako věcnost, nezaujatost, zaměřenost k efektivnosti a užitečnosti řešení problému.

musely být pojištěni; obdobně to platilo i pro přídavek na dítě zaměstnance z jeho nemocenského pojištění dle § 105 písm. f) zákona z dávek nemocenského pojištění placené oprávněnou osobou a jehož nárokování bylo ještě ztíženo o skutečnost, že jej nemocenské pojišťovny mohly poskytovat dobrovolně např. v rámci jejich obchodního plánu ve vztahu ke konkurenci, byť předem uvedené ve schváleném statutu pojišťovny, dále s možností stanovení karenční doby a pouze, měla-li příslušná pojišťovna umožňující jejich výplatu prostředky v rezervním fondu ve stanovené minimální výši. Až do účinnosti zák. č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, byly osoby v pracovním poměru či obdobném poměru (kromě osob podléhající zák. č. 103/1926 Sb. a některých dalších zvláštních kategorií osob) včetně osob samostatně výdělečně činných, povinny podílet se ze svých prostředků na platbách pojistného, což byla jedna z dalších podmínek pro nárok na dávky péče o nezaopatřené děti, což nejlépe vynikne při porovnání ust. § 1 zák. č. 154/1945 Sb., o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci, upravující kategorie osob oprávněných dle zákona. Zákon z roku 1945 byl jedním z předpisů, jež vycházel vstříc volání po zlepšení sociální podmínek obyvatelstva v tomto revolučním roce, neboť zavedl rodinné přídávky (neboli přídávky na děti) i pro ty, kteří nebyli zaměstnanci státu podle výše uvedeného předpisu a v podstatě se stal prvním obecným předpisem upravujícím přídávky na děti na území celé ČSR osobám zaměstnaných mimo stát a státem řízené a založené instituce a veřejné podniky. Povinnost pojistit se a podílení se na pojistném zaměstnance byla přenesena od roku 1949 na zaměstnavatele (podniky a stát) a tato úprava setrvala až do roku 1992, kdy byla povinnost platit pojistné opět rozdělena mezi zaměstnance a zaměstnavatele zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Nároky osob samostatně hospodařících, samostatně výdělečně činných byly z ideologických a politicky represivních důvodů různou formou oklešťovány v průběhu let 1948 až 1968; v roce 1968 bylo těmto osobám vyhl. č. 93/1968 Sb., novelizující vyhl. č. 105/1964 Sb., o důchodovém pojištění jednotlivě hospodařících rolníků a jiných osob samostatně hospodařících a o poskytování zaopatřovacího příspěvku členům jejich rodin vydané dle § 145 zákona č. 103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků, přiznán nárok na přídávky na děti za předpokladu, že tyto osoby měly řádně zaplacené pojistné, jež si hradily sami. Teprve zákon č. 117/1995 Sb. přinesl úpravu a chápání přídávků na děti jako dávku

sociální péče státu o nezaopatřené děti vyplácenou z prostředků státního rozpočtu bez vazby na existenci zákonného pojištění, případně na sociální status osoby. Na základě výše uvedeného lze tedy úpravu přídavků na děti a obdobných dávek poskytovaných ze strany státu shrnout do následujících bodů:

- Od roku 1922 do roku 1945 měly na přídavky na děti nárok státní zaměstnanci dle zák. č. 103/1926 Sb. z. a n. a jej provádějících předpisů, a to pouze dočasně na ty své děti, které se narodily do dne účinnosti výše uvedeného zákona a zák. č. 394/1922 Sb. z. a n.
- od roku 1945 do roku 1950 existovala dvojkolejnost úprav přídavků na děti jednak pro státní zaměstnance a jednak pro pojištěnce uvedené v zákoně dle 154/1945 Sb., resp. 90/1949 Sb. o rodinných přídavcích,
- od roku 1950 až do roku 1962 platil vždy jeden zákon o přídavcích na děti; zákon č. 90/1949 Sb.,
- od roku 1962 až do roku 1993 existovala dvojkolejnost předpisů o přídavcích na děti; pro zaměstnance včetně zaměstnanců státu a pro členy jednotných zemědělských družstev včítaje v to od roku 1968 i prováděcí předpisy pro osoby samostatně hospodařící, zvláštní kategorie jako byli např. umělci, jednotlivě hospodařící rolníci; zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců zákon č. 32/1962 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků (postupně nahrazovány úpravami č. 103/1964 Sb. s vyhláškami. č. 105/1964 Sb., č. 128/1975 Sb., č. 149/1988 Sb., zákony č. 88/1968 Sb.,
- od roku 1993 dodnes existuje jediný předpis upravující přídavky na děti; zákon č. 88/1968 Sb. zrušen a nahrazen zák. č. 117/1995 Sb.,
- od roku 1945, resp. 1949 do roku 1995 byly přídavky na děti vázány na existenci povinného (od roku 1993 u OSVČ dobrovolného) pojištění oprávněné osoby, konkrétně pojištění pro případ nemoci,
- od roku 1996 jsou přídavky na děti vázány pouze na výši rozhodného příjmu pro nárok na jejich uplatnění,

- do roku 1948 byly vypláceny přídavky na děti a jim obdobné dávky jednak pojišťovacími ústavy fungujícími na soukromém základě, jednak s veřejných (státních) prostředků,
- od roku 1949 do současnosti byly přídavky na děti bez výjimky vypláceny z prostředků veřejných (státních) fondů a státního rozpočtu,
- obecná hranice věku oprávněného dítěte od roku 1918 do současnosti byla stanovena dovršením osmnáctého roku věku dítěte.
- přídavky na děti byly do roku 1945 vázány na maximální příjem oprávněné osoby, od roku 1945 do roku 1959 byly přiznávány osobám bez závislosti na příjmu těchto osob, od roku 1959 až do roku 1968 částečně vázány na výši příjmu oprávněné osoby, od roku 1968 až do roku 1995 bez vázání na příjem osoby, od roku 1995 dodnes jsou vázány na výši příjmu posuzovaných osob.

Úvaha de lege ferenda

V této kapitole bude učiněn pokus o popsání možností, které by se pro futuro mohly v oblasti přídavek na děti uplatnit, nebo náčrtu ideální nové úpravy reagující na možné dosavadní nedostatky, jež byly kontinuálně recipovány z předpisů předchozích úprav. Proto si je nutno položit otázku, zda-li jsou v současnosti přídavky na děti dostatečně teoreticky odůvodněny a jsou již zaběhlým institutem, který po desetiletí užívání je natolik vžitý a prověřený, že hledání nové determinace a vymezení jeho role v sociálním systému se jeví jako redundantní²⁰⁴. Především by se velmi těžko tento institut redefinoval, když jeho obecné chápání vychází z přesvědčení, že je to dávka poskytovaná státem, kterou se hradí náklady na výživu nezaopatřeným osobám (dětem), aniž by příjemci dávek poskytovaly jakoukoliv protihodnotu. Fundamentálním se tedy jeví zvolit z výběru, zda-li vázat jejich poskytování na pojištění oprávněných osob, tak jako tomu bylo od roku 1945 do roku 1995²⁰⁵, nebo zda-li má být výplata dávek vázána

²⁰⁴ KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. 2. doplněné vydání. Praha : Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1. Str. 286, ve významu opakovaný, nadbytečný.

²⁰⁵ U nás byl tedy využíván ten ze dvou modelů, které popisuje na str. 147 učebnice práva sociálního zabezpečení vydané 1995 Všehrdem prof. JUDr. Igor Tomeš. TOMEŠ, Igor aj. *Právo sociálního zabezpečení : Teorie a mezinárodní srovnání*. 2. vyd. Praha : Všehrd, 1995. ISBN 80-85305-33-X

pouze na výši příjmu oprávněných osob a bez pojistného principu. Obě dvě otázky budou v následujících odstavcích analyzovány a vyvozen patřičný závěr.

- 1) Slova o pojištění dávají tušit, že by se mělo odvozovat od teorií popisované existence případné nahodilé události, jejíž vznik je anticipován a spojen s předem známým (smluveným) plněním pojištěné osoby. Problematické je ovšem vědomí, že plození a rození dětí je podstatné pro každý biologický druh, je natolik imanentní²⁰⁶, že se jako nahodilé nedá vůbec chápat. Od roku 1948, kdy došlo k radikální hospodářské změně a výrazné etatizaci a socializaci, byla existence pojištění oprávněných osob legislativně upravena v rámci pojištění zaměstnanců (pracujících) svými zaměstnavateli, avšak jejich práva a povinnosti k veřejným rozpočtům nedávají objektivní odpověď na otázku, zda-li podíl ve formě pojistného na úhradě nákladů spojených s vyplácením přídavků státem by byl odrazem menších státních výdajů, nebo implicitním nátlakem státu na existenci pracovního (služebního) poměru a na něj vázaného nároku na dávku. Jinak se předchozí otázka jeví po roce 1992, kdy restrukturalizace a privatizace státně společenského hospodářského sektoru a tedy nutné oddělení veřejných a privátních (firemních) prostředků umožňuje objektivizovat reálnou úsporu peněz státního rozpočtu, neboť přídavky byly vypláceny osobám zaměstnaným a pojistné platícím, byť i nadále byly předmětem státní redistribuce, aniž zaměstnavatel (stát) břemeno nákladů nesl pouze sám. Proto otázka vázanosti na princip (při)pojištění není primárně spojena s principem nižšího čistého podílu státních prostředků na výplatách přídavků na děti.
- 2) Při neexistenci principu pojištění a vázanosti výplat na státní rozpočet vyvstává otázka, je-li tento model spravedlivější a v porovnání s modelem pod bodem prvním i levnější. První otázka není tak jednoznačně zodpověditelná, neboť když si subjekt platí pojištění na budoucí sociální událost, je spravedlivé a logické, že se mu při jejím vzniku dostane komplementárního plnění. Naproti tomu, dnešní zařazení přídavku do rubriky „státní sociální podpora“ dává tušit, že současná koncepce

---

Druhý model je model univerzální, kdy dávka náleží všem rodinám, které trvale žijí na území příslušného státu a dítě splňuje stanovenou věkovou hranici (za příklady jsou uváděny SRN, Dánsko, Švédsko, Norsko: *ibid*)

²⁰⁶ KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. 2. doplněné vydání. Praha : Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1. Str. 148, ve významu něčemu příslušné, vnitřní, bytostně vlastní.

vychází z pomoci (podílet se veřejnými prostředky) rodinám s nezaopatřenými dětmi s vyššími finančními náklady bez materiálního příspěví dítěte do společného rodinného rozpočtu. Pak lze obecným prizmatem²⁰⁷ spravedlnosti tuto koncepci vnímat jako optimální. Proto lze shledat oba modely zjednodušeně popsané výše jako spravedlivé. Tím se tedy dostáváme k nejrelevantnější otázce: je některý z těchto dvou modelů levnější? První model má náklady se správou a výběrem pojistného, náklady mzdových a účetních pracovníků zaměstnavatelů/náklady na daňové poradce u zaměstnanců, náklady další provozní. Tabulka v příloze č. 3 ukazuje výdaje státu v letech 1948 až 1983 na přídavky v rámci ČSR v mil. Kčs (srov. seznam zkratk), a pro srovnání je přiložena i tabulka výdajů na přídavky v letech 1993 až 2009. Na první pohled upoutá především progresse první z tabulek, zatímco u druhé je to degrese, zvláště od roku 2003. Příčiny jsou zjednodušeně následující: před rokem 1985 se narodilo ročně přes sto tisíc dětí, zatímco po roce 1995 to jsou řádově desetitisíce. Před rokem 1985 byl nárůst platů velmi nízký a skutečnost jejich nivelace a nevázanost na výši příjmů společně s jejich nominální výší a reálnou kupní silou odráží ta až fantastická čísla téměř dvaceti miliard Kčs²⁰⁸ vydávaná ročně ke konci sledovaných let, zatímco po roce 1995 byla nominální výše přídavek průměrně obdobná výši z let předrevolučních, reálná kupní síla nižší a vázanost nároku na výši příjmu v rodině nám dává jednoznačnou otázku, který z modelů je na státní pokladnu náročnější. Rovněž je třeba zdůraznit, že v období posledních deseti let dochází k relativně velké akceleraci růstu nominální průměrné mzdy a tudíž i se snížením rozhodného koeficientu novelou z roku 2007 spolu s menší porodností, desetitisíce rodin nespĺňují podmínky pro nárok na přídavky.

Protože se ČR již několik let potýká s vysokými deficity veřejných rozpočtů, bude pravděpodobně stále vyšší tlak na další pokles peněžitých dávek v oblasti podpory rodin s dětmi, tak i v jiných oblastech sociální péče státu. Vzhledem k měsíčním intervalům výplat by se mohlo i stát, že veřejné rozpočty nebudou průběžně schopny mandatorní výdaje ve schválené výši plnit, navrhuji, aby se, při současném

---

²⁰⁷ KOLEKTIV AUTORŮ A 2320KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. 2. doplněné vydání. Praha : Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1. Na s. 273 je popisován jako podmínka určující způsob pohledu nebo jako hledisko.

²⁰⁸ Dnešní nominální hodnota se zohledněním inflace by odpovídala zhruba 180 miliardám Kč.

společenském konsensu o potřebě ponechat přídavky na děti jako podpora státu o nezaopatřené děti pozitivně právně upravené, ovšem buď jako slevu na dani (s tzv. zápornou daní, kdy je daňovému poplatníku ze státního rozpočtu vyplacen rozdíl mezi zápornou hodnotou vypočtené daňové povinnosti a nulou²⁰⁹), nebo formou daňově odpočitatelné položky²¹⁰ (k tomuto tématu doporučuji učebnici Finančního práva prof. Milana Bakeše aj, páté doplněné vydání). Výhodu pro stát bych viděl především v odbourání administrativního pokrytí správy přídavek (a snížení finančních nákladů), stát by nemusel průběžně vyplácet peněžní prostředky z rozpočtu a oprávněná osoba by si odpočet či žádost o doplatek „záporné daně“ zpracovala sama v daňovém přiznání či s pomocí daňového poradce (případně právnicky vzdělané osoby). Pokud by měl zůstat stávající systém průběžných plateb, bylo by vhodné zavést pojistnou spoluúcast FO²¹¹ na nákladech státu s přídavky, což by se ovšem pravděpodobně neobešlo bez zvýšení pojistného, pakliže bude politicky tlačeno na snižování státních výdajů. Věřím, že práce bude inspirací při zpracovávání obdobných témat v oblasti sociálního zabezpečení a že poskytne i hodnotné informace. Především historický nárys svým rozsahem jistě poskytne vhodné impulsy pro další (hlubší) badatelskou práci.

---

²⁰⁹ Srovnej ust. § 35c odst. 1 zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů FO a PO, ve znění pozdějších předpisů (zákon o daních z příjmů), které tuto slevu na dani nazývá daňové zvýhodnění na vyživované dítě. Odst. 3 rozdíl mezi daňovou povinností a nárokem na daňové zvýhodnění vyšší, než daňová povinnost poplatníka, nazývá „daňovým bonusem“; poplatník má nárok vůči místně příslušnému finančnímu úřadu (odst. 11) prostřednictvím svého daňového přiznání, nechat si vyplatit tento rozdíl. (právní předpis citován ve stavu legislativní úpravy ke dni 17. 5. 2010).

²¹⁰ Odpočitatelnou položkou se rozumí obecná možnost stanovená právním předpisem upravující předmět zdanění odečíst si specifikovanou částku z právního vztahu od daňového základu (příklady lze najít např. v ust. § 34 zákona o daních z příjmů).

²¹¹ KONOPÁSEK, Zdeněk aj. *Universální dávkový systém rodinné politiky : Dávky bezprostředně vázané na dětství a rodičovství*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1992. ISBN 80-7138-056-3. K tomu srovnej str. 30 této expertízy na přímé zadání FMPS jak reformovat dávkové systémy v ČSFR. Autoři v poznámce pod čarou zmiňují návrh z roku 1990, dle něhož se měla zavést dvouúrovňová nadstavba nad universální základní systém cíleného zaměření jasně definovaných situací dávkově řešených. Nadstavba se měla skládat z doplňkového sociálního pojištění, jež by se vázalo na jasně definovaný minimální počet základních elementárních nároků a jejich striktní oddělení od připojištění s tím, aby mohli být s tímto vhodně kombinovány.